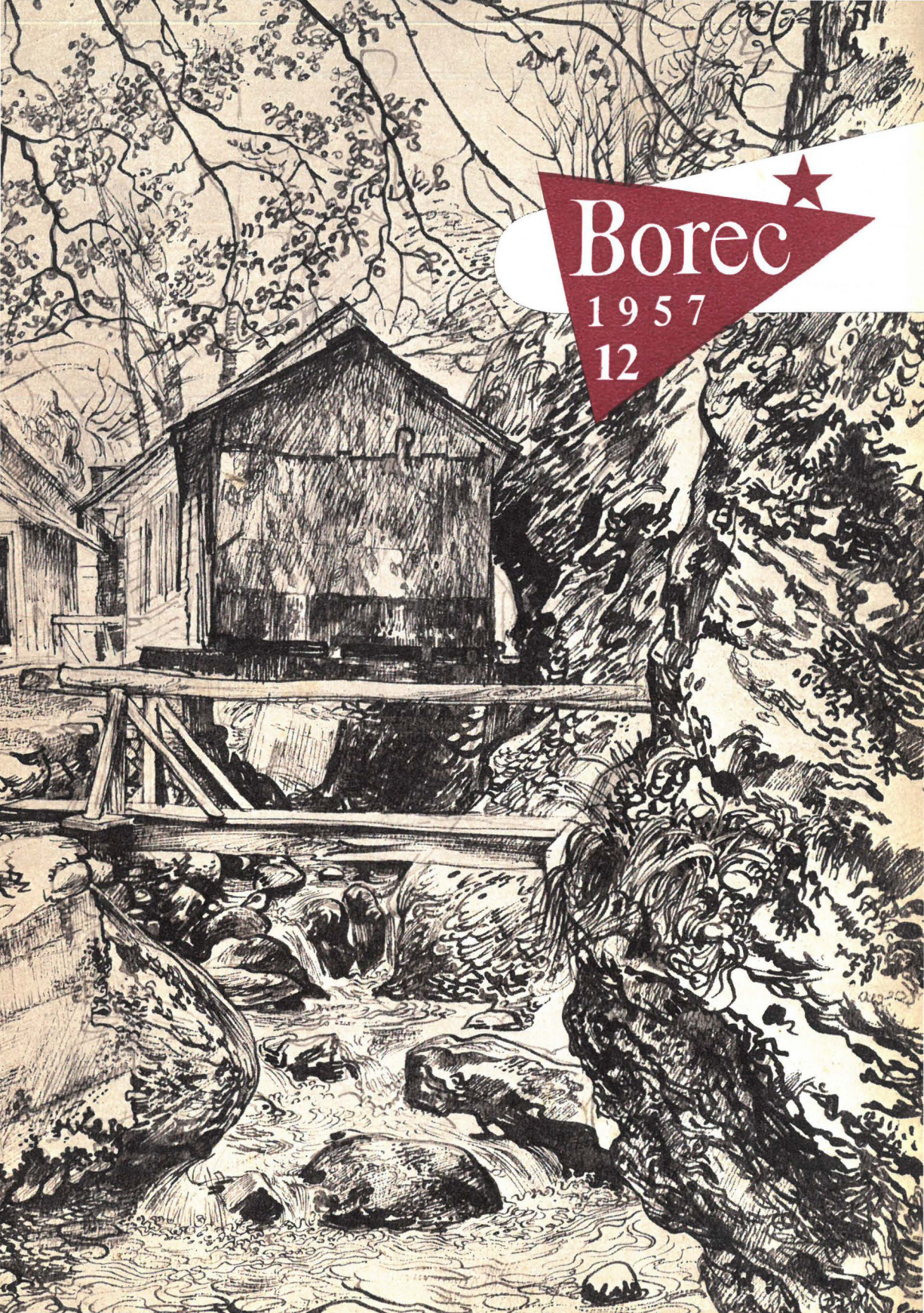

Borec
1957
12

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

Se pomnite, tovariši? (Janez Vipotnik)	481
Gazimo, gazimo... (Matej Bor)	482
Pod zastavo revolucije (M. P.)	483
Besede na spomeniku	483
Za razvoj vojne znanosti	484
Ponovni stiki med ZB in ANPI (Boris Mužič)	486
Naš razgled po svetu (Janko Jeri)	488
Resnica v oči bode!	489
Invalidi v novi Kitajski	490
Pomembno zborovanje v Berlinu	491
Titove besede — bivšim borcem	491
Tisoč let svobode (D. K.)	492
Dve pesmi iz Nemških marginalij	493
Goce Delčev — legendarni makedonski revolucionar (V. A.)	494
Borba za Evropo (F. B.)	495
Nenavaden spomenik	497
Se ne veste?	498

TAKO SMO ZAČELI — TAKO SMO ŽIVELI: Prva partizan- ska taborišča v Beli krajini (Peter Romanič)	499
Popravek	500
Kako je nastala naša zastava	501
Drobec iz dvanajstih zvezkov (Ivo Pirkovič)	504
Kdaj in kje?	506
Pasji pir (Lojze Zupanc)	507
Ko sem našel sliko (Dušan Mevlja)	509
Jetnika (Valentin Cundrič)	511
Jugoslovansko bojišče ob zlomu Italije (Fabijan Trgo)	512
Srečanje (Manko Golar)	514
Okupator: prebivalstvu	514
Kako sem postal kuhar (Toni Pristov-Gusar)	515
Končno sem rešen (Tone Prijatelj)	516
Neznani materi (Peter Levec)	517
Misel nate (Miha Klinar)	518

ORGANIZACIJA ZVEZE BORCEV:

Premalo izkoriščene možnosti? (Alenka Nedog)	519
Precej bodo morali popraviti!	520
Vsakomur po njegovem delu!	522
Ravne: s sončne in senčne strani (Nande Zužek)	523
Kopica nerešenih problemov (M. P.)	524
Spomenik Jugoslovanom v Mauthausnu	525
Zakaj so takšni...? (Mile Pavlin)	525
Kratke novice	527

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA	528
Založba »Borec« pripravljala novice (dr. S. Mikuž)	528

Slika na ovitku — Dore Klemenčič-Maj: Bolnišnica »Franja«

Revija »BOREC« izhaja mesečno. Izdaja jo Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije. — Založba »Borec«, direktor Milan Škerlavaj-Petrač. Urejuje uredniški odbor: Janez Vipotnik, Tone Fajfar, Milan Škerlavaj-Petrač, Jože Stok-Korotan, Jože Bertonec-Marijan in Bojan Ajdič. Odgovorni urednik: Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 18, poštni predal 195. Telefon uredništva in Založbe »Borec« 22-736. Posamezna številka 50 din, letna naročnina 480 din, polletna 250 din in četrletna 130 din. Letna naročnina za tujino 900 din. Naročnino pošiljajte Založbi »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 18, poštni predal 195, ali na čekovni račun Ljubljana 60-KB-1/2 1195: naročniki v tujini pa na račun NB Ljubljana, 3180-000-74. Kličite, tisk in vezava: Tiskarna ČZP »Ljudska pravica« v Ljubljani.

Srečno Novo leto
in mnogo uspehov
v letu 1958

GLAVNI ODBOR
ZVEZE BORCEV
NOV SLOVENIJE
ZALOŽBA »BOREC«
UREDNIŠTVO IN UPRAVA
REVIJE »BOREC«

NENEHNO NAPREJ

Pogoste govorice, ki jih slišite v uradih, na cesti ali kje drugje, češ da so vsi zadovoljeni, so vzete le preveč enostransko. Prvi vtis, če stopite v

MESTNO HRANILNICO LJUBLJANSKO,

vas o tem lahko celo prepriča. Čisto razumljivo. Kjer eden jemlje posojilo, stoje navadno trije in tudi več, mislim na poroke, poleg vseh tistih, ki želijo informacije o posojilih. Nujen postopek podpisovanja menic in obrazcev terja določen čas, zato tudi vrsta čakajočih ne izostane.

Da je pa vlagatelj v hranilnici dnevno petkrat toliko, kot tistih, katerim se izplača posojilo, mi skoraj ne boste verjeli. Povprečno se na dan izplača 70 odobrenih posojil, vlagatelj pa je nad 350. Vedeti moramo, da hranilnica krije dana posojila le iz zbranih hranilnih vlog. Torej bi brez teh, često majhnih prihrankov, tudi posojil ne bilo.

Ali vam je že kdo povedal, da je vlagatelj, morda celo z večjim zneskom? Najbrž nihče. Celo pohvali se marsikdo, brez pomišljanja, da ima posojilo. Zato se tudi o varčnih ljudeh manj razpravlja in govori.

Včasih se pa le vprašate, kdo lahko varčuje? Delikatno vprašanje, na katero že zaradi tajnosti vlog ne morem odgovoriti. Da bom imel bolj mirno vest, priznam, da tega niti ne vem, ker so vse vloge pri hranilnici izdane na prinositelja hranilne knjižice. Pogosto so te vloge zaradi večje varnosti zavarovane z geslom ali vinkulacijo. Nič tainega pa ni, če povem, da je pri Mestni hranilnici mesečni prirast hranilnih vlog v letošnjem letu povprečno za 60.000.000 dinarjev.

Ta, sedaj že milijardna sredstva, so že marsikomu koristila, najsi bi to delavec, uslužbenec, kmet, obrtnikom ali komunalni dejavnosti v obliki raznih posojil.

Nenehen razvoj hranilnice gre svojo pot naprej!

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Številka 12 — Letnik XI — December 1957

JANEZ VIPOTNIK:

Še pomnite, tovariši?

VELIKI napor naše družbe, da bi ustvarila boljše življenje delovnim ljudem, so usmerjeni k dvema smotroma, ki dopolnjujeta drug drugega: h graditvi močnejše industrije in oblikovanju novega človeka. Graditev industrije spreminja sestav prebivalstva, zajema in usposablja vedno nove samoupravljalce, da vodijo in razvijajo gospodarstvo kar najbolj samostojno, da izboljšujejo življenjsko raven in s tem odpravljajo današnjo zaostalost. Ob pospešenem gospodarskem razvoju se oblikuje z naporom napredne družbe nov človek, ki razvija medsebojne tovariške odnose in navade na vedno višji stopnji, človek, ki se uveljavlja s čedalje kulturnejšim obnašanjem in višjo, socialistično etiko in moralo. Seveda enega smotra od drugega ne moremo ločiti, nasprotno, spopolnjujeta se, kajti delo je najuspešnejše vzgojno sredstvo, in obratno, ljudje, prežeti s kolektivnim duhom, dosežajo boljše delovne uspehe.

V obdobju graditve socializma, ko napredne družbene sile gnetejo in oblikujejo notranje polnega človeka, pomenijo v preteklosti nakopičene človeške kvalitete dragoceno osnovo, na kateri je treba graditi dalje. Umstveni, moralni in kulturni kapital preteklosti ne sme propasti, razvijati ga je treba vedno razumneje. In končni smoter tega prizadevanja je zgrajevanje brezrazredne, komunistične družbe. Z njo se bo izoblikovala visoka morala, ki bo lastna vsem ljudem, ustvarjeni bodo resnično člo-

večanski odnosi v družbi. Ljudje bodo drug do drugega resnično ljudje, z enakimi pravicami in enakimi dolžnostmi. To obdobje velike sprostitve materialnih in duhovnih sil človeštva lahko samo slutimo, ustvarjalo se bo polagoma, skozi desetletja, in korenito spremenilo obraz družbe in sveta.

Organizacija Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne ima pri vzgoji novega človeka nadvse pomembno nalogo in dolžnost. Junaška narodnoosvobodilna vojna pomeni neuničljivo zakladnico izjemnih karakteristik, iz katerih more in mora zajemati naša socialistična vzgoja. In člani

MATEJ BOR:

Gazimo, gazimo...

*Gazimo, gazimo v belo mečavo,
kmalu snega bo do uhljev in čez.
Gazimo, gazimo. Kaj če na glavo
bi nataknil si kučme z dreves?
Gazimo, gazimo. Tjakaj čez Savo
drevi hudič nas vabi na ples.*

*Gazimo, gazimo. A kdo pred nami
v strmih lazeh in robah se smeji?
Kdo s karabinko nabito na rami,
kdo v bregove tako hiti?*

*Gazimo, gazimo. Tamkaj pred nami
v metež zaviti in somračje gor
opleta, pretika se med vejami
na dolgih, majavih nogah — Upor.*

Partizanski pohod skozi vas Sela-Šumberk, 8. novembra 1943. leta

naše organizacije bodo najučinkoviteje posegli v vzgojo s svojim osebnim zgledom, s svojim obnašanjem v družbi. Ravnanje najnaprednejših ljudi v sodobni družbi, med katere sodi tudi Zveza borcev, njihovo razumno reagiranje v najrazličnejših položajih našega življenja, njihov zgled, skratka, vsa njihova dejavnost pomeni praktično enega najvažnejših, če ne najvažnejši činitelj pri vzgoji širokih delovnih množic v duhu komunistične morale.

Še pomnite, tovariši, kako visoko je vzdignila narodnoosvobodilna borba prijateljstvo, človečnost, tovarištvo, srčno dobroto, resnicoljubnost, pogum v najtežjih dneh življenja našega naroda? Izjemne lastnosti borcev v tem času so pripomogle, da so vzdržali ljudje nadčloveške napore vojne in v njej zmagali. Bleščeči zgledi iz narodnoosvobodilne borbe so tiste vrednote, iz katerih naj bi zajemala vsa naša družba. Le tako bodo postali ljudje v svojih odnosih plemenitejši in tako tankočutni za družbena, moralna in duhovna vprašanja, kakor so bili junaški borci v veliki vojni. Resnicoljubnost, nesebičnost, poštenost in zvestoba do sprejetih obveznosti, solidarnost, doslednost, načelnost, hrabrost, vztrajnost, to so karakterne kvalitete, ki jih delovni ljudje čedalje bolj cenijo. Te kvalitete predstavljajo etično jedro socialističnega patriotizma.

Zatorej imajo člani naše organizacije odgovorno moralno politično nalogo, vzgajati ljudi okrog sebe v duhu izrednih kvalitete partizanskega borca. Ta naloga nam mora biti neprestano pred očmi, kajti le tako bomo lahko opravili veliko stvar, predvsem pa bomo koristno nadaljevali svoje delo, začeto v narodnoosvobodilni vojni. Toda najpomembnejše je osebno ravnanje, osebni zgled.

Če pa so pred nami tako visoke zahteve, potem je tudi naravno, da se bomo v naših vrstah odločno borili proti vsakemu pojavu, ki pači žlahtne človeške lastnosti, na katere je naša organizacija ponosna. Pri političnem delu ob volitvah v občinske ljudske odbore smo tu in tam naleteli na primere obnašanja nekaterih članov, ki imajo malo skupnega z odgovorno vlogo Zveze borcev pri vzgoji človeka. Nikoli, najmanj pa v tako zahtevnih političnih akcijah, kot so volitve, ne bi smela osebna nasprotja med dvema človekoma prevladovati nad splošno političnimi interesi skupnosti. Vsak takšen pojav slabi politično razpoloženje med množicami in škodi ugledu naše organizacije. Vendar ima naša organizacija dovolj moralno politične moči, da bo hitro premagala takšne slabosti in da se bo tudi vnaprej, kakor doslej, borila v družbi za človečnost, prijateljstvo in tovarištvo, za visoki lik partizanskega junaka.

POD ZASTAVO REVOLUCIJE

DECEMBER 1941... Burja zavija okoli vogalov, zemlja zmrzuje. V zatišjih snežni zameti, drevje poka. Po srbskih cestah brnijo nemške tankovske kolone. Vasi gorijo, zamolkli rafali iz globeli in jarkov, ženske v črnini. Bradati četniki s črnimi kučmami in mrtvaškimi glavami kažejo Nemcem hiše, ljudi, pota. Ofenziva...

Bosna... V partizanskih odredih prevrati. Čete, bataljoni. Pobijajo komuniste, na kučme natikajo kordare. Četniki se začno dogovarjati z ustaši.

Rudo... Večja vas, komaj mesto. Zgubljeno v pokrajini brez cest, opustošeni v vojni.

Takrat je Tito podpisal povelje o ustanovitvi Prve proletarske brigade. Z vseh strani so se zbrali bataljoni. Prvi in drugi črnogorski. Z Lovčena, Komov in Plevlja, prekaljeni v nešteti spopadih in pohodih. Kraljevski, Sumadijski, Kragujevski in kasneje Beograjski. Branilci Užičke republike, bataljoni, vsak s svojo zgodovino borb in junaštev.

Tisoč dve sto osemindesetdeset ljudi, značajev in usod. Pripadniki vseh narodov Jugoslavije. Delavci, kmetje, študentje, največ komunistov. Poklicni vojniki in taki, ki so komaj pred nekaj meseci prvič prijeli puško v roke. Družilo jih je samo eno — zavest, da se borijo za velike ideale človeštva, za svobodo, pravico in napredek.

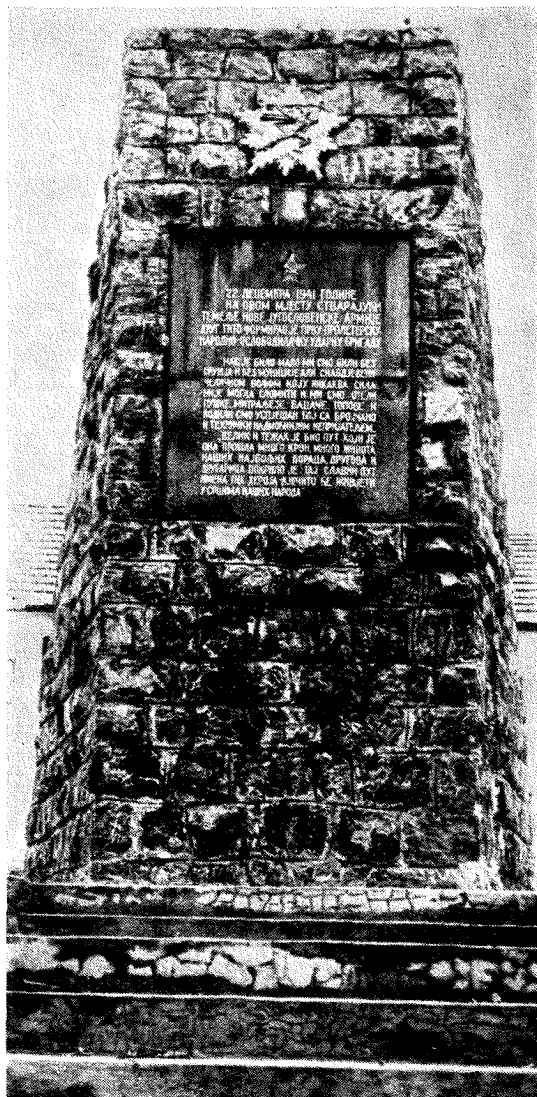
Proslava je bila skromna. Ni bilo ne časa, ne sredstev. Le nekaj bodrilnih besedi, prisega, nato v boj. Čez nekaj ur so izbojevali prvo zmago.

Ni bila zadnja! Kamorkoli so prišli, je sovražnik čutil njihovo trdo pest. Kjerkoli je bilo težko, tja je šla Prva proletarska. Povsod so pokazali, kako se je treba boriti. Povsod so pomagali, ne samo v boju. Tudi z ljudmi, s poveljniki in komisariji, prekaljenimi v boju. Če so prišli v kraj, kjer je plamen vstaje ugašal, so ga znova razvneli. Malodušneži so poleg njih spet začeli verjeti v zmago...

Legendarni Igmanski pohod. Dan in dolga zimska noč, desetine kilometrov mimo Sarajeva, v globokem snegu in strupenem mrazu, čez vodo in dobro zastraženo železnico. Zmrzovala so noge, nosovi... Ofenziva v Bosni, čez mostarsko železnico... Livno in Jajce, Bihač. Mesta. Napadati so začeli podnevi, oboženi s topovi, tanki in minometi. Potem Četrta ofenziva, bitka za ranjence, prehod čez Neretvo, uničenje četnikov v Hercegovini. Peta ofenziva... Sutjeska, Čelebič. Prva Proletarska brigada je kladivo, ki razbija sovražne obroče, krči pot skozi divize in polke sebi in drugim. Spet Drina, Foča... Vrnitev v Srbijo leta štirinštiridesetega. Radost zmage in žalost za tovariši, ki so ostali na bojiščih. Le malo starih se je vrnilo... Osvoboditev Beograda, Srem, Tovarnik, boji ob meji. Vojna je bila končana.

Genialna Titova zamisel o takojšnji ustanovitvi redne armade je našla zveste izvrševalce. To so bili preprosti ljudje, prej prezirani in izkoriščani, mladina, tisoči partizanov in partizank. Borci Prve proletarske brigade pa so imeli čast, da so postali pionirji nove revolucionarne vojne doktrine in Jugoslovanske ljudske armade.

M. P.

BESEDE NA SPOMENIKU

NA MESTU, kjer je pred šestnajstimi leti tovariš Tito ustanovil Prvo proletarsko brigado, stoji velik kamnit spomenik s ploščo, na kateri je vklesano:

»22. decembra 1941. leta je na tem mestu, ustvarjajoč temelje nove Jugoslovanske armade, tovariš Tito ustanovil Prvo proletarsko narodnoosvobodilno brigado.«

Kako preproste in iskrene so te besede, kako mnogo nam povedo. Spominjajo nas dneva, ki bo za zmeraj ostal v našem spominu. Pomembnost tega dneva, ki se nam morda na prvi pogled zdi važen samo kot datum, zanimiv za vojno zgodovino, spoznamo iz Titovih besedi, vklesanih na spodnjem delu plošče:

»Bilo nas je malo. Bili smo brez streliva in brez orožja, toda imeli smo jekleno voljo, ki je ni mogla zlomiti nobena sila. Odvzeli smo sovražniku puške, mitraljeze, minomete, topove, bojevali smo se uspešno s številčno in tehnično nadmočnim sovražnikom.«

za

RAZVOJ VOJNE ZNANOSTI

TAKO kot vsepovsod, je Jugoslavija po osvoboditvi doživela velikanski napredek tudi v znanosti in kulturi. Poleg vsega drugega, kar je več ali manj že znano, smo dobili tudi več enciklopedij, kot na primer Enciklopedijo Jugoslavije, Splošno enciklopedijo, Pomorsko enciklopedijo itd. Kmalu se bo tem pridružila tudi Vojna enciklopedija.

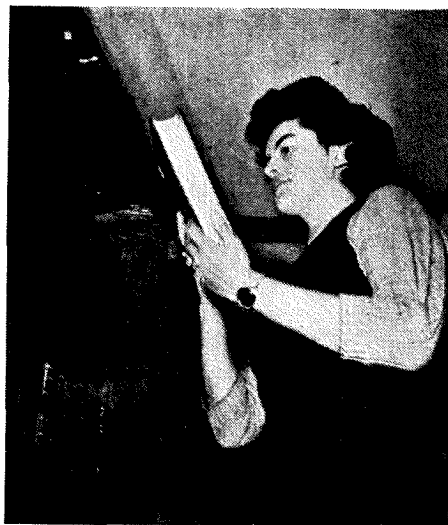
Težko si predstavljamo, kaj pomeni takšno delo. Koliko truda, časa in denarja je vložnega vanjo.

Prvo delo, ki je moralo biti izvršeno v uredništvu Vojne enciklopedije in ki je tudi že opravljeno, je izdelava abecednega registra člankov, ki jih je treba napisati. V diskusiji, kaj vse mora biti obdelano, so člani uredništva sklenili, da je treba napisati okoli 12.000 člankov. V teh člankih bodo opisali, pojasnili ali omenili nekaj deset tisoč pojmov in imen. Vse to bodo ilustrirali s fotografijami, risbami in zemljevidi. Izračunali so, da bo Vojna enciklopedija obsegala deset zvezkov, vsak po 800 strani. V enajstem bo po abecednem redu opisan vsak omenjen pojem ali ime.

Med približno 1000 članki, predvidenimi za prvi zvezek enciklopedije, so takšni pojmi in imena: aerodinamični poskusi, Ardijejci, Batonska vojna itd. Vsakega med 12.000 članki je treba napisati. Zato so določeni člani uredništva in mnogo strokovnjakov iz JLA ter izven nje.

Naloga vsakega pisca je, da se, preden začne pisati o določeni temi, seznani z vsem,

kar je o tistem že bilo kdajkoli napisano. Dokumentarni oddelék uredništva ima za cilj olajšati piscem delo. V nekaj minutah lahko vsakdo v posebni kartoteki najde naslove in vse druge podatke o literaturi, ki ima kakršen koli odnos z zadano temo. V knjižnici uredništva so mnoge knjige, večina tujih vojnih enciklopedij, starih in novih, vsi naši ter večina tujih vojnih časopisov in revij. Ko pisec zbere vso snov, jo mora predelati in kritično oceniti. Nato na podlagi svojih izkušenj in znanja ter prakse naše Armade napiše o temi članek. V določenem roku ga oceni urednik skupine, strokovnjak za tisto področje. Ta doda svoje pripombe, oziroma predlaga potrebne spremembe ali dopolnitve.

Potem gre članek v oddelek za dokumentacijo, kjer vse podatke še enkrat pregledajo in jih primerjajo s podatki v kartoteki. S pomočjo več knjig in enciklopedij uslužbenci dokumentarnega oddelka nadzorujejo točnost imen, datumov, navedene literature itd.

Zatem urednik skupine znova dobi članek in ga dokončno potrdi ali da v ponovno obdelavo. Uredništvo ima za sedaj 53 urednikov: od starejše splošne vojne zgodovine, zgodovine narodnoosvobodilne vojne, vojne geografije, strategije in reaktivnega orožja do obalne obrambe in rečne vojne mornarice.

Preden pride članek v tisk, se avtor, urednik in ilustrator dogovorijo glede ilustracij. Osnovna znanstvena in idejna načela za delo uredništva daje svet vojne enciklopedije. V njem je več znanih voditeljev naše Armade.

Razumljivo je, da je v uredništvu tudi jezikovni urednik. Njegova skrb je jezikovno dognati vso vsebino. Enciklopedija bo tiskana v srbohrvaškem knjižnem jeziku-ekavščini, toda z latinico.

Tuja imena bodo pisana fonetsko in etimološko, tako da bo bralec vedno vedel, kako se kaj izgovarja in kako se piše. Priznajmo: tudi to je zelo, zelo важно.

Vojna enciklopedija bo za našo Armado ogromnega pomena. Spomnimo se samo, kaj je Jugoslavija prispevala k napredku vojne znanosti med zadnjo vojno. Vsekakor bo ta prispevek izražen tudi na straneh Vojne enciklopedije. Tako bo Vojna enciklopedija najboljši učbenik vojne zgodovine. V njej bo zajeto prav vse, kar zanima i strokovnjake i laike. Tehnični in taktični pojmi vseh časov, zbrani v knjigi, predstavljajo dragocen pripomoček za pridobivanje vojaške izobrazbe, ki je tako potrebna vsakemu bodočemu, pa tudi rezervnemu oficirju. Malo Armad na svetu se bo lahko ponašalo s takim delom kot se bo naša!

(Prispevek, ki smo ga objavili, smo povzeli po »Frontu«, prav tako fotografije med vsebino, ki prikazujejo nekaj detajlov o delu v uredništvu Vojne enciklopedije.)

Ivan Seljak-Čopič: Počitek

Ponovni stiki med ZB in ANPI

Ceprav pozno, objavljamo nekaj podrobnosti o obisku desetčlanske delegacije ZB ljubljanskega okraja (delegacija je vodil narodni heroj Franc Stadler-Pepe) v Italijo septembra letos. Naša delegacija je tako vrnila obisk organizaciji ANPI (Associazione Nazionale Partigiani d'Italia), katere delegacija je bila letos junija v Ljubljani in Zagrebu. Izmenjava obiskov med obema sorodnima organizacijama bivših borcev je toliko bolj pomembna, ker je to ponovni stik, do katerega je prišlo po prekinitvi zaradi znanih dogodkov v preteklosti. Obisk, ki ni bil na ravni izmenjave delegacij med osrednjimi odbori, je pomenil prijateljsko izmenjavo mnenj med predstavniki partizanskih borcev tistih predelov sosednjih držav, kjer so bili stiki v času II. vojne izpričani v borbi. Ta obisk končno tudi ni bil odraz trenutne politične situacije, saj je izpričal, da so še vedno živa tista čustva, ki so navdihovala in povezovala anti-fašistične borce naših narodov in italijanskega naroda.

PROGRAM obiska naše delegacije je bil v Furlaniji zelo izčrpen in proti pričakovanjem zelo neuraden. Sprejem na sedežu organizacije ANPI v Udinah, kjer nam je predsednik ANPI, dr. G. B. Angeli, zaželel dobrodošlico, je bil zelo prisrčen. Tovariši Stadler se je zahvalil za lep sprejem in naglasil, da so taki obiski zelo koristni, ker prispevajo k izboljšanju odnosov med obema državama. Omenil pa je tudi skupno borbo proti fašizmu in žrtve, ki smo jih imeli v tem boju tako jugoslovanski, kakor italijanski narod. To našo težnjo za ohranitev miru dandanes so italijanski tovariši pozdravili in na vseh nadaljnjih sprejemih tudi poudarjali. Naša delegacija je gostiteljem poklonila kot spo-

min na naš obisk album partizanskih grafik, delo akademskega slikarja Franceta Miheliča.

V Udinah je naša delegacija položila lovorjev venec na zunanji zid pokopališča S. Vito, kjer so 11. februarja 1945 nacifašisti postrelili 23 borcev za svobodo, med njimi tudi Lojza Hledeta iz Ljubljane. Spremljali so nas častni predsednik ANPI ing. prof. Francesco Rampolla iz Tindara, predsednik dr. Angeli, namestnik predsednika Federico Vicenti, člani izvršnega odbora organizacije ANPI in številni bivši partizani. V naslednjih dveh dneh smo obiskali Cervignano, Aquileo, Tolmezzo, Carnio in nekaj drugih manjših krajev v Furlaniji. V Cervignanu nas je pozdravil pred-

sednik občine z odborom, potem pa smo skupaj krenili v njihov Dom kulture, kjer je bil nad vhomod izobešen napis v slovenščini »DOBRODOŠLI«. V domu so nas sprejeli predstavniki krajevne organizacije ANPI, člani ANPI, otroci padlih borcev pa so nam izročili šopke cvetja. Prav tak sprejem smo doživeli v Aquileji, kjer nam je predsednik občine poklonil v spomin amforo, simbol njihovega zgodovinskega kraja, kjer je tudi zelo bogat muzej, ki si ga je naša delegacija ogledala. Po naši poti po Furlaniji nas je ves čas spremljal dr. G. B. Angeli.

Sprejemi, ki so nam jih priredili bivši italijanski borci, so bili resnično prijateljski, neposredni in sproščeni. V vseh naših razgovorih je bilo čutiti, da se razgovarjajo med seboj ljudje, ki jih veže zavest skupne borbe proti skupnemu sovražniku. Izmenjava mnenj in informacij o izkušnjah in neposrednih nalogah ni prispevala samo k boljšemu medsebojnemu spoznavanju, marveč daje tudi vzpodbudo za nadaljnje razvijanje in krepitev medsebojnih stikov za učinkovitejše reševanje najrazličnejših nalog in problemov. Naši delegati so se tako v osebnih razgovorih, kot s proučevanjem raznega tiskane gradiva lahko podrobneje seznanili s strukturo organizacije ANPI, njeno zgodovino in njenim sedanjim položajem, njenimi nalogami ter načinom njihovega reševanja. Z razliko med našo ZB, organizacija ANPI ni popolna enotna organizacija. Ne smemo namreč prezreti dejstva, da so v borbi proti fašizmu v Italiji v času II. vojne posamezne stranke sodelovale na koalicijski osnovi. Zato tudi danes v posameznih pokrajinah Italije dajejo organizaciji ANPI politično smer tiste stranke, katerih večina članov sodeluje v tamkajšnji organizaciji.

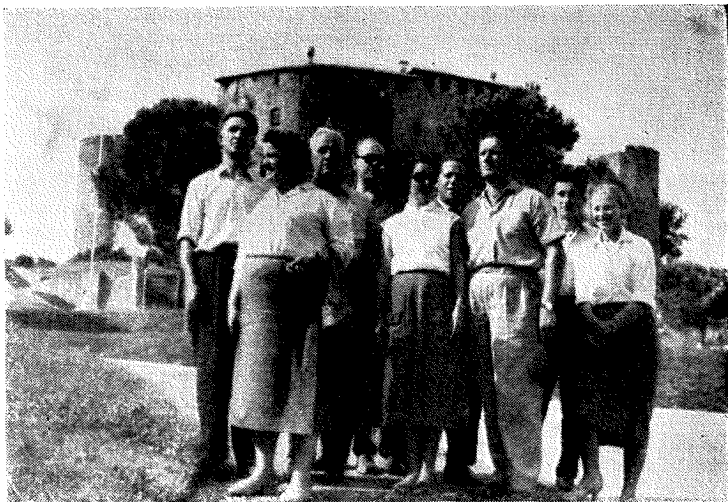
Italijanski partizani zelo skrbijo, da se ohranijo spomini za njihovo borbo med drugo svetovno vojno. Ni ga skoraj kraja, kjer je bila kakšna pomembnejša partizanska akcija, da danes ni spomenika ali vsaj skromne spominske plo-

Delegacija ZB ljubljanskega okraja z zastopniki ANPI v Ogleju. Tretji od desne proti levi predsednik ANPI Udine dr. G. B. Angeli, peti Franc Stadler-Pepe

šče. Grobovi padlih borcev so skrbno urejeni. Dobili smo na vpogled mnogo okusno opremljene literature s podatki o partizanskih akcijah in o podvigih posameznih partizanskih borcev. ANPI skrbi tudi za otroke padlih partizanov, za zaposlitev in primerno namestitev; seveda mora pri tem računati predvsem na svoje lastne sile in osebne zveze članov in funkcionarjev organizacije ANPI, kot pa na neko sistematično državno pomoč. Ti pogoji so navadno težavnejši kot pri nas, vendar je treba ugotoviti, da so v iskanju poti in načinov pokazali italijanski tovariši mnogo vztrajnosti in iznajdljivosti.

Žal je bil naš obisk v Italiji vse prekratek, da bi se lahko dodobra seznanili z vso problematiko njihovega delovanja. Vzpodbujajoče pa je že dejstvo, da je do tega obiska prišlo. Pri vseh medsebojnih razgovorih, kakor tudi uradnih nagovorih in pozdravih je bila izražena želja za čim ožje

Naša delegacija na gradu v Gorici

sodelovanje med organizacijama ZB in ANPI. Zlasti pa so poudarili, da so poizkusi reakcionarnih sil oblatiti in sodno obračunavati s predstavniki narodnoosvobodilnega gibanja

in nastale ideje sodelovanja med antifašisti italijanskih in jugoslovanskih narodov vse obsodbe vredni. Italijanski tovariši ogorčeno protestirajo proti že dolgo časa pripravljeni sodni razpravi proti bivšim furlanskim partizanom, ki so se z ramo ob rami borili z jugoslovanskimi partizani v borbi proti fašizmu. Spričo sedanjih razmer ta boj seveda ni lahek, nedvomno pa je danes tudi ANPI tista moralna in politična sila, mimo katere ne more iti nobeden še tako reakcionarno razpoložen politik ali politična organizacija.

V prihodnjem letu bo obiskalo Jugoslavijo nekaj otrok padlih italijanskih borcev. Pri nas se bodo spoznali z našo mladino, izmenjali svoje, zaradi mladosti skromne, toda hude spomine in v novem prijateljstvu mlade generacije gradili na osnovi iste usode nove iskrene odnose.

Vse tesnejše medsebojno sodelovanje ZB in ANPI, medsebojno spoznavanje problemov obeh organizacij in sodelovanje v najrazličnejših konkretnih vprašanjih ne bo pripomoglo samo k nadaljnjemu izboljšanju odnosov med narodi obeh držav, temveč bo hkrati tudi pomemben prispevek h krepitvi mednarodne solidarnosti bivših borcev in bojnikov vseh naprednih gibanj v svetu.

Boris Mužič

Dore Klemenčič-Maj: V zasedo...

Vsemirska tematika je zadnje tedne po izstrelitvi drugega, neprimerno večjega in težjega sovjetskega sopotnika lune prevladovala v mednarodnopolitičnih kronikah. Pogostokrat so se zdeli ti članki bolj znanstvena razglabljanja, razprave o možnostih vsemirskih poletov, kakor pa sinteze mednarodnega dogajanja. Ta znanstveni ton je bil za človeško uho nedvomno prijetnejši, kakor pa ostre disonance o »robovih in vrtincih hladne vojne«. Toda kaj kmalu so ta razmišljanja v slogu Jules Vernejevih romanov dobila prizvok nove blokvske tekme v oborožitvi. Signali iz drugega satelita s prvim živim potnikom so bili za določene kroge plat zvona, da je treba za vsako ceno čimprej dohiti zamujo in tako paralizirati sovjetsko prednost v balistični tehniki. Govor predsednika Eisenhowerja teden dni po izstrelitvi

NALASČ ALI SLUČAJNO?

Ena izmed specializiranih agencij Organizacije združenih narodov je tudi UNESCO (Organizacija združenih narodov za umetnost, znanost in kulturo). Na zadnjem zasedanju UNESCO so govorili tudi o učbenikih za zgodovino, ki jih uporabljajo v državah, ki so članice te organizacije. In so tako med drugimi napakami v učbenikih ugotovili tudi naslednjo: da v italijanskih in nemških zgodovinskih učbenikih ni niti besedice o drugi svetovni vojni... Nehote se vsiljuje vprašanje: nalašč ali slučajno?

drugega »sputnika« je bil sicer posvečen temi »znanost in varnost«, vendar se je v glavnem ukvarjal z drugim delom teme, pri čemer je bil poudarek na zagotovilih, da so ZDA še vedno na drugih vojaških toriščih premočne in da spričo tega ni razloga za preplah. Napovedal pa je strogo centralizacijo raziskovanj in konec dosedanjega dvo- ali trotirnega sistema proučevanj.

Ameriško geslo, čimprej zaceliti posledice tega znanstvenega Pearl Harbourja, se je odrazilo tudi

NAŠ RAZGLED

v mnenju, da Amerika za dosego tega cilja, kakor je izjavil Stevenson, ne potrebuje samo vseh svojih možganov, marveč tudi vse tiste, ki si jih lahko izposodi. V diplomatskem jeziku je o tem govorilo sporočilo o razgovorih med Eisenhowerjem in britanskim primerom Mac Millanom, ki napoveduje tesno koordinacijo na znanstvenem področju, kar so Britanci predvsem razumeli kot konec doslejšnjega ameriškega ljubosumnega skrivanja svojih dosežkov. Razen tega v Londonu menijo, da je to ugodna prilžnost, da si s to znanstveno koordinacijo zagotovijo položaj prvega med evropskimi atlantskimi zavezniki Amerike. Skratka, zahodni velesili ne vidita v tem ruskem tehnološkem dosežku vzpodbudo za obračun s staro miselnostjo, oziroma za prizadevanje, da bi ustvarili svetovno znanstveno sodelovanje na tem področju, kar bi nedvomno pospešilo človekov pohod v vsemirje, marveč rokavico, ki narekuje stopnjevanje oborožitvene tekme na neizčrpnem raketnem področju. Kolikor bi to dokončno obveljalo, bi pač upravičeno podvomili v zdravo razsodnost sedanje generacije, da bi bila sposobna poravnati sedanje malenkostne spore v primerjavi z razdejanjem ob morebitnem jedrsko-raketnem obračunu in perspektivo svetovne, splošne znanstveno-tehnične kooperacije pri prodiranju v vesolje. Sovjetski vsemirski uspehi so zrušili marsikatero prejšnjo »absolutno resnico«, med njimi tudi tisto, da je zahodna tehnična superiornost, če se tako izrazimo, nekaj neprekosljivega. Nesluten razvoj tehnike pač podira strateške teorije o »ščitih in mečih, ohranjanju miru s pomočjo strahu in sile« ter kategorično terja, če nočemo človeštvu pripraviti najhujše tragedije, pogumno iskanje in utiranje novih poti. Ostati pri sedanjem slepem sovražstvu, je med svojim obiskom

Z jugoslovanskega državniškega obiska v Grčiji. Od desne proti levi: grški zunanj minister Averoff, podpredsednik Zveznega izvršnega sveta Edvard Kardelj, grški ministrski predsednik Karamanlis in Pepca Kardelj

PO SVETU

v ZDA nekajkrat opozoril laburistični leader Bevan, pomeni blaznost, ki se pač lahko le ustrezno konča. Politično-psihološka ekskluzivnost, ki meji že na inkvizicijo in ki je že tako nevarno zastrla splošno mednarodno obzorje, je ena izmed največjih ovir, da bi koeksistenčne zamisli pretopili v stvarnost mednarodne prakse.

Ce danes nemara še ni moč odgovoriti na vsa vprašanja, kaj bi bilo treba vse storiti, da bi prišlo do te sprostitev, olajšanja, pa je moč zanesljivo odgovoriti, kaj ne smemo delati, če želimo, da se ti odnosi ne bi naprej zaostrovali in tako ustvarili psihozo, ko ekstremistični krogi označujejo sleherno trezno misel za izdajstvo in strahopetnost. Dosedanja razprava v Generalni skupščini OZN je v marsičem spominjala na staro: ne samo spricho podobnih retorčnih duelov, marveč tudi zavoljo metod, ki se spet uveljavljajo v njenem delu. Pretresanje doslejšnje razorožitvene bilance je dokaj nazorno pokazalo, koliko velikega in ostrega kamenja je treba razkrciti na poti Vzhod—Zahod. Toda ta stvarni položaj ne opravičuje prenatrženih sklepov. Res je, da dosedanjí več kot desetletni, maratonsko utrjujoči razgovori niso premaknili razorožitvene zadeve iz mrtvega tira, vendar to ne opravičuje resignacije ali represivnih metod. Seveda to ne pomeni, da bi pustili stvari take kot so, nasprotno: dragocena je sleherna pobuda, ki opravičuje upanje, da bi preusmerila dosedanja jalova pogajanja na pozitivno pot. V ta okvir tudi sodi sugestija, da bi nemara kazalo (ko to pišemo, še ni znan njen rezultat) pritegniti v ožji odbor OZN za razorožitev nove države, srednje in male, ki niso obremenjene z »velesilsko in atomsko prestižno navlakom«. Zagovorniki tega predloga pričakujejo, da bi pobuda in predlogi teh držav lahko pomagali premostiti marsikatero oviro. Sicer pa se zdi pozitivno že samo dejstvo, da ne bi bila odločitev o tem ključnem mednarodnem vprašanju domena ozkega kroga držav, ki pogostokrat postavljajo svoje ozke interese pred splošno človečansko težnjo ohraniti in utrditi mir.

Bolničarke alžirske osvobodilne vojske

Miroljubno je moč rešiti sodobna sporna vprašanja le z razgovori, kompromisom. To dejstvo je pač treba upoštevati pri presoji nedavnega predloga prvega sekretarja KPSZ Hruščeva (ob 40. obletnici Oktobrske revolucije), da bi pripravili sestanek na najvišji ravni. Uradni odmev iz zahodnih prestolnic je bil negativen, kar velja posebej poudariti, saj je bila opozicija, na primer v Veliki Britaniji nasprotnega mnenja. Za javnost so utemeljevali to zavrnitev s tem, da so taki razgovori lahko uspešni le po prejš-

Resnica v oči bode!

TRINAJSTLETNA Zidinja Ana Frank je pred vojno živelá pri starših v Amsterdamu. Začela se je vojna in tudi v Holandijo so vdrlí nemški nacisti. Kruto so preganjali vse napredne ljudi in Zide. Mnogo sonarodnjakov male Ane Frank je brez sleđu izginilo, mnogo so jih Nemci neusmiljeno pobili samo zato, ker niso bili »rasno čisti«.

Družina Frank se je pred preganjalci zatekla k svojim prijateljem Holandcem, ki nacističnega početja — kot večina ljudi — niso odobravali. V stari hiši si je več preganjaníh židovskih družin uredilo zasilno bivališče. Vhod so skrbno zamaskirali. Petindvajset mesecev je živeló v tesnih prostorih več ljudi, ločeniñ od sveta. Vsak dan so čakali konca, se borili z obupom, boleznimi, lakoto in mrazom.

Ana Frank je rasla. Iz deklice je postala ženska. Doživela je svojo prvo ljubezen s fantom, ki se je skrival prav tako kot ona. Potem pa so gestapovci nekega dne odkrili skrivališče, jih odvedli v taborišče in večinoma pomorili. Le dnevnik Ana Frank se je po naključju ohranil. Postal je prelep opis duševnosti dekleta v dobi, ko se razvija v žensko, pa tudi pretresljiv dokument nacističnih zločinov in njih vpliva na preganjane ljudi. Čeprav je avtorica dnevník pisala brez vsakih literarnih pretenzij, je doživel ta ogromen uspeh po vsem svetu. Več milijonov izvodov krozi med ljudmi na vseh kontinentih in jih spodbuja v boju za enakopravnost, ne ozira se na barvo kože. Pred kratkim so »Dnevnik Ane Frank« tudi dramatisirali in sedaj nad petdeset gledališč po svetu igra to

dramo. Igrajo jo tudi v Nemčiji in Avstriji. Toda...

V avstrijskem mestu Linz je prišlo v deželnem gledališču med predstavo do izgrediv. Ze v začetku je moral policist miriti tri mlade razgrajče, ki so topotali z nogami in stoli ter z medklici skušali motiti predstavo. Ko jih je odstranil, se jim je pridružil kakih trideset njim enakih. Zapustili so dvorano kot na povelje in skušali pomagati prvim trem. Policia je zaslíšala šestnajst mladoletnih fantov, ki so se pri razgrajanju posebno »odlikovali«. V zahodnonemškem mestu Bad Grundu na Saškem je skupina nacistov vdrla med predstavo celo na oder in skušala napasti igralce. Pri tem so kričali: »Ne dovolimo, da bi nas kdorkoli prevzgal!«

Komentar pač ni potreben!

njih podrobnih pripravah, oziroma po zblizanju stališč v tolikšni meri, da je realistično pričakovati sporazumne rešitve. Toda ti argumenti izgubijo vso prepričljivost, če naj bi prikrili aprioristično zavračanje takih stikov. Računica o stopnjah medsebojnega ravnovesja moči je pri teh odločitvah nedvomno slab svetovalec. Čeprav ženevska konferenca ni izpolnila pričakovanj, vendar to ne pomeni, da bi bilo treba zaradi tega izgubiti pogum. Nasprotno; toda izkušnje iz polpretekle diplomatske zgodovine kažejo, da bi se bilo stvari treba lotiti iz drugega zornega kota. To ne bi smel biti mir le za velesile, marveč bi to moral biti sporazum, ki bi v isti meri upošteval težnje in koristi malih in velikih držav. Obračunati pa bi bilo treba z dvojno prakso. Tako so na primer Atlantska in druge listine Zaveznikov med vojno vsebovale mnoga plemenita načela, na katerih naj bi počival mir, medtem ko je bila praksa nasprotna: za zaprtimi vrati so razdeljevali vplivnostna področja, kar je nedvomno eden izmed osrednjih razlogov, da še dvanaest let po vojni niso odgovorni državniki uspeli spremeniti povojno premirje, če to stanje tako imenujemo, v pravi mir.

Ozrmo se še na kratko po vsakdanjih dogodkih. Francija je preživela še eno vladno krizo, vendar mlademu Gaillardu že v začetku napovedujejo kratko življenje. Program njegove vlade vsebuje standardne napovedi: transfuzijo franka, mir v Alžiru in spremembo ustave v tem smislu, da bi zagotovila večjo trdnost izvršni oblasti. Nič novega, kar ne bi že obljubljale številne francoske vlade povojnih let. Gre pač še za eno kombinacijo socialistov, centra in

zmerne desnice, ki so po navadi trajale dotlej, ko so lahko odlagale reševanje občutljivih vprašanj z raznimi zaplatami, ki so pogostokrat nosile zveneče naslove, vendar so se zvečine omejile na to, da bi one-mogočile radikalnejše posege. Spričo tega ni dosti verjetno, da bi Gaillardov poizkus, rešiti Francijo permanentnega vojnega stanja (najprej vojna v Indokini, zdaj še mnogo dražja in napornejša v Alžiru), uspel. Vladne namere glede Alžira, tega francoskega ključnega vprašanja, ne dajejo upanja, da bi prišlo do pozitivnega preobrata. Strategija vojaških ofenziv in obljubljanja neke meglene avtonomije ni način (triletna praksa je to nazorno pokazala), ki bi lahko pripeljal do pomiritve. Gaillardova vlada je sicer pripravljena na pogajanja za prekinitev ognja, vendar šele po končanih splošnih volitvah, se pravi, da so Francozi pripravljeni razgovarjati se s tistimi, ki bi bili izbrani na teh volitvah. Ne da bi se spuščali v demokracijo tega francoskega predloga, je nedvomno več kot dvomljivo, da bi bilo moč organizirati svobodne volitve v deželi, ki jo je preplavilo pol milijona francoskih vojakov. To pa potrjuje, da so ti francoski predlogi bolj kot Alžircem namenjeni svetovni javnosti pred tretjo alžirsko razpravo v OZN. Sicer pa ni pričakovati, da bi lahko Gaillardova ali kaka druga centristična vladna kombinacija rešila alžirsko vprašanje. Potreben bi bil vsaj nov Mendès-France, ki bi stvarnosti pogledal pogumno v oči in pri tem upošteval, da velika načela enakopravnosti, svobode in bratstva, ki jih je razglasila francoska revolucija, ne morejo veljati zgolj za metropolo.

Janko Jeri

Vojaške oznake in čini, ki so jih uvedli leta 1955 v kitajski armadi. Tedaj so dobili oficirji nove uniforme z epoletami

Invalidi v novi Kitajski

Znano je, da je bila Kitajska tako rekoč tri desetletja v vojni s tujimi imperialisti in domačimi reakcionarji. Osvobodilna vojna na Kitajskem se je začela leta 1927 in je trajala tja do leta 1947, ko so enote narodnoosvobodilne armade osvobodile vso kontinentalno Kitajsko, 42-krat večjo od Jugoslavije. Razen tega je veliko število kitajskih prostovoljcev sodelovalo v korejski vojni. Vse te dolgotrajne in hude vojne so pustile težke posledice, med drugim tudi precejšnje število vojaških vojni invalidov. Urejevanja invalidskih problemov se je ljudska oblast na Kitajskem lotila z vso pozornostjo.

Člen 93 kitajske Ustave govori o zaščiti vojaških vojni invalidov in o kategorijah, ki naj jih ta zaščita obsega. LR Kitajska še nima zakona, ki bi predpisoval pravice invalidov, zato pa je vlada

izdala pet uredb, ki urejujejo zaščito vojaških vojnih invalidov in njihovih družin. Prva uredba ureja vprašanje pomoči družinam padlih borcev, druga uredba pa pravice mirnodobnih vojaških invalidov. S tretjo uredbo je vlada LR Kitajske regulirala pravice vojaških vojnih invalidov, s četrto pravice revolucionarnih delavcev, s peto pa pomoč družinam krajevnih borcev, ki niso bili pripadniki regularnih enot revolucionarne armade, temveč so bili borci v deželnih formacijah.

Invalidi LR Kitajske so razdeljeni na dve kategoriji, na težke in lažje. Lažji invalidi so prejeli enkratno odpravnino, težji invalidi pa se potem dele še na štiri kategorije z ozirom na odstotek invalidnosti. Težki invalidi prejemajo stalno invalidnino, invalidsko pokojnino, dvakrat na leto v višini 120 do 400 juanov. Šestmesečni izplačilni sistem so Kitajci uvedli zato, ker je njihova dežela ogromna (saj šteje 600 milijonov prebivalcev) in bi invalidnine, če bi jih izplačevali mesečno, pogosto zakasnevale in bi jih upravičenci gotovo neredno prejemali. Znano pa je, da so Kitajci, v katerem si bodi poslovanju nasploh zelo natančni.

Po demobilizaciji je del invalidov iz armade odšel domov, na vas, drugi del pa se je zaposlil ali pa jih je država poslala na prekvalifikacijo oziroma na usposabljanje v posebne, tako imenovane šole revolucionarnih vojnih vojaških invalidov. Na Kitajskem imajo tudi invalidske domove, ki jih vzdržuje skupnost. Glede na omejene možnosti države, zlasti na deželi, invalidom pomagajo državljani, kmetje, da se privadijo kmetijskemu delu, ki je primerno za njihovo stopnjo invalidnosti. Prav tako se tudi zadruga in podjetja trudijo invalidom olajšati zaposlitev in skrajšati njihov delovni čas, oziroma jim omogočiti zaposlitev na lažjih delovnih mestih. Za vojaške vojne invalide na Kitajskem je zagotovljeno brezplačno zdravljenje. Družinam padlih borcev nudijo dve vrsti pomoči, stalne in občasne. Tem družinam oziroma njihovim članom pomagajo pri zaposlovanju, pomoč pa jim izkazuje prebivalstvo tudi v drugih oblikah, država pa v brezplačnem zdravljenju. Pomagajo tudi otrokom padlih borcev, če pa so ti otroci brez skrbnikov, jih država brezplačno šola s stipendijo.

Če bi torej hoteli primerjati kaj prejemajo invalidi na Kitajskem in kaj pri nas, bi nedvomno ugotovili, da so pri nas invalidi deležni več pravic, čeprav je takšno primerjanje le mehanično in

spričo različnih okolnosti nevzdržno. Skrb skupnosti za invalide je v vsaki državi treba posebej presojati, ker so pogoji povsod različni in v glavnem odvisni od stopnje razvitosti gospodarstva.

Pomembno zborovanje v Berlinu

SEDMA generalna skupščina Svetovne federacije bivših borcev je začela zasedanje 28. oktobra letos v Berlinu. Delegacijo ZB NOV Jugoslavije je vodil tovariš Velimir Stojnić. Za podpredsednika skupščine je bil tokrat izvoljen senator Neuman, predsednik nemške Organizacije vojnih žrtev.

Najprej je skupščina z enominutnim molkom počastila spomin padlih borcev in vojnih žrtev. Godba je zaigrala Beethovnovo posmrtno koračnico. Dva nemška delegata ter delegata Nigerije in Burme so položili venec pred stebre skupščinske zgradbe. Tam gori večni ogenj. Potem so predstavniki raznih držav pozdravili skupščino.

Istočasno so odprli v pomožnih prostorih zgradbe, kjer je zasedala skupščina, razstavo umetniških slik z različnimi motivi. Njihovi avtorji so nemški vojni invalidi. V drugi dvorani pa je bila razstava uspehov, ki so jih dosegli pri rehabilitaciji invalidov.

Na zaključni seji je skupščina sprejela 23 resolucij in izvolila svoj biro. Resolucije zajemajo vprašanja velike

važnosti za vse človeštvo, kot na primer: o razorožitvi, o prepovedi poskusov z atomskim orožjem, o mednarodnem nadzorstvu nad uporabo atomske energije in o Cipru.

Svetovna federacija bivših borcev ima v svetu okoli 20 milijonov članov in članic. Letošnje Generalne skupščine so se udeležile delegacije 29 držav-članic. Poleg tega so nekatere države poslale svoje delegacije kot opazovalce, čeprav še niso včlanjene v Federacijo, ki je bila ustanovljena v Parizu leta 1950 na pobudo Jugoslavije, ZDA, Italije, Turčije, Belgije in Francije. V sedmih letih obstoja je postala Svetovna federacija bivših borcev ugledna in močna organizacija, ki njena beseda nekaj pomeni. Njeni cilji so izključno človekoljubni, ker se ukvarja predvsem z vprašanjem pomoči invalidom, rešuje socialna vprašanja bivših borcev in se bori za mir v svetu. Predvsem bivši borci najbolj poznajo vojne grozote in so se zato tudi najbolj dolžni boriti proti novim vojam, posebej pa proti pogojem in vzrokom, ki v vojne pripeljejo.

TITOVE BESEDE — BIVŠIM BORCEM

Predsednik FLRJ, Josip Broz-Tito, je poslal skupščini Svetovne federacije bivših borcev naslednjo spomenico:

Dragi prijatelji in tovariši! Ko z veseljem sprejemam predlog vašega predsednika in generalnega sekretarja, sporočam svoje najprišrčnejše pozdrave vsem udeležencem VII. generalne skupščine Svetovne federacije bivših borcev kakor tudi najboljše želje za nadaljnji uspeh v vašem delu za utrjevanje miru in razvijanje človekoljubne dejavnosti. Dogodki, ki so se zvrstili po vaši zadnji generalni skupščini, so še bolj potrdili naše skupno prepričanje, da si je treba kar najbolj prizadevati za ohranitev miru in miroljubno mednarodno sodelovanje. Zdaj, v času epokalnih znanstvenih in tehničnih dosežkov, je jasno, da bi bila morebitna vojna največja katastrofa za vse človeštvo. Trdno sem prepričan, da se posebno bivši borci zavedajo tega in da bodo zastavili vse svoje moči, da bi dognanja človeškega genija služila zgolj mirnim namenom ter napredku in blaginji človeštva. Sodim, da mora vaša organizacija v prizadevanju, da doseže te plemenite cilje, čimprej zbrati bivše borce vseh dežel in tako doseči tudi svojo univerzalnost, kar bo imelo za posledico, da bo glas Svetovne federacije bivših borcev postal še močnejši in vplivnejši po vsem svetu — Tito.

Tisoč let svobode

Ko ladja drsi južno od Splita proti Omišu, kjer je mrki Mosor skoraj popolnoma porinil obalo v morje, prav malo vemo, kaj se skriva za temi sivobleščečimi gorskimi hrbtii in kam pelje pot ob reki, v sotesko reke Cetine, ki pri Omišu pridre na dan. Tam zadaj v kolenu reke Cetine leže samotne, kamnite in revne vasi, ki jih je zadnja vojna zelo prizadela. Vрни svojim tradicijam so se vsi prebivalci dvignili v odločen odpor. Ze v prvih dneh okupacije je bil ustanovljen Mosorski partizanski odred in... Toda, katere so tiste tradicije, je to morda v zvezi z novicami, da nameravajo postaviti tam nekje v mali vasi spomenik nekemu dekletu, padlemu pred več stoletji in da je ta spomenik izdelal sam Meštrović?

TA KRAJ med morjem in Cetino se imenuje Poljica in tak je bil naziv srednjeveške državnice, ki je na teh tleh obstajala polnih 1000 let, majhne in prve slovanske republike, ki jo je šele Napoleon zrušil vojaško in administrativno. Zgodovina je ohranila zelo malo dokumentov o tem zanimivem kosu našega Primorja in šele novejša raziskovanja so boljše osvetlila vso to tisočletno obstojanje, katerega se letos spominjamo, ker je od

uničujoče ofenzive napoleonovih čet minilo natanko 150 let.

Že v stari rodovno plemenski razdelitvi se je področje Poljice ločilo od drugih krajev po svojih težnjah za popolnejšo samostojnostjo in tudi v dobi hrvatskih narodnih vladarjev je bila Poljica samostojna župa. Leta 1070 pa nam je zgodovina zabeležila prvi dokument o popolni osamosvojitvi Poljice. Takrat so namreč na demokratičen način izvolili prvega kneza, ki mu je bilo

ime Dalicij. Svoboda Poljice je bila vedno patriarhalna, a vendar je obstajal državni organizem, ki je bil originalen in specifičen. Dolga leta so vedno na isti, demokratičen in ritualen način, volili velikega kneza. Najprej so volili glavarje vaških skupnosti, potem pa še velikega kneza. Kandidati so sredi trate razgrnili plašče in kmetje so volili s kamenčki, ki so jih metali na razgrnjeno »volilno listo. Na isti način so izvolili tudi namestnika velikemu knezu, poveljnika vojske in administratorja. Imeli so tudi statut, ki je ohranjen in ki vsebuje celo vrsto osnovnih zakonov in odločb, s katerimi je bilo skoraj do potankosti določeno merilo pravice za velikega kneza in za zadnjega kmeta v najbolj oddaljeni vasi. V tem statutu je uzakonjen demokratičen način vladanja in volitev ter razne malenkosti, kakor na primer prepoved kraje deklet zaradi ženitve. Vsakemu, ki bi to storil, bi podrlil za kazen hišo, itd.

Poljička republika se je vedno uspešno branila pred Benečani, pred Turki, pozneje pred Avstrijci. Kadar je bilo treba, so vsi kmetje vzeli v roke orožje in se branili. Toda boj je bil samo eno izmed sredstev, s katerimi so ohranili svobodo. Glavno je le bila diplomacija, s katero so Poljičani uspeli obdržati svojo svobodo sredi med viharnimi pritiski okupatorjev. Sklepali so zveze, zvito so znali popuščati in sklepati na videz skoraj poniževalne kompromise, toda vedno so spoštovali in zahtevali, da se spoštujejo načela, ki jih predpisuje njihov statut. Lega države, težka dostopnost in gospodarska pasivnost je tudi pomagala, da Poljica ni postala turški, avstrijski ali beneški plen. Toda ko se je na zgodovinskem odru Dalmacije pojavila Napoleonova senca, je stvar postala resna. V letu 1806 je bila likvidirana dubrovniška republika, niso pomagali ne zidovi in ne diplomacija. Istega leta je francoski namestnik v Zadru, Vico Dondolo, izdal odlok, da naj se likvidira Poljička republika...

Poljičani so nemudoma poslali delegacijo svojih najviš-

jih funkcionarjev k Francozom, da bi se na vsak način in za vsako ceno sporazumeli. Toda Napoleonovi ljudje so bili nepopustljivi, zahtevali so brezpogojno predajo. Knez se je s svojimi ljudmi vrnil domov in sklical zbor vsega prebivalstva, ki je vedno odločal v tako košljivih situacijah. Na zboru so ljudje sklenili, da je borba, četudi do konca, edino, kar lahko store.

Francoska premoč je bila očitna in vsi so dobro vedeli, kaj to pomeni. Edino upanje pa je postalo in bilo rusko brodovje, ki je takrat križarilo na morju med Bračem in celino. Poljičani so se dogovorili s poveljnikom ruskih ladij, Sinjavinom, za skupno akcijo proti Francozom. Čete Poljičanov so se zbrale pri Stobreču, tu so se tudi utrdili in dne 4. junija 1807 so se izkrcali tudi Rusi (800 mož). Poljičani napadejo francoske izvidnice in jih uničijo. Okrepitve, ki so jih poslali Francozi, so bile v borbah ali uničene, ali so se Francozi morali umakniti. To je velike in močne ujezilo, privedli so veliko množico vojakov in jurišali na Stobreč. Zasedli so ga in ta uspeh zelo drago plačali. Francozi potem naglo prodirajo do Žrnovice in nato, po dveh — treh dneh že od vseh strani napadajo Poljico. Domačini se pred premočjo umikajo v gorske predele Mosorja in se bore predvsem na področju Podstrane. Nekaj Rusov se je umaknilo na ladje, kakih 400 mož pa se je utrdilo na obali in deloma varovalo Poljičanom hrbet. Toda le za kratek čas. Kmalu se Rusi umaknejo, skoraj brez boja, na ladje. Poljičani so sami in menijo, da bodo Rusi vsaj z ladij streljali na skupnega sovražnika. Nič. Tišina, zlovesča in usodna, bdi na ruskem brodovju v prelivu.

Francozi pa so medtem napredovali korak za korakom. Jurišali so in zasedali vas za vasjo, grič za gričem. Poljičani so se junaško branili in samo smrt vseh odredov je lahko omogočila francoski prodor. Poljičani so končno obkoljeni in na koncu, ko je vsak odpor postal nemogoč, se nekaj borcev na čelu z knezom

Čovičem prebije do obale in umakne na ruske ladje.

Poljica je bila poražena in Francozi (njih napoleonski ponos je bil oblaten!) so se strahovito maščevali nad vsemi prebivalci, ki bi jih kjerkoli zasledili. Rušili so vasi, pobijali ženske in otroke in tri dni plenili po vsej Poljici. Le nekaj dni po francoski zmagi pa je prišel v Gate, glavni kraj poljiške republike, sam vrhovni vojaški namestnik za Dalmacijo, maršal Marmont. Da bi razmere uredil in ustavil nebrzdano divjanje francoskih vojakov, je izdal odlok, po katerem se ne bo zgodilo nič hudega vsem tistim, ki bodo vrnili orožje. Istočasno pa je bil v Zadru izdan dokument, v katerem je rečeno, da poljiška republika ne obstaja več, knezu je odvzeta vsa oblast in vsi

zakoni poljiškega statuta niso več veljavni.

Od tistih dni, od propada prve slovanske republike, je minilo 150 let. Morda se vse to komu zdi iz trte izvito in povečano, toda dejstva le ostanejo dejstva in prav je, da se spominjamo in tudi učimo pri ljudeh, ki so bili preprosti, pametni in junaški. Zato bodo v Gatih odkrili spomenik borcem za svobodo Poljice, ki bo sestavljen iz grobnice borcev iz NOB in velikega reliefa, ki bo ponazoril tisočletno borbo poljiških kmetov za svobodo. Postavili bodo tudi spomenik (tega je izdelal Meštrovič) legendarni junakinji Mili Gojsalič, ki je šla v turški tabor in usmrtila poveljnika. Uredili bodo tudi muzej poljiške preteklosti in izdali posebno serijo znamk. D. K.

DVE PESMI IZ

BERT BRECHT

Nemških marginalij

Objavljamo dve pesmi iz »Nemških marginalij« (za revijo »Borec« ju je prevedel Tone Glavan), cikla lani umrlega naprednega nemškega književnika Berta Brechta, znanega tudi pri nas. Omenjeni ciklus pesmi je nastal 1938. leta, ko je bil Bert Brecht — značilni predstavnik političnega aktivizma v evropski poeziji — že pet let v emigraciji. Pesnik je s pekočo skrbjo spremljal življenje svojih rojakov pod nacizmom in — kot objavljeni pesmi zgovorno kaže — pretresljivo svaril pred pretečo nevarnostjo nemškega militarizma.

1 General, tvoj tank je trdno vozilo!
Gozd podre in sto zmlinči ljudi.
Toda eno napako ima:
potrebuje voznika.

General, bombnik je močan!
Hitreje od vetra leti in več nosi kot slon.
Toda eno napako ima:
potrebuje monterja.

General, človek je vsestranski!
Leteti zna in zna ubijati.
Toda eno napako ima:
misliti zna.

2 Kadar je treba korakati,
mnogi ne vedo,
da njihov sovražnik na njihovem čelu
koraka.

Glas, ki jim poveljuje,
je glas njihovega sovražnika.
Kdor pred sovražnikom svari,
sovražnik je le sam!

Goce Delčev

LEGENDARNI MAKEDONSKI REVOLUCIONAR

(OB 85-LETNICI NJEGOVE SMRTI)

Pot, ki pelje iz modernega predela Skoplja čez kamniti most nad Vardarjem, vodi po ozkih ulicah orientalskega dela mesta tudi do zgodovinske cerkve Sv. Spasa. Na tlakovanem dvorišču te cerkve stoji sarkofag iz belega marmora, ki je vedno pokrit z rožami in venci. V njem so ostanki znanega voditelja makedonskega revolucionarnega gibanja — Goce Delčeva...

GOCE DELČEV je velik mož v zgodovini makedonskega naroda, neustrašen borec za njegovo svobodo, za politične ter socialne pravice. Živel je ob koncu prejšnjega in v začetku našega stoletja. Njegove ideje so globoko odjeknile v srcih Makedoncev. Delčev je dobro znani voditelj makedonske osvobodilne borbe, glavni organizator in vodja makedonske revolucionarne organizacije, ki je bila osnovana ob prelomu stoletja. On je prvi vnesel v to borbo politično, nacionalno in socialno vsebino — avtonomno Makedonijo, pravico makedonskega naroda do samostojnega življenja in ukinitve izkoriščanja čifligarjev (tlačanov).

Rojen je bil 1872. leta v Kukušu, v Egejski Makedoniji. Ko je končal tretji razred gimnazije, ga je dal oče v uk. Čez dve leti je nadaljeval šolanje v Solunu in po končanem petem razredu gimnazije se je vpisal v Vojno akademijo v Sofiji, odkoder so ga kmalu zaradi socialističnih idej izključili.

Čas, v katerem je bil rojen in je živel Delčev, je najtežja doba v zgodovini makedonskega naroda. Ljudske množice so bile v tem času brez vsakih pravic. Mestno prebivalstvo je bilo v zelo težavem položaju, predvsem zaradi gospodarske krize, ki je nastala zaradi vse večjega prodiranja evropskega kapitala v Turčijo ter zaradi visokih davkov in drugih dajatev. Najteže pa je bilo kmetom, ki so morali zadovoljevati najrazličnejše potrebe begov, subašev in financar-

jev. Tri četrtine kmetovega truda in potu je pograbila država. Zaradi tega so živeli kmetje v največji revščini in so bili zares pravi sultanovi sužnji. Ljudske množice so bile politično in nacionalno brezpravne, v kmečki proizvodnji pa je veljal čifligarski odnos (kmetje so delali na posestvu — čiflig, katerega lastnik je bil fevdalec — beg). Hkrati pa so tudi obrtniki gospodarsko vse bolj propadali.

Že v zgodnji mladosti se je Goce pridružil borbi za svobodo in pravico makedonskega naroda. Ko se je makedonski narod konec preteklega stoletja strnil v svojem revolucionarno-osvobodilnem gibanju zoper stoletnega tlačitelja in gospodarja, sultanov imperij, je bil Delčev med najbolj vnetimi agitatorji narodne borbe in je skupaj z drugimi revolucionarji postavil ideje in principe VMRO — Makedonske notranje revolucionarne organizacije — kateri je dal tudi pravo smer. Ta načela so bila: makedonski narod se mora sam osvoboditi; v borbi za svobodo naj sodeluje vse ljudstvo ne glede na razliko v veri in narodnosti, svobodo pa naj si pribori z množično ljudsko vstajo. Prepričan je bil, da VMRO mora biti samostojna ter brez vpliva katerekoli balkanske države. Kot glavni organizator in voditelj revolucionarne organizacije je bil Delčev načelnik borbenih organiziranih sil — kmečkih čet in ljudske milice.

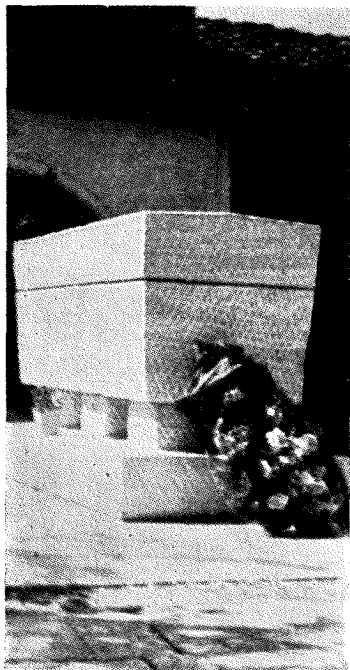
Goce je bil širokopotezen revolucionar ter ogorčen na-

*Spomenik Goce Delčevu
v Skoplju*

sprotnik šovinizma. V revolucionarni borbi makedonskega naroda je zedinil vse narodne sile v edinstveno revolucionarno fronto, ki naj bi se zoperstavila imperialističnim težnjam balkanskih držav. »Šovinizem škoduje patriotizmu, zato mora biti revolucionar s svojo ljubeznijo do ljudi resnični človek,« — je govoril.

Goce Delčeva so kot narodnega revolucionarja v njegovem delovanju vselej vodile iskrene želje, da bi priboril svojemu narodu človeka vredno življenje. Prepričan je bil, da se bo makedonski narod lahko osvobodil le v tesni povezanosti in ob medsebojni pomoči vseh izkoriščanih narodnih slojev v Makedoniji, kakor tudi s pomočjo tedanjih naprednih gibanj na Balkanu. Zanj ni bilo nikakršne razlike med posameznimi nacionalnimi skupinami v Makedoniji, priznaval je le razliko med gospodarji in sužnji. Zaradi tega je učil ljudstvo, naj se ne bori zoper turški narod, temveč zoper sultanovo despotsko oblast. »Mi ne sovražimo Turkov kot naroda, mi se borimo zoper njihov

Sarkofag s posmrtnimi ostanki Goce Delčeva v Skoplju

sistem uprave,« — to misel je poudarjal v vseh svojih agitatorskih govorih.

Goce ni bil samo neumorni borec zoper turške oblasti, temveč se je prav tako odločno boril tudi zoper raznovrstne izdajalce iz vrst lastnega naroda, zlasti čorbadžije, ki so, hotoč obdržati svoje privilegije, vsestransko podpirali sultanovo oblast. Zlasti pa je bil neusmiljen s tistimi narodovimi sovražniki, ki so služili turški oblasti, čeprav so na videz ravnali tako, kakor da se borijo za osvoboditev makedonskega naroda. Zato je Goce v svojih govorih ljudstvu poudarjal, da je revolucionarna organizacija makedonskemu narodu potrebna za odstranitev suženjstva, ne pa da bi služila za trgovanje. Zaradi teh lastnosti je makedonski narod ljubil svojega velikega sina z nenavadno, globoko ljubeznijo. Ko njegov biograf, pesnik Javorov, piše o tem, pravi: »Vse narodnosti v Makedoniji so sprejemale Delčeva kot dragega gosta. Spričo njegovih prepričljivih trditev so izginjale vse na-

cionalne nestrpnosti in sovražnosti. Delčev je bil navdušen pobornik za federativno republiko na Balkanu.«

Velik del svoje revolucionarne dejavnosti je Goce posvetil ostri borbi zoper predčasno vstajo makedonskega naroda. Zaradi tega ni odobril sklepa organizacije za vstajo, sprejetega v Solunu, ker bi neuspeh take prezgodnje vstaje utegnil koristiti samo bolgarskemu dvoru, organizacija pa bi med narodom zaradi neuspeha izgubila ugled. Ko je potoval po Makedoniji, da bi spremenil ta sklep, je na

poti iz Soluna na planino Pirin padel v vasi Banjici pri Serezu v Egejski Makedoniji dne 2. maja 1903. leta v borbi s turško vojsko.

Tako je končal svoje življenje v svojem enaintridesetem letu veliki strateg makedonskega revolucionarnega gibanja — Goce Delčev. Uresničitve ideala, za katerega se je boril, da bi videl svoj izmučen narod v svobodi in sreči, ni doživel. Toda njegov svetli lik in veliko delo pravega revolucionarja živita in bosta večno živela v srcih svobodoljubnih Makedoncev.

Borba za Evropo

SREDI LETA 1956 je vojvodinska založba Minerva v Subotici izdala v srbskem prevodu delo »Borba za Evropo«, ki jo je 1951 napisal in izdal v Londonu angleški novinar Chester Wilmot. Knjiga obsega v prevodu 770 strani, med njimi 54 skic, 2 pa na notranjih platnicah. Napisana je na temelju številnih originalnih nemških dokumentov, ki so jih zahodni zavezniki zaplenili in v raznih izborih tudi izdali, ter na temelju izredno bogate literature, ki je doslej že nastala zlasti v Ameriki in Angliji kot rezultat publicističnega in znanstvenega obračuna o drugi svetovni vojni.

Wilmotovo delo predstavlja pomemben prispevek k poznavanju protihitlerjevske koalicije in njenega obračuna z državami osi. Vsebinsko obravnava probleme, ki se nanašajo na tiste sile, ki so v tej vojni igrale odločilno vlogo. Poleg operacij prikazuje diplomatske in gospodarske osnove, ki so omogočale ta doslej največji spopad človeštva. Tako n. pr. dobro osvetljuje vlogo nafte v Hitlerjevem vojskovanju, kako je strah pred njenim pomanjkanjem vplival, n. pr. na Franca, da Španija ni stopila v vojno na strani Nemčije. Franco jo je namreč dobival iz Amerike, ta pa bi jo usta-

Zavezniki se izkrcavajo južno od Rima (amfibicijska akcija)

*Zavezniški manevri na Angleškem pred invazijo v Normandiji.
Na sliki: tanki v akciji proti letalom*

vila, če bi se pridružil Hitlerju. Pisec je dalje dobro prikazal, kako je umikanje Nemcev iz Rusije vplivalo na padec nemške gospodarske sposobnosti, ker so z umikanjem sočasno usihale tudi tamkajšnje surovine. Strah pred izgubo surovin je, n. pr., tudi naganjal Hitlerja, da bi Balcan čimdalje obdržal v svojih rokah. Vzporedno s tem je pisec vedno prikazoval izredno produkcijsko sposobnost Nemčije in orožju in bojni opremi.

Osrednje Wilmotovo zanimanje tvorijo vojaške operacije, tiste, ki jih pri nas po navadi označujemo z drugo fronto. Njim je posvetil največ prostora, če že ni mogoče kar reči, da je njegova knjiga predvsem prikaz razvoja druge fronte od njenega zbiranja v Veliki Britaniji pa do končnega nemškega poraza. Samo izkrcanje in prve operacije na polotoku Cotentin je opisal tako podrobno, da se v tem celo strokovnjak težko znajde, kaj še laik. Sorazmerno krajši in zato nazornejši so opisi prodora iz Normandije in Bretagne preko Severne Francije do Siegfriedove linije, sunek proti Arnheimu na Nizozemskem, nemški protiprodor v Belgijskih Ardennih in končni vdor v samo Nemčijo.

Zanimivo za Wilmotovo gledanje na operacije zahodnih zaveznikov je njegovo ocenje-

vanje bitke pri Faleusi v Normandiji, ki jo primerja s Stalingradom, čeprav v Normandiji ni bilo ne obkolitve ne kapitulacije Nemcev, pač pa je bitka odprla pot proti Parizu. Podobno primeri s Stalingradom prikaže pri operacijah v Porurju, kjer so zahodni zavezniški dejansko obkolili nekaj sto tisoč Nemcev in jih prisilili h kapitulaciji. Toda ta primera objektivno šepa, oziroma more biti samo tehnična. Zakaj pri Stalingradu

so bili Nemci na višku svoje moči, v Porurju pa tik pred končnim krahom, ki pa ga konec koncev niso povzročile samo sile zahodnih zaveznikov, temveč nič manj tudi dolga vrsta nemških porazov na vzhodni fronti. Wilmot sicer priznava moč sovjetskih armad, toda operacije zahodnih zaveznikov nedvomno pretirano povzdiguje. Tega zanosa ne dokazuje samo nepravilno sorazmerje v opisu zahodnih in vzhodnih operacij, temveč še bolj njegovo politično presojanje rezultatov prvih in drugih. Prav tu pa je jedro njegove knjige. Rekli bi lahko celo, da je svojo debelo knjigo napisal zato, da bi pokazal, kako je Stalin znal izkoristiti svoje vojaške operacije tudi za uresničenje svojih političnih ciljev, da se mu je od Roosevelta in Churchilla posrečilo dobiti, kar ni dobil od Hitlerja, vlado nad velikim delom Srednje Evrope. Najlepši primer za to je njegov oris sestanka velikih treh v Jalti. Njegov opis diplomatskih dogodkov v drugi svetovni vojni je v veliki meri v službi te teze. Vzhodno fronto in Stalinove diplomatske poteze je opisal zelo jasno z vidika angleških interesov. Iskreno obžaluje, da je Roosevelt tako rekoč nasedel Stalinu, da Britanci niso mogli uresničiti

Poljski in angleški vojaki po zavzetju samostana v Cassinu blizu Rima poleti 1944. leta

svojih invazijskih načrtov na Balkanu in v Srednji Evropi, češ da bi prav ti zavarovali pred Rusi Budimpešto, Dunaj, Prago in celo Berlin. Ker pa te invazije ni bilo, je Evropa zašla v položaj, v katerem je (to je leta 1951!). Wilmot je videl pred seboj le interesne sfere, ali naj jih imajo več Rusi ali Angleži. Za voljo narodov na območju sfer ni imel pravega smisla. V tem oziru je ameriško politiko, ki ni simpatizirala z ustvarjanjem sfer, kritiziral in celo obsojal.

Nedvomno Wilmotove teze močno zmanjšujejo vrednost njegove knjige. K sreči so le njegove konsekvence sicer zelo vestnega in natančnega podajanja razvoja dogodkov, ki jih med seboj tudi ni težko ločiti, tako da bodo naši bralci kljub temu lahko s pridom segli po knjigi in se ob njej marsikaj naučili.

Wilmotovi proporci v prikazovanju celotnega dogajanja druge svetovne vojne so torej zelo neenaki. Kakor velja njegov interes prvenstveno fronti zahodnih zaveznikov, tako so

v knjigi v primeri z vzhodno še slabše odrezali tisti, ki niso bili del zahodne ali vzhodne fronte, toda so dejansko za rušenje nacistične tiranije kljub vsemu prispevali pomemben delež. To so bili napori narodnoosvobodilnih gibanj po različnih delih Evrope, zlasti v Jugoslaviji, Franciji in Poljski. Wilmot jih komaj omenja. Res je, da v tistih kratkih ocenah, ki jih izreče, nasproti njim v bistvu ni krivičen, ker jim prizna njihovo silo, le prostora jim da skrajno malo. Toda v knjigi, kakor je njegova, more biti pravo priznanje tudi ustrezen delež prostora, ker je le tako mogoče pravilno in pomenu primerno prikazati njihovo dejansko moč in za sluge za zlom Hitlerjeve evropske trdnjave. Če pa zadevo vzamemo tako, potem moramo reči, da je Wilmot narodnoosvobodilna gibanja v bistvu briskiral. V sklopu celotnega dogajanja druge svetovne vojne jih je nedvomno imel le za objekte, ne pa za subjekte.

F. B.

Nenavaden spomenik

TUDI NIZOZEMSKA je temeljito občutila nacistično okupacijo, nacistično nasilje. Bila je celo ena izmed prvih žrtev nacističnega škornja. Zlasti so to spoznali Nizozemci po osvoboditvi, zakaj nacisti so pobili največ mladine. Tudi mlad študent Jiri Maduro je ostal v Dachau; njegove kosti so sežgali v tamkajšnjem krematoriju...

Njegovi starši so prišli na izvirno zamisel, kako bi počastili spomin svojega v taborišču umrlega sina in hkrati spomin vsem mladim Nizozemcem, ki so jih pobili nemški nacisti. Še več! S posebnim spomenikom so hoteli dokazati, da je moč le v miru ustvarjati, delati za srečo vseh ljudi na svetu.

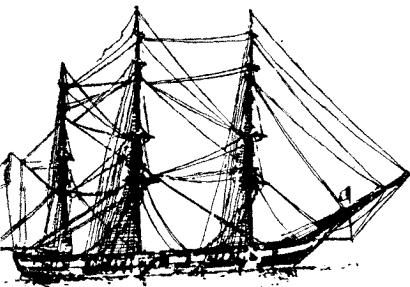
Dobrih deset minut od mesta La Haye so že pred šestimi leti s pomočjo posebnih denarnih zbirk v ta namen zgradili posebno mesto, ki se imenuje po v Dachau umrlem sinu Madurodam. V naravno zaščiteni dolinici se razširja to mesto na 18.000 m² in ga obkrožajo drevoredi in cvetni nasadi, mimo katerih je videti na ulice in uličice posameznih četrti tega nenavadnega mesta.

Vse v tem mestu je v merilu 1:25: grad, gledališče, tovarna, letališče... Tu so v teh miniaturah namreč postavljene in do vseh podrobnosti izdelane najbolj karakteristične zgodovinske in sodobne stavbe in poslopja, ki imajo na Nizozemskem poseben pomen. In tako kakor vsako mesto na svetu — se razširja tudi Madurodam. Z nadaljnjimi denarnimi prispevki gradijo nove stavbe in znamenitosti z Nizozemske. Izkupiček od vstopnine, ki jo pobirajo za ogled tega nenavadnega spomenika, pa je izključno namenjen za bolnišnico za študente v Larenu. Da, in predvsem zamisel rodbine Madurovih, da bi tako pomagali današnjim študentom, jih je navdušila, da so zgradili to nenavadno mesto.

V lanskem letu je obiskalo to mesto skoraj milijon ljudi. In vsi so enotni v priznanju, da je bila zamisel za zgraditev tega nenavadnega spomenika edinstvena.

DA JE BILO MED MINULO VOJNO na Zahodu mnogo vojaških strokovnjakov, ki so sodili, da bo temeljito bombardiranje Nemčije lahko zamenjalo tako imenovano drugo fronto in da bo z zračnimi napadi moč prisiliti Hitlerja h kapitulaciji? Vendar je kljub nenehnim napadom iz zraka nemški vojaški potencial iz dneva v dan raste. Tako je n. pr. leta 1940 Nemčija izdelala 10.250 letal, 1941. leta 11.030, 1942. leta 14.100, 1943. leta 22.220 in 1944. leta že 37.950 letal. Tudi proizvodnja nemških tankov je iz leta v leto napredovala: leta 1941 je Nemčija proizvela 3000 tankov, leta 1944 pa že 20.000. Podobno je kljub siloviti zračni vojni in nenehnemu bombardiranju nemških mest rastla proizvodnja ostalih borbenih sredstev, kakor tudi opreme. Ti podatki zanikujejo nazor, ki je še danes mnogokje ukoreninjeno, da namreč strategijsko letalstvo samo že lahko odloči izid vojne.

DA SO BILE LINIJSKE VOJNE LADJE nekdanj najmočnejše pomorske vojaške enote in da so jih v borbah uporabljali v prvi črti (odtod naziv "linijske")? V začetku XVII. stoletja so linijske ladje imele topove na dveh, a kasneje na treh palubah, grajenih druga nad drugo. Topovi so bili razmešeni enakomerno ob bokih ladje. Konec XVIII. stoletja so bile francoske linijske ladje dolge 64, a široke 16 m. Dvopalubne ladje so bile oborožene s 74 topovi, ladje s trebi palubami pa so imele 110 do 120 topov. Posadke linijskih ladij so navadno štele okrog 800 ljudi. Boki ladij so bili iz lesa, ki je bil debel približno pol metra in so bili varni pred topovskimi krogli. Na ladjah s tremi palubami se je vila admiralska zastava.

DA SO BILI DRAGONI, FREGATE IN KORVETE manjše in lažje vojne ladje, ki so jih uporabljali v posebne namene? Dragonji so imeli nosilnost 100 ton in posadko 100 mož. Oboroženi so bili z 8 topovi, namenjeni pa v glavnem za kurirsko službo. Fregate so imele večjo nosilnost, od 100 do 300 ton. Lahke fregate so imele 28 do 32 topov, težke pa 40 do 44 topov. Posadka je šla okrog 300 ljudi. Spočetka so jih uporabljali za stražarsko in kurirsko ter ogledniško službo, kasneje pa so jih zaradi hitrosti pošiljali prebijati sovražno razvrstitev. Korvete pa so bile ladje, dolge 36 in široke 9 m. Oborožene so bile z 20 topovi. Zamenjavale so fregate v konvojski in stražarski službi.

ŠE NE VESTE?

DA JE V BITKI PRI ZAMI leta 202 pred n. št. rimski vojskovodja Scipion proti Hanibalovim sionom, »klasičnim tankom« uporabil zvijačo? Ukazal je namreč svojim trobentarjem, naj čim močnejše trobijo, ko bodo navallili Hanibalovi sloni. Hkrati je spremenil svoj vojaški razpored tako, da je med svojimi enotami, manipuli, pustil presledek, skozi katerega naj bi sloni šli. Prav tako je naročil svojim četam, naj dvignejo čim večji hrup. In ko so se sloni spustili v napad, so jih rimski trobentarji, bobnarji in vojaki dočakali s strahotnim truščem, trobentanjem in bobnanjem. Sloni so se tako prestrašili tega nenavadnega sprejema, da so se pognali v divji beg, zraven tega pa še povzročili nepopisno zmedo v vrstah lastne konjenice. To paniko je nato izkoristila rimska konjenica, ki je silovito pritisnila na kartažansko in jo pregnala z bojišča. Istočasno so se spoprijele pehotne sile in Kartažani so doživeli popoln poraz. Tako so rimski trobentarji in bobnarji odločilno vplivali na poraz Hanibalove vojske.

DA SO PUŠKE Z RISOM začeli uporabljati sredi XIX. stoletja in da so jih prva nabijali spredaj z železno paličico? Kroglja je bila ločena od smodnika in je zasedla na 500 m, nesla pa je 1200 m daleč. Kaliber tedanje puške je bil 15,43 milimetrov. Kmalu zatem so se pojavile puške, ki so jih polnili zadaj in so imele že naboj, v katerem sta bila krogla in smodnik skupaj. Te puške so bile tudi že opremljene z zapiračem. Hitrost streljanja se je s tem nekajkrat povečala. Nove modele pušk je prva uvedla pruska armada. V bitki pri Königgrazu leta 1866 so pruski vojaki s pomočjo teh pušk sorazmerno lahko porazili Avstrijce. Kakor hitro je bila uvedena puška, ki so jo polnili od zadaj, se je spremenila vloga pešaka. Dotlej je nastopal množično, večidel s plituskim ognjem. Vojaki so nabijali puške stoji, sodobna puška pa je omogočala nabijanje med napredovanjem in leže. Teren je s tem postal pešakov zaveznik. Strelci so sedaj že lahko nastopali v liniji, pred bataljonskimi kolonami. Pehota se je začela boriti v prekinjenem borbenem razporedu, ker je vsak strellec nosil s seboj 100 do 150 nabojev.

DA JE POLKOVNIK DJOKA VLAJKOVIĆ (1831–1883), po rodu Beograđanin, ki ima v Beogradu svojo ulico, leta 1848 prostovoljno stopil v srbsko vojsko? Boril se je pod Kniaćinom in se izkazal pri obrambi Srbrbrana. Kot podnadrednik je nato dal ostavko in odšel v rusko vojsko. Za časa Krimske vojne se je pri obrambi Sevastopola leta 1854 izkazal z izredno hrabrostjo, zaradi česar je postal oficir. Pozneje se je vrnil v Srbijo, kjer se je vnovič junáško boril pri bombardiranju Beograda, na barikadah, zaradi česar so ga ponovno sprejeli v vojsko kot kapetana I. razreda. Po umoru kneza Mihajla leta 1869 je dal ostavko na službo v vojski, ker se

ni strinjal s politiko Namestništva. Za časa hercegovske vstaje leta 1875 je organiziral pošiljanje prostovoljcev iz Srbije, prve srbsko-turške vojne pa se je udeležil kot major, pri čemer se je odlikoval v borbah pri Bijeljini. Zaradi tega je bil imenovan za podpolkovnika. V drugi srbsko-turški vojni v letih 1877–1878 se je vnovič odlikoval v mnogih borbah in je postal polkovnik. Prebivalci Pančeva so mu poklonili sabljo z napisom: »Dj. V. za hrabrost — Srbi Pančevci«.

DA SO NA OSNOVI DEŽELNE USTAVE in na predlog vojnega ministra za časa Milana Obrenovića v srbski vojski uvedli telesno kaznovanje? Po tej uredbi, ki je začela veljati 22. novembra 1872, so vojake, ki so zagrešili kak prestopke, kaznovali z zaporom in pretepanjem. Člen 87 uredbe je dajal starešinam od deseteraja do komandanta bataljona naslednje pravice: bataljonski komandir je smel kaznovati podrejenega z zaporom štirih dni, ali pa jim je naložil 10 do 15 udarcev. Eksadronski komandirji, komandirji pionirskih čet in četni komandirji so lahko podrejene kaznovali z zaporom od dveh dni ali s telesno kaznijo največ do 10 udarcev, oficirji, ki so poveljevali baterijam narodne vojske pa so lahko podrejene kaznovali z zaporom do štirih dni in z 10 do 15 udarci. Kaznovanje z udarci je sledilo, kadar je bil natanko ugotovljen prestopke, pijance pa so »batinali« potem, ko so se iztreznili. Zanimivo je tudi, da so pri kaznovanju upoštevali dvojna merila: vojaki, ki so bili v civilu uslužbenci javnih ustanov, duhovniki ali učitelji, so bili deležni telesne kazni (če je bila za določen prestopke predpisana) šele tedaj, ko je to odredil vojni minister. Telesne kazni so uporabljali največ v primerih kraje, odrekanja poslušnosti, razžaljenja predpostavljene itd.

DA SO ZAHODNE DRŽAVE pričakale drugo svetovno vojno malo-dane nepravilne? Nepravilnost teh držav je bila tolikšna, da so, na primer, Združene države Amerike leta 1940 imele komaj 174 tisoč mož pod orožjem, medtem ko so dokončale vojno z armado 8 milijonov 300 tisoč vojakov.

V KATERI DRUŽINI sta bila oče in sin proglašena za narodna heroja? V družini Dudićev, katere oče je v minulosti sestavil kolubarsko partizansko četo. Dragoljub Dudić je bil prvi politični komisar te čete, kasneje pa je bil prvi predsednik Narodnoosvobodilnega odbora v osvobojenem Užicu. Padel je novembra 1941 pri Užicu v borbi z nemškimi tanki. Za narodnega heroja je bil proglašen dne 14. decembra 1941. Njegovega sina Mišo pa je vojna zatekla kot poročnika, že 23. junija 1941 pa se je pridružil partizanom. Ko se je glavni na partizanskih sil konec leta 1941 umaknila v Bosno, je Miša ostal v Srbiji, kjer je postal komandant suvoborskega odreda, zaradi česar je dobil ime »Suvoborac«. Kot namestnik komandanta Prve šumadijske brigade je bil decembra 1943 v borbi pri Prijedolu hudo ranjen in je po dvajsetih dneh umrl. Za narodnega heroja je bil proglašen 25. septembra 1945.

Prva partizanska taborišča v Beli krajini

Gričevje med Bukovo goro na severu in Vinico na jugu Bele krajine je nekak podaljšek Roga. Najvišji je Debeli vrh (864 m), približno v sredini med cestama Črnomelj—Kočevje in Črnomelj—Stari trg ob Kolpi, ki sta edini prometni zvezi v teh krajih. Tako kot vse pogorje na Dolenjskem, je tudi ta del po sestavi tal kraški, z vsemi kraškimi pojavi. Kamen pri kamnu, zemlja obraščena z gostim drevjem in grmovjem, težko prehodno zemljišče, polno grap in kotanj, redki in šibki izvirki v globelih.

PARTIZANI I. belokranjske čete so se sestali in zadrževali prve tri mesece na tem gričevju med črnomaljsko nižino na vzhodu in Poljansko dolino na zahodu. V tem času niso bili niti enkrat napadeni. Od tu so hodili na akcije po Beli krajini in Kočevski. Od tu so odšli tudi na znani pohod proti Brežicam zadnje dni oktobra 1941, od koder se jih je le malo vrnilo, ker so v noči med 2. in 3. novembrom padli na Gornjih Lazih pri Vršnjih selih.

Zakaj so si prvi belokranjski partizani izbrali ravno ta predel za svoje taborišče, je težavno reči. Verjetno se je za to odločil komandir čete Lojze Fabjan iz Črnomlja. Kot lovec je veliko hodil po gozdovih in je poznal tako rekoč vsak kamen. Sem je bilo lahko prinašati hrano iz ene ali druge doline. Skalovit in kotanjast svet je bil kar najbolj primeren za obrambo in umik. Lojze je dobro poznal tudi redke izvirke. V vaseh na obeh straneh gričevja so že takrat obstajale močne organizacije OF, ki so tudi verjetno vplivale na odločitve.

Konec julija 1941 so se v majhnem prostoru sredi skal na pobočju Debelega vrha nad vasjo Miklarji naselili prvi partizani. Za zavetje jim je služila plahta za pokrivanje vagonov, ležišča so si uredili iz sena in mahu. Vodo so no-

sili od studenca Škrlinci, kakih deset minut daleč. Druge vode v bližini ni bilo.

Nekoč je slučajno zašel v taborišče posestnik P. Movrin iz Dolnje Podgore. Neke nedelje je ogledoval svoj gozd in naletel na oborožene »četnike«, kot jih je sam pri sebi imenoval. Med njimi je spoznal Lojzeta Fabjana. Partizani so mu zabičali, da ne sme nikomur črhniti besedice o

tem, kar je videl. Ta pa, ki je vedel, da sva jaz in Ivan Vajdetič lovška tovariša Lojzeta Fabjana, nama je zaupal srečanje v gozdu. Kmalu sva bila pri njih na obisku. Postavila sva »zvezo«, ki je trajala vse do odhoda čete proti Brežicam. S partizani smo hodili tudi na lov, ki se ga je udeleževal tudi P. Frice, član rajonske celice OF, kot smo tedaj imenovali prvo organizacijo OF v dolini.

Dobro se spominjam obiska v taborišču nad Miklarji, ki sva ga opravila z Ivanom Vajdetičem v dneh med 7. in 10. septembrom 1941, takoj po akciji čete na preskrbovalno enoto fašistov pri Gribljah (6. septembra 1941). Prišla sva zgodaj zjutraj. Reči moram, da so partizani takrat za svojo varnost kaj slabo skrbeli. Prišla sva do šotor, ne da bi

Nad Miklarji na tem mestu med skalami je bilo prvo taborišče belokranjskih partizanov (foto: P. Romanič)

Ostanek partizanskega taborišča pri »Kozlovem zdenču«
(foto: P. Romanič)

naju kdo opazil. Puške so imeli postavljene pri vhodu v šotor, na kamnih pa so ležale defenzivne in ofenzivne bombe jugoslovanskega izvora ter polomljen revolver. Če bi kdo prišel v taborišče s slabim namenom, bi jih lahko pobil z njihovimi lastnimi bombami. Šele ko sva rahlo zažvižgala, so začeli skakati iz šotora. Opozorila sva jih na nevarno brezbriznost. Komandir Lojze je oštel mladega partizana, ki bi moral stražiti. Res smo odslej vedno najprej naleteli na stražarja, kadarkoli smo prišli k njim.

Že ob tej priliki so omenili, da se bodo preselili bliže k cesti Tanča gora—Stari trg, ker pričakujejo večje skupine partizanov iz Metlike. Res so se kmalu preselili. Prvotno so si nameravali urediti taborišče na hribu Količej, to je južno od že omenjene ceste. Tja so že prenesli vso opremo. Nenadoma pa so opazili v grmovju italijansko kolono, ki je šla proti Staremu trgu. Umaknili so se nazaj čez cesto in se odločili za taborišče na skalnatem vršičku nad Tančo goro, severno od ceste Tanča gora—Stari trg, pri »Kozlovem zden-

cu«. Tu so ostali do odhoda proti Brežicam. Četa je takrat štel 18 borcev in je imela lahko zbrojevko. Nama z Vajdetičem so sporočili, kje so, in prve dni oktobra sva jih šla obiskat. Dobro sva poznala zemljišče in nama zato ni bilo težavno najti taborišča. Poleg starih znancev sva našla v četi dosti novincev, ki jih nisva poznala. V taborišču sta bila tudi organizatorja vstaje v Beli krajini Tone Sušteršič-Tine Železnik in Tone Dvojmoč iz Kanižarice. V četi je vladal že vojaški duh. Lojzeta Fabjana so nazivali s »tovariš komandir«. Med seboj so se pozdravljali z dvignjeno pestjo in pozdravom »Smrt fašizmu — svobodo narodu!« Tisti dan je bil vetroven in deževen. Dva mlada partizana sta prosila komandirja Fabjana, če se smeta uriti v streljanju. Dovolil jima je, toda le, če gresta v globoko grapo pod taboriščem, češ da ne bi po nepotrebnem opozarjali Italijane nase. Po urjenju sta se oba mlada partizana hvalila, kako dobre puške imata in kako bi zadela fašiste, če bi bili tam, kot je bil cilj, kamor sta merila.

Tedaj smo se dogovorili za sestanek z nekaterimi člani rajonskega odbora, ki je bil pri gozdičku Lipje v dolini, blizu vasi Doljna Podgora. Na sestanek sta prišla Lojze Fabjan in neki aktivist, menda Tine Železnik. Bil je že mrak, oziroma tema. Dogovorjeno je bilo, da bo znak za srečanje rahlo žvižganje melodije »Hej Slovani«.

Kdaj so se partizani preselili iz taborišča nad Miklarji v taborišče pri »Kozlovem zdenču«, ne vem točno. Vsekakor je bilo to med 15. septembrom in 1. oktobrom. Vem pa to po tem, ker so bili 15. septembra, to je takrat, ko je bil likvidiran znani izdajalec in gestapovski vohun Alois Schutte na Brezovici, še v starem taborišču nad Miklarji. Poleg te se spominjam še več drugih akcij čete. Tako na primer napada na fašiste pri Gribljah, likvidacije versko blaznega italijanskega podrepnika in konfidenta Marka Miheliča iz Sodevc (za takega ga priznava poročilo italijanske obveščevalne službe po njegovi smrti). Partizani so likvidirali tudi več drugih izdajalcev in večkrat napadli Kočevanje. Zaradi ene izmed takih akcij je nemško veleposlaništvo v Rimu ostro protestiralo pri italijanskem zunanjem ministrstvu in zahtevalo zaščito svojih državljanov. O tem so ohranjeni dokumenti.

Od skupno 18 partizanov, kolikor jih je bilo konec oktobra v taborišču pri »Kozlovem zdenču«, sta sedaj živa samo še dva: Milan Šimec v Črnomlju in Franc Hočevar v Mari-

POPRAVEK

V članku »Tudi v Škofji Loki topografska ekipa«, objavljenem v letošnji 10. številki, se mora na strani 428 takole glasiti podpis pod sliko: »Tovariš Fedja je pripeljal ekipo v gozd pod Barbaro v Gošteški grapi, kjer je v zemljanki leta 1942 in 1943 obratovala pušarska delavnica, ki jo je on sam organiziral in vodil«. Na strani 429 v zadnjem odstavku pa mora biti: »...Na Jamniku na Barbari je zgodaj spomladi leta 1942 taborila Loška četa, ki so jo 11. marca obkolili in napadli Nemci...«

boru. Bajé je živ tudi Korelčev iz Črnomlja, ki so ga Italijani ujeli pri spopadu na Gorenjih Lazah in ga prisilili v izdajstvo. Dne 22. oktobra, ko so napadli taborišče, jim je kazal pot. Takrat je ležal že debel sneg, zato se je osem partizanov, kolikor jih je ostalo po tragediji na Lazah, preselilo v globoko kotanjo pod taboriščem. Nastanili so se v zapuščeni oglarski koči.

Tisto dopoldne je stražil Hočev. Šimec si je ravno zavezoval čevlje in se pripravljaj zamenjati stražarja, ko je zagledal Hočevarja, ki je bežal proti koči in kričal: »Bežite, Italijani so tu!« Partizani so hitro zgrabili, kar je kdo utegnil, in začeli teči po najbolj položnem pobočju iz drage. Niso bili več kot petdeset metrov proč, ko se je za njimi vsula toča krogel. Izgub niso imeli, ker so se večše skrivali med grmovjem, obloženim s snegom. V debelem snegu tudi Italijani niso bili preveč navdušeni za zasledovanje.

Danes sta obe taborišči prvih belokranjskih partizanov za-

puščeni. Tudi preživeli borci trdijo, da ju več ne bi našli, zlasti ne tistega pri Miklarjih. Potrebne bi bile vsaj skromne oznake na teh krajih, ki bi poznim rodovom pričale, kaj se je tam godilo. Do sedaj pa se za to, žal, še nihče ni zavzel.

Še nekaj ne morem razumeti. Kako je to, da sovražnik predela, kjer so bivali prvi belokranjski partizani, nikoli ni podrobno preiskal. Rajonski odbor OF Stari trg se je tu zadrževal vso italijansko okupacijo. Tudi med nemško ofenzivo je bil tam skupaj z manjšimi partizanskimi enotami. Nemci pa hriba niso niti povohali. Italijani so šli čez hribe le enkrat. V pozni zimi 1942. leta so pod vodstvom domačina napravili pohod po bližnji Brezovica-Miklarji. Spomladi 1943 jih je izdajalka Roza Kure iz Zagozdeca pripeljala k nekemu seniku. Vsakokrat pa so se pomikali samo v koloni, ne pa v strelski vrsti, kot je bilo običajno pri podobnih akcijah. Tudi konec oktobra 1942 so z močno kclono Italijani prodrli iz Koprivnika

čez Miklarje ter tam napadli civilno taborišče z begunci. Tudi takrat so šli samo po cesti in poteh. Naslednjega dne so v treh močnih kolonah vdrli iz smeri Kočevja v Poljansko dolino in ostali tam dva dni. Bataljon s 103 mulami se je nastanil v Dolenji Podgori, to je tik pod Debelim vrhom. Dva dni in dve noči je bil bataljon v vasi. Vojaki so pokradli in odnesli vse, kar se je dalo. Odnali so tudi več glav živine. Tretji dan so odšli proti Debelemu vrhu, kamor sta prodirali tudi koloni iz Predgrada in Zagozdeca. Rajonski odbor in skoraj vsi moški iz okoliških vasi so bili na Debelem vrhu. Opazovali so Italijane, ki so se zgrinjali z vseh strani. Toda zopet so Italijani šli v koloni do podnožja kote 864, potem pa so se usmerili na jug proti Zapudju in Vinici. Dalj ko 50 do 100 metrov od glavne kolone pa niso šli.

Peter Romanič,
delno po pripovedovanju
Milana Šimca

KAKO JE NASTALA

naša zastava

Kdaj je nastala prva zastava, še ni znano. Zgodovinarji se z etnologi o poreklu zastave ne strinjajo. Etnologi trdijo, da so se z nekakšno zastavo ljudje hoteli zaščititi pred soncem, zato so jo nosili nad glavo. Zgodovinarji pa menijo, da so predzgodovinski ljudje z nečim, kar so nosili v roki, odganjali divje zveri, kasneje pa so tisto reč uporabljali kot zastave v spopadih s tujimi plemen. Z zgodovinarji je istega mnenja sloviti vojaški zgodovinar Klausewitz.

Znano je, da so predniki jugoslovanskih narodov prišli na Balkanski polotok s svojimi plemenskimi zastavami, ki so jih obdržali tudi v svoji novi domovini. Prvi zapis o zastavah v Jugoslaviji pa izvira šele iz druge polovice XI. stoletja, ko je zetski vladar Mihajlo zahteval, naj mu papež Gregor VII. razen kraljevske krone prizna tudi zastavo kot znak polne suverenosti.

Bazoviška
brigada
sprejema
leta 1944
brigadno
zastavo

Z zastavo na čelu odhaja meseca maja 1945. leta
Jeseniško-bohinjski odred na Koroško

TROBOJNICE

O barvah zastav pri nas prvikrat zvemo iz zapiskov v XII. in XIII. stoletju. Tedaj so bile rdeče in modre zastave, Štefan Dečanski pa je leta 1326 prosil misirskega sultana, naj mu pošlje rumeno zastavo, ki bi jo nosili pred vojsko v bojih. Potem ko je razširil svoje cesarstvo, je car Dušan Silni leta 1346 temeljito spremenil svojo zastavo. Iz bizantinskega »labaruma« je privzel križ na štiri ogle, ki je poslej ostal stalni sestavni del srbske zastave in grba. Že tedaj pa omenjajo tudi barve zastave, in sicer rdeče-modro, rumeno in rdeče-belo-rdečo. Na prošnjo kneza Miloša pa je s sultanovim fermanom leta 1835 srbski narod dobil trobojnico. Tiste čase so na Hrvaškem začeli uporabljati rdeče-belo zastavo, v Sloveniji pa modro-belo. Po letu 1848 pa se je pojavila rdeče-belo-modra zastava, ki je združevala barve Hrvatov in Slovencev in manifestirala slovansko bratstvo. Simbolični pomen barv te zastave je isti kot pri francoski zastavi: svoboda, enakost in bratstvo. Ob sporazumu na Krfu leta 1917 o ustanovitvi države Srbov, Hrvatov in Slovencev so določili tudi novo jugoslovansko zastavo s tremi nacionalnimi barvami: modro-belo-rdečo.

Zastava
Dolomitskega
odreda
leta 1942

ZASTAVE V NOB

Tudi v narodnoosvobodilni borbi so uporabljali zastave že od začetka oborožene vstaje. V rabi so bile nacionalne trobojnice, mornarska progasta zastava in rdeča zastava. Mornarska zastava je bila po letu 1943 spremenjena v nacionalno zastavo s sidrom v sredini. Prvo uradno zastavo je izobesila partizanska komanda v Užicu septembra leta 1941. To je bila današnja zastava, le da ni bila obrobljena z rumeno barvo. Dva in dvajsetega decembra leta 1941 je Tito v Rudem izročil prvo zastavo regularni enoti NOV Jugoslavije, Prvi proletarski brigadi. Do avgusta 1942 je Vrhovni komandant nato izročil devet zastav najrazličnejšim partizanskim enotam. Dandanašnji se je ohranilo pet teh zastav. Trobojnice so potem privzela tudi politična predstavništva narodnoosvobodilne borbe, med prvimi AVNOJ kot najvišje politično telo, ki je potrdilo ukaz Vrhovnega komandanta o zastavah.

»Partizanski zakon«, ki datira iz srede julija leta 1941, in je sestavni del priprav za aktivno borbo proti okupatorju (o tem Zakonu so razpravljali na sestanku Poveljstva slovenskih partizanskih čet in je po sprejemu kot osnovni statut slovenskega partizanskega gibanja), govori pod členom 7

tudi o zastavi, in sicer: »Partizanske zastave so rdeče in slovenske z znaki in emblemi svojih enot z geslom: »Za svobodo!«. Kasneje pa je Poveljstvo slovenskih partizanskih čet na osnovi odloka Vrhovnega štaba NOPO Jugoslavije odredilo, le-to pa je bilo objavljeno v »Slovenskem poročevalcu« 17. oktobra leta 1941, da je zastava slovenskih partizanov slovenska trobojnica s peterokrako zvezdo preko vseh treh polj.

DANAŠNJA JUGOSLOVANSKA ZASTAVA

V ustavi Federativne ljudske republike Jugoslavije, ki je bila izglasovana leta 1946, je odrejena podoba zastave: »Državno zastavo FLRJ sestavljajo tri barve, modra, bela in rdeča z rdečo peterokrako zvezdo na sredi. Razmerje med dolžino in širino zastave je 1:2. Barve zastave leže vodoravno in to od zgoraj navzdol modra, bela in rdeča. Vsaka barva zavzema tretjino prostora zastave po širini. Zvezda je pravilne peterokrake oblike z zlatim oziroma rumenim robom. Osrednja točka zvezde se pokriva s točko, v kateri se sekajo diagonale zastave. Gornji krak zvezde sega do polovice barve zastave, tako da spodnji kraki zvezde dobe ustrezno mesto v rdeči barvi zastave.«

Drobec iz dvanajstih zvezkov ...

Objavljamo odlomek iz dnevnika, ki ga pripravlja Ivo Pirkovič po zapiskih iz let vojne. Le-te je začel beležiti tisti dan v marcu 1942, ko ga je zaprl italijanski okupator, in zaključil dvanajsti zvezek julija 1945, ko je sam kot »okupator« Italije zapuščal Rim, kakor pravi avtor o tem »maščevanju« usode; jugoslovansko odposlanstvo v Zavezniškem svetodajnem svetu za Italijo, v katerem je pisec delal, je bil namreč res okupacijska oblast v Italiji in živel na račun zasedbenih kontribucij Rima. — Jeseni leta 1944 so rekli Pirkoviču, da bomo morda spustili skozi Belo krajino neko angleško padalsko divizijo, ki je nameravala prodreti menda proti Madžarski; da bomo zato najbrž izpraznili Belo krajino in da je zato najbolje, da odpotuje v Južno Italijo, kjer ga tako čaka mnogo dela. Po belokranjskih njivah so že pobirali »protipadalske zapreke«, fizičlove preklepe po krompiriščih in koruznih poljih. — Odlomek, ki ga jemljemo iz osnutka dnevnika, opisuje del poti na partizansko letališče, na katerega pa so jim pred nosom vdrl domobranci.

Ponedeljek, 11. septembra. — Po dveh sončnih in vročih dneh se je danes na pol pooblačilo in shladilo. Za zajtrk kuhamo zopet ječmenov močnik. Nekje so intendant i iztaknili majhen dodatek mleka. Ranjencem so stregla primorska dekleta, ki se vračajo z zborovanja v Črnomlju. Z njimi se posloviata od nas tudi dr. Stanko Peterin in dr. Marjan Vivoda.

Sredi dopoldneva dobimo po-velje: »Pokret!« Se štirinajst kilo-metrov do Babnega polja.

Sredi trga se ustavita dva ve-lika kamiona z majhnimi italijan-skimi topovi in topničarji. Po krat-keem počitku hite dalje na bojišče. Krenemo za njimi s prijetnim ob-čutkom varnosti. Vsaj na mine go-tovo ne bomo zavozili!

Vzpenjamo se po serpentinasti cesti višje in višje. Čabar se v ču-dovitem vencu gora pogreza globoko pod nami in nam izginja izpred oči. Prihajamo na kamnito, kraško visoko planoto. Svet postaja hlad-nejši, prirodna rast in zorenje ob-čutno zaostajata.

Redke njivice se skrivajo po globelih. Raztresene hiše so požga-ne in porušene. Iz golega zidovja mole visoki dimniki. Partizani pra-vijo »laške tovarne«. Prezid je sko-raj ves v razvalinah in ogorkih.

Popolodne smo na Babnem polju. Svet je zopet rodovitnejši in bolj odprt. Vas je močno uničena, moški pobiti ali po gozdovih. Ostale so le še vdove, dekleta in otroci.

Babno polje je partizanski kraj. Vaščani smejo, kamor hočejo, celo v gozdove, ker se nihče ne boji med njimi izdajalca.

Na južni strani vasi se dviga gora, porastla z gozdom; na zahodu je sredi polja samot en grič, za njim letališče, ki je bilo predvčerašnjim še v rokah sovražnika.

Šola, kjer čakajo ranjenci na-vadno na letala, je prazna. Parti-

zani so v naglici odstranili slamo in znesli v razrede zopet šolske klopi. Ranjenci so se umaknili v skrito gozdno postojanko v gori nad vasjo.

Dolgo neodločni čakamo z voz-mi pred šolo. Ne vemo, ali osta-nemo ali gremo naprej ali se umaknemo. Z bojišča ni novic. Se-le ko pridejo kuharji, odpustimo voznike in se nastanimo v veliki šolski sobi v pritličju.

Medicinka Pavla prevezuje ran-jence. Mlad in lep fant krepke rasti in otožnega obraza, že na pogled mesten človek, stiska zobe, ko mu partizanka čisti ogromno škrlatnordečo rano. Pred dvema, tremi dnevi so mu odrezali nogo visoko nad kolenom, ko je komaj prejšnji dan prišel iz Trsta v par-tizane.

Dva pomočnika, zadihana od napora, krepko držita tovariša, ki presunljivo kriči in mu potne kaplje polivajo čelo. Tretji mu po-

Major Nataša, dr. Boža Rav-nihar-Župančičeva, upravnica bolniškega bloka SVPB »S« na Notranjskem in upravnica vseh bolnišnic VII. korpusa

tiska pod nos kosom vate. Po sobi se širi oster vonj po etru. Rafal iz strojnice je bil ranjencu prerešetal obe nogi in mu eno povsem zdro-bil. Kosti škrtajo, ko mu naravna-vajo nogo in mu jo poskušajo pri-trditi na deščico. Ranjencu prigo-varjajo, naj potrpi, saj bo najbrž že jutri v Italiji, kjer bo dobil vse drugačno pomoč.

Pojavi se major doktor Nataša in pregleda ranjence. Spremlja jo ekonom Šimen. V negovani angle-ški uniformi in z brzostrelko preko ramena je major Nataša v svoji strumnosti bolj podobna poveljni-ku na bojišču, kot zdravniku med ranjenci. Izročim ji pismo.

Kljub gladi, utrujenosti in trpljenju so ranjenci dobre volje. Vsa šolska soba se napolni s sme-hom in veselim humorjem, ko so bolničarji končali z delom. Vse za-nima seveda, ali bomo že to noč odleteli. Ne verjame nihče.

»Dokler ne bodo Angleži zve-del, da čuva letališče deset brigad, jih ne bo blizu,« meni nekdo. Dru-gi pritrjujejo.

O bojih govore kot o duhovitih šalah, kako je bil kdo ranjen in kako se jim celi.

»Dva dni sem ležal ranjen v koruzi in čakal rešitve, pa se mi je rana kar tam posušila,« pripo-veduje med smehom kmečki fant v kotu.

»Ali si jo poscal? To je naj-boljše zdravilo,« pravi sosed, resen kot zdravnik pri diagnozi.

Partizan, ki ga kličejo »finan-car«, je tarča hudomušnih zbad-ljivk. »V brigadi mu je bilo pre-več pohodov. Stisnil jo je v ,po-zadino« k topovom, pa se je tudi tam našel belček, ki ga je spekel,« razlaga nekdo drug med krohotom vse sobe. Financar se smehlja v zadregi.

Prineso nam toplega čaja, nato večerjo: krompirjevo juho z ječ-menovimi cmoki. Mlado deklet nam piše medtem vozne listke za poto-vanje po zraku.

»Ime in priimek, prosim!«

»Odkod?«

»Edinica?«

»...?«

»Naslov najbližjih sorodnikov?«

»Čemu pa to?« pogleda ranjenec nezaupno.

»No, no, tako ... če bi morda ne prišli v Italijo. Z Velebita stre-ljajo Nemci včasih na letala ... Ni posebno nevarno ... doslej so se-strelili menda samo enega ... pa za vsak primer.«

Pozno zvečer se vrne major Nataša z novico, da nočoj ne bo letal.

Pred hišo se ustavijo kamioni in vozovi. Ker nimamo zanesljivih poročil o sovražniku, je bolje, da se umaknemo globlje v gozdove.

Na poti nas v temi prelete letala. Gotovo bodo le odvrгла robo, če niso namenjena morda na Štajersko.

Precej visoko v gori se kolona ustavi. Ranjence znosijo s ceste po strmi in divji, suhi strugi hudournika. Nobena sled, nobena pohojena travica, nobena zlomljena veja ne sme izdajati, da je tod hodila človeška noga.

Sredi majhne gozdne jase stoji naselje, lična lesena hišica, obdana s cvetličnimi gredicami in ograjo iz surovega brezovega lesa, kakor gozdni domek v pravljici. Urejen je domiselno: kuhinja, prostori za družinico in koritasti pogradi v »veliki sobi«, vse novo, vse dišeče prijetno po svežem smolastem lesu.

Nekoliko vstran stoji odprta lopa, nakrita in zavarovana le od burje. Polna je do zadnjega preprostega ležišča na surovih trdih deskah.

Torek, 12. septembra. — Hladno. Ves dan negotovo čakanje. Čas si krajšam s prebiranjem knjig s hišne police. Najdem celo Grudnovo Zgodovino slovenskega naroda in Dolenčevo Pravno zgodovino, ki je zame pravo razodetje. Vsak slo-

venski razumnik bi jo moral prebrati, da bi spoznal v sebi dramo praslovanskega človeka, ki podlega — ne vedno brez škode — v stoletjih duhu zahodnjštva, to se pravi, duhu germanskega fevdalizma in rimsko-pravnega pojmovanja absolutne lastnine.

Od Ribnice zamolklo grmi. Eni menijo, da so boji z domobranci, drugi, da bombardirajo Angleži.

Sreda, 13. septembra. — Že dopoldne se vrne naš komandant, prizadeven in simpatičen poročnik, v civilu diplomiran bolničar. Po postojanki gre novica: Ravna gora, Ravna gora! Nemci in domobranci so zopet izpadli iz Ribnice in prodrli do Ravne gore.

Da bi pristala angleška letala, ni nobenega upanja več. Ponoči se bomo premaknili v varnejši kraj, ker je naša postojanka premalo skrita in zavarovana.

Z bolničarko Emo Nahtigalovo iz Irče vasi sva stara znanca; pred dobrim letom mi je v Novem mestu pomagala pri tistem pobegu čevljarja Alojza Kunstka iz Trstenika pri Mirni, ko smo spravili vse mesto v obsedno stanje, divizijo v čelade, generala Ceruttija pa ob spanje.

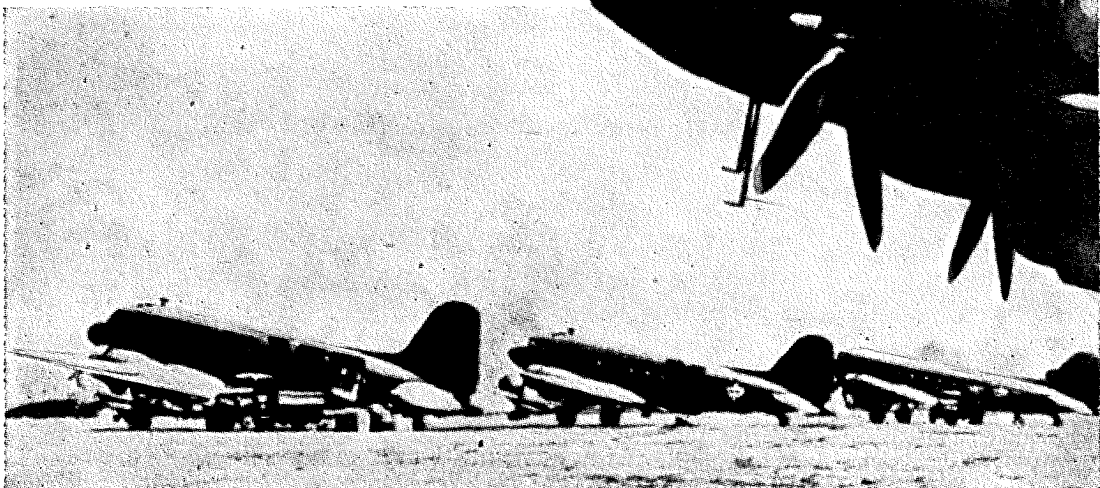
Od samega dolgega čakanja na potovanje v Italijo je ozdravel tudi četni komisar Zunič, ki je bil ranjen pri Bosiljevem, ko je padel Klusov Jože. Nenavadno bister

fant, piše prav dobre članke za domači stenski časnik. Za brigado, pravi, ne bo več sposoben. Nadeja se, da ga bodo poslali za komisarja v kakšno bolnišnico.

S svojo tretjo četo četrtega Cankarjevega bataljona je preživel Zunič lani spomladi žaloigro na Javorovici, ko so domobranci nad sto jetnikov pomorili, da so celo Nemci, mojstri grozodejstev, v Pletersjah nato menili: »Svinjsko so naredili!« Domobranci, ki so tudi vsak poraz spremenili v svojih časnikih v zmago, so celo v Slovenskem domu o Javorovici sramovaje se molčali. Zuničeva četa je zgubila pravzaprav le bolničarko, lepo črnolasko, s katero so na poti v ujetništvo pohotno opravili in komandirja. Težko ranjenega v trebuh so skrili njegovi vojaki na Vodenicah pri neki hiši, pa ga je baba izdala in so ga Nemci odvedli.

Izdajstvo je prizadevalo partizanom še največ gorja; tudi Cankarjevemu bataljonu na Javorovici. Neko patroljo so Jevnikarjevi na Ržiščah toliko časa gostoljubno motili, da jo je obkolil in menda uničil sovražnik. Pozneje je neko dekletce povedalo, da so Jevnikar-

Dvomotorna letala »Douglas C 47«, nosilnosti dva tisoč kilogramov, so evakuirala partizanske ranjence v Italijo, na osvobodeno ozemlje pa pripeljala hrano, obleko in orožje

jev stric sami tekli po Nemce in domobrancelje. Partizani so hoteli izdajalca prijeti in zaslišati, pa je namero preprečila marčna tragedija, ki je tudi prišla po izdajstvu.

Tudi v našem malem, skritem domku je že opaziti angleško pomoč: ponujajo nam nekakšne kekse, bajé iz prosa, če le ne iz soje. Takega okusa res nima nobena naša moka. Imajo tudi dovolj pravega čaja brez sladkorja in lične majhne loparčke in žične mrežice. Angleži so pozabili sporočiti, da služi ta priprava pri njih ranjencem, da se branijo muham; tu jih uporabljajo za precejšanje čaja. Seveda se fantje čudijo, zakaj hočejo zavezniki nerazumljivo razkošje, naj ima skoro vsak ranjenec svoje cedilo, ko še žlic prav boleče primanjkuje, kadar se zares kaj skuha.

Suho korenje, ki so ga poslali Angleži v jeseni, ko je bilo pri nas navsezadnje svežega, so hvaležni partizani imenovali »moralno po-

moč« zaveznikov. V to kategorijo podpore je treba šteti tudi »muhovnike«, tovore zakrpanih levih čevljev, morske mine na Rogu, kjer še pitne vode primanjkuje, vreče čaja, ki služijo včasih komu vsaj za blazino, posušen krompir, rdeče boksarske rokavice, zastavila in nerabna zdravila, italijanske karabinke v času, ko jih je bilo pri nas od Novega mesta do Kočevja in ob drugih poteh, koder so bežali Lahi, polne jarke, medtem ko so pošiljke škornjev šestintridesete številke obule vsaj nedotetne partizanke in sirote. Ko so potrebovali žvepleno kislino, so partizani izrecno naročili, da je ne potrebujejo, da so jo potem zares dobili.

Četrtek, 14. sept. — Komaj smo dobro sinoči zaspali, že nas je zbudilo povelje: »Pokret!« Na cesti spodaj čaka pet voz. Vozniki so prišli od Rakeka; v naših opustošenih krajih ni, kar so bili v ofenzivi tu Italijani, nobene vprežne živine.

Zopet je bilo treba spraviti ranjence po strmi, divji grapi brez luči in z ukazom: nobenih sledov! Po polnoči krenemo. Do šole so vozili sami partizani, tam pa so čakali vozniki, ki jih niso pustili v gozd.

Ves dan smo zopet na poti. V Čabru zajtrkujemo jajca, čaj in kruh. Zdi se nam kot slavnosten banket.

Potem se vozimo zopet navzdol ob peneči se Čabranki, skozi Osilnico in Brod na Kolpi, ki ne zasluži več svojega imena; saj nima več ne mosta ne broda.

Malo niže od porušenega mostu pregazi naša kolona široko reko in se sredi popoldneva utabori v gostih sadovnjakih vasi Potoka.

Počivamo in kuhamo ječmenov močnik. Huje ranjene prevežejo. Počakamo še večerje, suhih ječmenovih cmokov. Če tovariš s seboj samo bisago ječmenove moke in ničesar drugega, ti zares niti najbujnejša kuharska domišljija ne pomaga dosti...

Ivo Pirkovič

KDAJ IN KJE?

Zanimiva fotografija, porečete. Resnično! Še večjo vrednost pa bi imela, če bi bila dokumentirana. Po fotografiji sodeč so eni izmed prvih partizanov, saj imajo še »triglavke« na glavah. In te so nosili slovenski partizani v prvih letih partizanstva. Torej: kdo so ti partizani, kdaj in kje so fotografirani? Sicer bi pod fotografijo lahko napisali tudi: »Dobro tek!« Zakaj res privlačno, za nos vabeče in usta tudi, je »sledovanje«, ki ga je tem partizanom prinesel verjetno kak terenec, kot je videti s fotografije. Toda: ali je hrana samo za to skupino petih partizanov, ali za kako večjo partizansko enoto? Res, kar raveden je človek ob taki fotografiji, ki je — priznajmo — prava redkost v arhivih fotografij iz partizanskih časov. Še več! To je tudi eden izmed dokumentov, kako so naši ljudje skrbeli za svoje fante, za partizane. Torej — kdor bi mogel dati o tej fotografiji kaj več podatkov, naj nam to sporoči.

Pasji pir

ZGODBA o pasjem piru na Lenartu je še danes živa v Zadrebški dolini. Babice in dedeji jo v zimskih večerih pripovedujejo vnukom kot grozljivo pravljico, kmetom po lenarških saminah in bajtah, ki so preživeli švabske hajke v vojnih dneh, pa še danes drhte srca v grozi, ki je zajela tamošnje rebri tistega dne, ko je mučeniške smrti umiral bajtar Sedelšak.

Takrat je bil čas, ko so Švabi ubili vsakega, ki se je količkaj zapletel s partizani. Posebno Lenarčani so jim bili gorki, tisti, ki so ostali doma po raztresenih bajtah, ker so mnoge že prej vtaknili v vojaške suknje in jih brez velikih priprav poslali umirat na rusko fronto.

Tudi bajtar Sedelšak je ostal doma, v svoji bajti na samini, potisnjeni v strmo reber, ki so jo krog in krog obdajale puste frate, le v ozadju, prav na vršku rebri, je burji in vetrovom navkljub rasla redka hosta. Pustili so ga doma, ker niso vedeli, kam bi z njim, ker je bil šepavec, desnico pa je tudi imel ohromelo. Še tik pred vojno je bil zdrav ko dren, a izpodsekano drevo, ki ga je na Menini planini dobilo podse, mu je strlo nogo v kolenu in mu pohabilo roko v ramenu in komolcu. Vojna ga je zatekla v bolnišnici, kjer se je valjal že več tednov, strtih udov pa mu tudi tamkaj niso mogli ozdraveti. Po dolgih tednih so ga izluščili iz mavčnih oblog. Povrnil se je k ženi in trem otrokom ter na samini iz dneva v dan preklinjal vojno in pomanjkanje, ki je režalo vanj iz vseh kotov revne revne bajte...

Nekega večera pa je potrkalo na vrata Sedelšakove bajte, kamor dneve in dneve ni zašel noben sosed. Prišli so partizani in prinesli ranjenega tovariša.

»Pri tebi naj ostane, Sedelšak!« so dejali. »Čez nekaj dni se bomo vračali tod mimo in ga vzeli s seboj ter prenesli v našo bolnišnico.«

Nič ni vpraševal od kod so in kam gredo.

»Pa naj ostane,« je prikimal in še tisti hip sam pripravil ranjencu ležišče ob topli peči.

»Povrnejo se in odnesejo ga,« je tiho tolažil ženo, ki je z vprašujočimi očmi

strmela vanj, vsa preplašena in zgrožena nad trpljenjem ranjenega partizana.

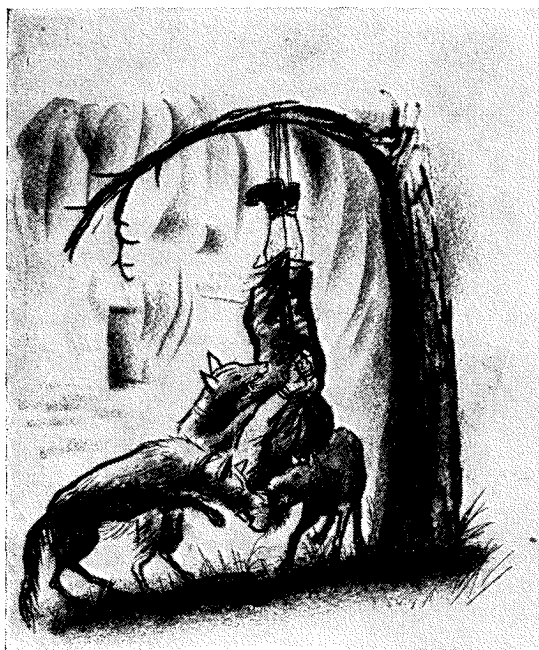
A še preden se je do dobra zdani, so že naslednje jutro v rebreh pod njegovo bajto zalajali psi.

...Prišli so partizani in prinesli...

»Kdo prihaja?« je vznemirjeno vprašal ranjeni partizan, ki zaradi bolečin vso noč ni zatisnil očesa.

Bos in v sami srajci ter sviticah je Sedelšak stopil pred bajto ter se zagledal v dolino, od koder so z vseh strani vrel po rebri Švabi proti bajti na samini. Strah ga je prikoval na mesto, da se nekaj časa sploh ni ganil. Kakor iz daljave je zaslišal iz bajte prestrašeni vzvik svoje žene: »Je-žeš, Nemci prihajajo!«

...Trije psi, gladni, podivjani volčjaki, so se renčec pognali k visečemu bajtarju...

Skozi okno jih je bila zagledala, da je pri priči vsa zmedena zbudila otroke in jih na pol gole in še vse krmežljave ter tople od spanja porinila skozi okno ter zakričala: »Bežite! Tecite k Vršnikovim in ostanite pri botri!«

Otroci so se jokaje pognali proti bližnji hosti.

Tisti čas je v bajti odjeknil strel. Ranjeni partizan je imel še toliko moči, da je iz torbe, ki jo je imel za zgavje, izvlekel nabit revolver ter si pognal kroglo v odprta usta.

Strel je švabsko hajko za trenotje ustavil. Švabi so popadali na zemljo in se prilepili na frato. Nekdo je ustrelil proti bajti, da je Sedelšak slišal, kako je krogla zažvižgala po zraku. To ga je zdramilo, da se je kakor brez uma pognal v bajto in potegnil mrtvemu partizanu iz rok revolver.

Še nikoli ni imel orožja v roki. Držal je revolver v levici ter drhteč pričakal prvega Švaba, ki se je z naperjeno brzo-

strelko približal bajti in sunil s škornjem v vrata, ki so se hreščeč vdala. Takrat je Sedelšak od nepoznane groze, ki ga je na mah vsega objela, spustil revolver na tla.

Potlej se je vse zgodilo v eni sapi. Švabski oficir je pričel lajati in zatopotale so oškornjane noge. Preden bi se človek ozrl, so leseno bajto in s škopnjaki prekrito streho objeli plameni, bajtarju pa so zvezali roke na hrbtu in ga za pete obesili na staro hruško ob goreči bajti, da je obvisel komaj za pedenj nad zemljo.

»Wolf! Rolfi! Lord!« je zaklical švabski poveljnik z ledenim glasom.

Trije psi, gladni, podivjani volčjaki, so se renčec pognali k visečemu bajtarju in ga oklali z ostrimi zobmi, da so mu v trenutku raztrgali obraz. Vroča lepka kri mu je zalila oči.

Šele zdaj se je docela zavedel, kaj se dogaja z njim. Zarjovel je nečloveško in ni več slišal ženinega joka, ni več videl, kako so jo tulečo in na pol nezavestno spehali v gorečo bajto.

Po prvem napadu so se psi umaknili in zvedavo zrl v spačeni obraz poveljnika, ki je stegnil roko in pokazal na krvavečo žrtve ter ponovil z žolčnim glasom:

»Wolf! Rolfi! Lord! Alo, packt!«

Praščili so proti žrtvi ko izstreljene pušice, divje bevskajoč so se zagrizli v vrat, zvezane roke, prsi in v obraz. Trgali so z zvijajočega, drhtečega in trgajočega se telesa cunje in kose živega, okrvavljenega mesa. Iz globoke rane na vratu se je mehurila in kipela rdečkasta pena. Umirajoči je čutil samo še to, kako mu iz krvavečega telesa trgajo dušo. Viseče telo se je zvijalo in krčilo ko poteptana gosjenica. Trzajoči krči so poskušali usločiti hrbet in dvigniti glavo nekam v višino, proti nogam, ki jih je teža visečega telesa nategovala ko napeto struno. A psi, ki so okusili vročo kri, so naskakovali divje, neusmiljeno, dokler ni trzanje in trepetanje telesa pojenjalo, postajalo redkejše in redkejše; trgali so krvave kepe mesa vse dotlej, dokler niso naveličano odskakljali k Švabom ter z njimi odlajali v dolino.

Zgodba o pasji gostiji na Lenartu je še danes živa v Zadrebški dolini. Babice in dedji jo v zimskih večerih pripovedujejo vnukom kot grozljivo pravljico. Spomin na pasji pir pred Sedelšakovo gorečo bajto pa visi nad Lenartom ko težek, siv oblak.

Ko sem našel sliko

Ko sem pred kratkim urejeval knjižno omaro, je iz neke knjige zdrnila majhna slika. Pobral sem jo in prijetno presenečen ugotovil, da je to slika, ki prikazuje pet članov tehnike Cankarjeve brigade. Da, že dolgo časa sem iskal to sliko. In zdaj jo držim v roki in vzbuja mi spomine na partizansko življenje...

POD IMENOM »tehnika« si človek predstavlja nekaj trdega in togega, nekaj, kar ima opravka s stroji in mehaniko. V partizanih je pomenila »tehnika« nekaj povsem drugega. Tehnika je bila predvsem partizanska tiskarna, borbeno propagandna edinica, ki so se ji spočetka pridružile še kulturne ekipe. Vsekakor je bila tehnika duša vsega kulturnega življenja v brigadi.

Biti borec Cankarjeve brigade, to je bilo za vsakega partizana velika čast. Lahko si predstavljate, kako sem bil vesel, ko so me dodelili k tehnikam Cankarjeve brigade, zaenkrat z nalogo ustanoviti dramsko družino v brigadi.

V tehniki sem se hitro udomačil in se spoprijatelžil z vsemi njenimi člani. Vodja tehnike je bil tedaj Črt, slok, svetlolas fant, borec iz enainštiridesetega, sin partizanskega pesnika Toneta Seliškarja. Ekonom v tehniki je bil Tone Veseljak, iskrena partizanska duša, z večnim smehom na obrazu, nekakšen partizanski Pavliha. Poleg njega si pozabil na vse tegobe in žalostne strani partizanskega življenja, tako vedro je vplivala na borco njegova burkavost, ki jo je stresal med nje v najtežjih dnevih. Centralna osebnost v tehniki je bil pravzaprav na zunaj najbolj neznan mož, a v resnici duša vsega mnogovrstnega dela — risar Pavle Šimec-Pajo, simpatični Belokranjec, ki je bil šef tiskarniškega »stroja«: ciklostilne kože, na katero smo tiskali brigadne liste, proglase, povelja in radijske vesti. Bil je samородen, partizanski likovni talent, ki bi se razvil v pravega umetnika, če ne bi padel v Savinjskih planinah, januarja 1945. Zapustil je nekaj po-

membnih risb in ilustracij k »Pravljici o Osvobodilni fronti«, ki jo je spisal Janez Petrovšek-Pelko. Pajo je bil izredno delaven in sposoben. V tehniki, ki je bila nameščena v kmečkih sobah, v šotorih ali na prostem — kakor je naneslo — je delal neprenehoma vse noči. Imel je čudovito energijo in čudovit talent skromnosti. Njegova vnema je »okužila« še nas in nismo odnehali prej, dokler nismo »natisnili« vseh izvodov naročenih publikacij. Bili smo avtorji člankov in grafiki obenem. Če je bilo treba prirediti miting, smo postali iz tehnikov kulturniki in igralci. Če so bili vsi borci na položajih in je zmanjkalo moštva, smo morali oditi na stražo. Biti v tehniki je pomenilo biti pripravljen na vse.

Poleg Paja sta bila še na pol grafika in na pol novinarja Mirč Kragelj in Djuro Šmicberger, ki sta hodila po gradivo za liste v čete in bataljone. Zlasti Djuro je bil znan in med borci priljubljen kot »potujoči reporter«. V prvih mesecih po kapitulaciji Italije je

bil v tehniki Cankarjeve brigade eden izmed najagilnejših njenih članov Oto Jugovec, ki je bil drugače tudi odličen pevovodja in je sodeloval na vseh mitingih. Član tehnike je bil tudi partizan Tone, ki je bil naš mulovodec. Mi smo ga imenovali »referent za mulo«. Mula je bila dragocen »tovariš« za vso tehniko; prenašala je zaboje s ciklostilom, kemikalijami za kožo in naš arhiv, ki se je iz dneva v dan večal. Tone je skrbel za mulo bolj kot nase. Skrbno jo je čistil in jo izdatno hranil. Bil je zelo nadarjen kmečki fant, ki se je naučil tudi tiskati, tako da je bil vsestransko uporaben.

Ko sem prišel v tehniko kot vodja dramske družine, da ustanovim stalno gledališko ekipo, so me tehniki gledali po strani. V njihovih očeh sem bil samo »kulturnik«. Zlasti Pajo mi ni privoščil spočetka prijaznega pogleda. Imel me je na sumu, da sem celo pesnik, kar se je pozneje izkazalo kot resnica. Ko sem pozneje dokazal, da nisem samo »kulturnik«, temveč človek, ki prime za vsako delo in sem se še posebej obnesel kot Pajev pomočnik pri sestavljanju in sortiranju tiskovnega gradiva, so

Tehnika Cankarjeve brigade v Gorjancih, jeseni 1943. Od leve proti desni: Tone, Mirč Kragelj, Pavle Šimec-Pajo, Dušan Mevlja in Tine Veseljak

me sprejeli medse kot enakovrednega člana.

V našo tehniko so od časa do časa prihajali pomembni partizanski kulturniki. Med gosti, ki so se najčesteje mudili pri nas, je bil zlasti Tone Seliškar. Njegovi obiski so bili za nas izredno dragoceni, saj nam je Tone kot izkušen književnik lahko mnogo pomagal. Vzgajal nas je literarno in novinarsko, sam praktično sodeloval pri naših publikacijah in pomagal urejevati naše liste. Pisal je za našo brigadno kulturno ekipo aktualne skeče, s katerimi smo nastopili med dolenskimimi kmeti jeseni leta 1943. Tone Seliškar ni bil samo dober prozaist in lirik, znal je tudi spretno pisati satirične tekste.

Dobro se spominjam, s kakšnim uspehom smo nekoč igrali njegov skeč v Radohovi vasi. Nastopali smo na vozu, ki smo ga prislonili k zidu hiše. To je bil naš oder. Naredili smo »rampo« iz šestih lojenk, ki smo jih izrezali iz repe. Gledalcev je bilo precej in v brigadi so šušljali, da bo prišel na »premiero« tudi Matej Bor. Imeli smo veliko tremo. Vendar je šlo vse po sreči. Igral sem belogardista z dolgo francosko puško na rami, na glavi sem imel baretko, na katero sem pritrdil izrezljano mrtvaško glavo. Ze kontrast med mojo majhno postavo in tisto puško je bil smešen. Seliškarevi satirični verzi so tako razgibali publiko, da so se sproščeno smejali.

V času, ko sem bil v tehniki, jo je obiskal Matej Bor samo enkrat. Menda je bilo to v Šentvidu pri Stični. Zgodaj zjutraj je bil sklican sestanek tehnike in tam sem ga videl prvič. Partizanskega »burjevstnika« sem si zunanje predstavljal čisto drugače. Morda je bila moja predstava o njem malo preveč romantična — pred mano je stal takrat partizan, čigar dobrodušni in preprosti izraz je bil podoben obrazom, ki sem jih srečaval v partizanih mnogokrat. Šele njegov način govorjenja, intenzivnost, s katero nam je govoril, dopovedoval in razlagal, vse to je pričalo, da je to res tisti Matej Bor, ki nas je podžigal v svojih viharjih

pesniških pozivih k nenehni in neusmiljeni borbi zoper okupatorja. Zvečer pa, ko smo se zbrali v gostilni, je pokazal tudi obraz šegavega Bora. Cel kup šal in novic je nadrobil med nas. Višek vsega pa je bilo njegovo posnemanje Hitlerja, ki ga je opravil imenitno s pomočjo glavnika, ki si ga je podtaknil pod nos, s šopom las, ki si jih je vrgel na čelo, in s pogrkujočim, tipičnim germanskih načinom govora.

Tretji književnik, naš stalni in nadvse ljubi gost, je bil Klusov Joža-Bogo Flander, pomočnik politkomisarja drugega bataljona. Bil je pravi borec-poet, stalno na položaju: s puško in peresom. Bil je najplodovitejši in najkvalitetnejši sodelavec brigadnega lista »Borec«, kjer je priobčeval pesmi in črtice iz partizanskega življenja. Prihajal je v tehniko samo takrat, kadar se je mudil v štabu službeno, zaradi orožja ali česa drugega. K nam je prihajal po papir, ki ga je potreboval za bataljonski list, katerega je sam ustanovil.

Pa ne samo kulturniki, tudi drugi partizani so radi zahajali v našo sredo. Naša stalna gosta sta bila komisar brigade Frenk-Zornada in komandant Džems-Majnik. Včasih smo naredili propagandni miting skupno s štabovci v najbolj zakrknjenih belogardističnih predelih. Dobro se spominjam mitinga v Nemški vasi, v neki gostilni. Ob uri, določeni za pričetek, je bilo le nekaj kmetov zbranih okrog mize. Šele kasneje se je gostilniška soba napolnila. Že iz obrazov zbranih kmetov je bilo razvidno, da so dokaj sovražno razpoloženi napram partizanom. Miting je začel s političnim govorom komisar Frenk in kakor je bil drugače odličen govornik, ni mogel pritegniti poslušalcev. Obrazi kmetov so bili še vedno preteči in zlovoljni. Tedaj sva nastopila s Tonetom

Veseljakom v drugi točki mitinga »Jasnovidec in medij«. Veseljak je bil jasnovidec, jaz pa medij. Ta komična točka je dosegla višek, ko sem z zavazanimi očmi otipal v gručo poslušalcev glavo nekega tamkajšnjega veljavnega kmeta, ki je bil tih simpatizer belogardizma.

Jasnovidec Veseljak me je vprašal: »Kaj držiš v rokah?«

Odgovoril sem kot medij: »Prazno slamo.«

Poslušalci so bušili v silovit smeh. Led nezaupanja je bil prebit, zlovoljni obrazi so jeli dobivati vedrejšje poteze. Nastalo je veselo razpoloženje in čez pol ure smo že plesali in se zabavali z domačini in domačinkami.

Komisar Frenk je šaljivo dejal Veseljaku: »Kaj politika, teater, to je pesem bodočnosti!«

Kadarkoli gledam to malo sliko z Gorjancev, se spominam na Paja in Veseljaka, dva dobra tovariša iz Cankarjeve tehnike, ki sta oba padla, še preden sta doživela svobodo.

Nič več ni med nami majhnega Paja, nadarjenega risarja samouka, ki je s svojo resnostjo in pridnostjo, s svojo ogromno energijo stremel k nenehnemu napredku brigadne tehnike. Nič več ni med nami Toneta Veseljaka, našega sijajnega ekonomista in iznajdljivega kuharja. Izgubili smo z njim dobrodušnega in večno mladega veseljaka, brigadnega kronista, čigar kronike v verzih je prepevala vsa brigada, in nadarjenega gledališkega igralca-komika, absolutna odrskega tečaja ljudskih talentov v Semiču, kjer je na zaključni produkciji tako talentirano in z naravnim humorjem odigral vlogo viteza Bledice v Shakespearovi komediji »Kar hočete«. Ko se je vračal iz tečaja v brigado, ki je ne bi zapustil za nič na svetu, se mu je po nesreči sprožila brzostrelka, ki jo je imel obešeno preko ramen, in ga ubila. Nič več vaju ni med nami, draga tovariša. Toda čim dlje gledam to sliko, tem bolj se mi dozdeva, da vajina smrt ni resnična, da je le bajka, ki jo pripovedujejo zlobni ljudje.

Dušan Mevlja

JETNIKA

Sončna luč je umrla za vlažnimi zidovi. Večer je. Spet bo noč. Dolga noč... Zunaj vrat je čuti trde korake. In pijan smeh. Vedno me reže, huje kot glad in mraz, ki ju laže prenašam kot otrok, moj petletni vnuk. Danes ves dan spi. Zagrnil sem zamreženo okno z raztrgano odejo, da ga ne bi ščemela sončna luč. Otrok spi in sanja. O mami in očetu...

O mojem sinu in njegovi ženi, ki sem jo imel rad kot lastno hčer. Jokal sem, ko sta pred dvema letoma odhajala k partizanom. Od ponosa. Sramujem se tega joka. Še vedno. Pred otrokom, ki ni jokal. Čudno je s tem otrokom. Tak je bil tudi moj sin. Ni jokal, če sem ga udaril. Ko bi vsaj vedel, kaj je zdaj z njim in njegovo ženo.

Otrok spi...

Zunaj se slišijo koraki. Po nekoga gredo. Pome? Po otroka? Vrata so se s truščem odprla...

Dva vojaka sta vstopila in pograbila starca. Ni se upiral. Otrok se je prebudil in tiho hlupal, ko je videl, da je ostal sam.

Starca so privlekli v veliko sobo.

»Ju poznaš?« se je vanj zarežal oficir. Starec se je zazrl v mrtvi, razgaljeni trupli in trznil z rameni. Oficir je brnil v krvavo glavo, pograbil starca in ga tiščal k mrtvecema: »No, bandit, naglej si ju!«

»Moj bog!« je prešinilo starca. Kriknil je: »Marko! Anka!«

Zrušil se je čez trupli. Ko so ga potegnili proč, je bil tudi sam ves krvav in razgaljen.

»Ju poznaš?«

Nič več ni slišal, nič več odgovarjal. Samo udarce in smeh, ki ga je tako sovražil. Izdaval je: »Kaj bo z otrokom?«

Oficir je skomignil z rameni...

*

Zjutraj so ga pod oknom ustrelili. Otroka so pritisnili k mreži: »Ti pa le glej, ha!« Ni jokal. S široko odprtimi očmi je čakal, kdaj bodo prišli še ponj.

Sonce je vzšlo.

Otrok ga je pogledal in zašepetal:

»Danes mi bo dolgčas...«

Omahnili je od okna na mrzel cement in od zadušene žalosti ječal...

Jugoslovansko bojišče ob zlomu Italije

Zavezniško izkrcanje na Siciliji 10. julija 1943 bi lahko označili za začetek zadnjega poglavja zloma fašistične Italije. V vsej drugi svetovni vojni Italija ni pomenila kako resno vojaško silo, čeprav bi to pričakovali z ozirom na številčno stanje njenih vojaških efektivov. Po desantu na Sicilijo, ko je bilo vojno prizorišče prenešeno na njeno nacionalno ozemlje, pa je Italija pravzaprav prenehala obstajati kot vojaška sila. Štirinajst dni zatem je sledil Mussolinijev padec, kar je bil zadosti jasen simptom skorajšnje kapitulacije Italije.

Ti dogodki v Italiji so povzročili Nemcem obilo resnih skrbi v zvezi z obrambo tako imenovane »Evropske trdnjave«, zlasti v zvezi z obrambo Balkana, upoštevajoč, da v vojni izčrpane in demoralizirane italijanske čete v Jugoslaviji niso več kdove kaj pomenile. V primeru, da bi se na Balkanu izkrcaли zavezniki, Nemci na italijansko armado niso mogli več resno računati. Hkrati pa je bilo treba upoštevati, da je NOV Jugoslavije, ki je stalno naraščala, pomenila pomembno potencialno silo, ki ji je bilo treba pripisovati stretagijsko važnost v okviru splošnih zavezniških naporov v slabljenju fašističnega napadalca.

Po Mussolinijevem padcu je osnoval novo italijansko vlado maršal Pietro Badoglio. Njegova vlada je nemudoma izjavila, da bo Italija nadaljevala vojno na strani Osi. Sledila so pogajanja med predstavniki nemške in italijanske vlade ter njunih Vrhovnih komand o skupnih ukrepih za obrambo Italije. Vendar je italijanska vlada istočasno stopila v zvezo z zahodnimi zavezniki, da bi pod čim ugodnejšimi pogoji sklenila z njimi mir. Hitler izjavam italijanske vlade ni zaupal: slutil je, da ga bo njegov dotedanji partner skoraj pustil na cedilu. Da bi obdržali Balkan in Italijo ter popolnili vrzel v obrambnem sistemu, ki bi nastala zaradi pričakovanega padca Italije, je nemško Vrhovno poveljstvo izdelalo tako imenovani načrt »Acheseek«, s katerim je bila predvidena premeštev nemških čet v Italijo in Jugoslavijo, kakor hitro bi Italija kapitulirala. Te nemške sile so imele nalogo razorožiti

italijanske enote in samostojno nadaljevati borbo.

Nemško vrhovno poveljstvo je podvzelo posebne ukrepe za obrambo in zavarovanje jadranske obale in jugoslovanskega bojišča nasploh. V nizu teh ukrepov je Hitler 26. julija 1943, dva dni po Mussolinijevem padcu, izdal napotek št. 48, s katerim je odredil skupno poveljevanje nad nemškimi in italijanskimi četami na Balkanu. Razen tega je v teh Hitlerjevih smernicah govora o »morebitnem ustreznem premiku nemških sil«, o »čiščenju žarišč bande blizu obale, ki v primeru zavezniškega izkrcanja pomenijo največjo nevarnost«. Dalje Hitler pripominja, naj bodo nemške sile pripravljene, da v primeru potrebe vdvo v italijansko okupacijsko cono, v glavnem na jadransko obalo. Po teh smernicah bi Nemci lahko zasedli

italijansko cono, kadar koli bi se jim zdelo to potrebno.

Iz vsega tega je razumeti, da je bil osnovni namen teh Hitlerjevih navodil, do časa omogočiti vkorakanje nemških čet na italijansko okupacijsko področje v zvezi s skorajšnjo italijansko kapitulacijo.

Tik pred zlomom Italije so se v Jugoslaviji zadrževale: 2. armada s 5., 11. in 18. armadnim korpusom, 9. armada s 6. in 14. armadnim korpusom in deli 8. armade. Skupna moč teh italijanskih sil je bila 270 do 280 tisoč vojakov. Po teh podatkih lahko povzamemo, da je bilo na jugoslovanskem bojišču zaposlenih prav toliko italijanskih sil kot prej, v času najhujših borb na Vzhodni in Afriški fronti skupaj. Zato je tudi razumljivo, da je zlom Italije močno vplival na nadaljnji razvoj NOV in NOB sploh, kakor tudi na zaposlitev nadaljnjih nemških sil v Jugoslaviji zaradi italijanskih čet, ki so se predale.

V skladu z že utrjenimi načeli o obrambi Balkana je nemško Vrhovno poveljstvo reorganiziralo poveljevanje na tem področju, se pravi v Jugoslaviji in Grčiji. Osnovan je bil štab grupe armad »F« s feldmaršalom Weichsom na čelu, ki je bil hkrati tudi vrhovni poveljnik Jugovzhoda. Ta štab je imel sedež v Beo-

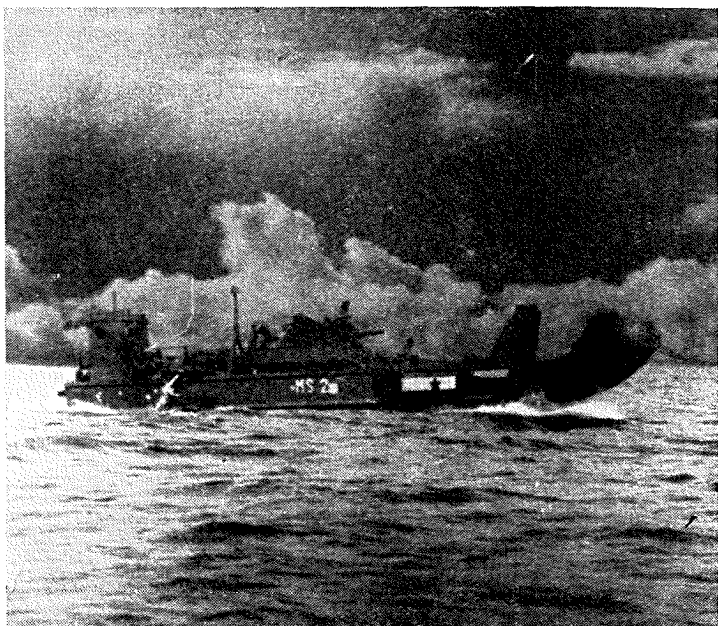
Gubčeva v Mokronogu, 9. septembra 1943

gradu in so mu bile podrejene vse nemške čete ter del italijanskih in bolgarskih okupacijskih čet na Balkanu. Za vojaškega komandanta Srbije je bil imenovan Hans Felber, komandant nemških čet v Grčiji pa je bil general Lühr.

Za obrambo najvažnejšega in najboljčutljivejšega področja, Balkana, je bil odrejen štab 2. tankovske armade na čelu z generalpolkovnikom Rendulićem. Ta štab je bil avgusta meseca z vzhodne fronte premeščen v Jugoslavijo, da bi pripravil obrambo vzhodne jadranske obale. Zaradi popolnitve 2. tankovske armade so bili v Jugoslavijo premeščeni, ali pa s tem namenom osnovani naslednji armadni korpusi: 3. SS »Germania«, 5. SS planinski, 15. planinski, 21. planinski in 69. rezervni korpus. Operativno področje 2. tankovske armade je obsegalo Hrvatsko, Bosno in Hercegovino ter po padcu Italije Črno goro in Albanijo. Sedež štaba je bil spočetka v Kragujevcu, kasneje pa v Vrnjački Banji.

Kakšen pomen so Nemci pripisovali zasedbi jadranske obale, je videti iz Hitlerjevih besed, namenjenih generalu Renduliću, ko je ta prevzel dolžnost komandanta 2. tankovske armade: »Partizansko gibanje se čedalje bolj razširja in ga je treba odločno dušiti, ker pomeni veliko nevarnost v primeru, da se bodo zavznikli izkrcali v Dalmaciji in Albaniji«. In dalje: »... uničite Tita (pri tem je mislil na sile NOV), onemogočite Italijane na obalnem področju, potem pa zasedite Dalmacijo, Črno goro in Albanijo«.

Po omenjenem planu tako imenovane »Achesee«, s katerim je predviden postopek v slučaju italijanske kapitulacije, je komandant 2. tankovske armade pripravil pet nemških divizij, vsaka izmed njih pa je štela po en motoriziran bataljon. Te divizije so bile v stalni pripravljenosti, da bi v odrejenem trenutku lahko čim prej zasedle jadransko obalo, v prvi vrsti Zadar, Šibenik, Split, Drač in Valono in branile obalo, dokler ne bi prišle ostale nemške enote. Poudariti je treba še, da so Nemci še pred zlomom Italije pre-

Septembra 1943 na Jadranu: partizanske ladje prevažajo tanke v Split

mestili nekatere svoje divizije proti obali in na določenih področjih prešle demarkacijsko črto (118. lovsko divizija v Sandžaku, 7. SS »Prinz Eugen« v Hercegovini). Tako je 71. pehotna divizija iz Avstrije prispela v Slovenijo in so jo razporedili vzdolž železniške proge Ljubljana—Trst 114. divizija je bila iz Bosne premeščena na prostor Gračac—Knin, 7. SS divizija pa se je koncentrirala na področju Mostara. Razen tega so bile avgusta in v začetku septembra manjše nemške enote poslane v naslednje italijanske garnizije: v Zadar, Benkovac, Kistanje, Knin, Drniš in Sinj.

Vrhovni štab NOV in POJ ter Glavna štaba Hrvatske in Slovenije so pravilno ocenili položaj, da se namreč s hitrimi koraki bliža kapitulacija fašistične Italije.

Takoj po peti sovražni ofenzivi in preboju v vzhodno Bosno je Vrhovni poveljnik usmeril večje število enot bliže jadranski obali oziroma krajem, odkoder bi bilo mogoče preprečevati nemški prodor k obali. Tako sta se na pr. v Črno goro in Sandžak napotili 2. proletarska divizija in 3. di-

vizija s posameznimi deli, v Dalmacijo pa je krenila 1. dalmatinska brigada. Zaradi pomembnosti bližnjih dogodkov pa je tovariš Tito s 1. dalmatinsko brigado v Dalmacijo napotil delegata Vrhovnega štaba Iva-Lolo Ribarja.

V zvezi z lastnimi ocenami položaja in smernicami, ki jih je sprejel od Vrhovnega štaba, je Glavni štab Hrvatske 8. avgusta 1943 poslal pismena navodila Operativnemu štabu za Dalmacijo, v katerih je med drugim rečeno:

»Novo nastali mednarodni položaj, zlasti razpadanje fašističnega sistema v Italiji, napovedovanje skorajšnjega izpada Italije iz vojaškega stroja...«

Že tedaj je naše poveljstvo predvidelo, da bodo Nemci bržda zasedli jadransko obalo. O tem isti dokument piše naslednje:

»Na nekaj ne smemo pozabiti: Nemci bodo verjetno poskušali polastiti se jadranske obale, da bi tako zasedli italijansko orožje, upostavili obrambno črto in začeli čistiti posamezna področja.«

V zvezi z navedenimi ocenami je bilo avgusta 6., 8. in

13. diviziji NOV naročeno, naj zaprejo smeri, ki od severa vodijo proti Gorskem Kotaru, Kordunu in Liki proti obali in tako preprečijo nemški prodor. Unska operativna grupa je imela nalogo, porušiti komunikacije Sisak—Kostajnica—Novi—Bihać.

Glavni štab Slovenije je prav tako avgusta usmeril 14. in 15. divizijo v Ljubljansko pokrajino, da bi ob kapitulaciji Italije začeli razoroževati italijanske čete.

Kakor je bilo pričakovati, je kmalu nato sledila italijanska kapitulacija. Osmega septembra popoldne je Radio Ankara objavil novico o sklenjenem premirju med Italijo in zavezniki. Ta novica je pri italijanskih silah izzvala precej presenečenja in zmede. Italijani so si kolikor moč prizadevali zavreti dezorganizacijo enot, da bi se lahko čim prej prebili na svoje narodno ozemlje. Fašistični elementi v italijanski vojski so nemudoma stopili v stike z Nemci, katerim so skušali predati orožje.

Ko sta zvedeli za zlom Italije, sta si obe sili na jugoslovanskem bojišču prizadevali ostvariti svoje načrte. Nemci so se skušali čim prej prebiti do obale, enote NOV pa so s pomočjo ljudstva razoroževale italijanske divizije, čeprav so jih Nemci skušali pri tem ovirati. Na jugoslovanskih tleh

so bile razorožene naslednje italijanske divizije: »Isonzo«, »Murge«, »Macerata« in »Celere«; glavnina divizije »Bergamo«; deli divizij »Giulia«, »Torino«, »Zara«, »Lombardia«, »Sforzesca«, »Cacciatori delle Alpi« in »Taurinese«. Divizija »Venezia« je prešla na stran NOVJ, izvzemši legijo črnih srajc, ki se je pridružila Nemcem.

V zahodnem delu Jugoslavije, zlasti v primorskem pasu, je mnogo borcev pristopilo k NOVJ, v Istri in Slovenskem Primorju pa se je razplamtela množična ljudska vstaja. Te-

Pozdravljen, tovariš, moj sosed!
Kaj čudno me gledaš? Bolan si mogoče?
Saj kmalu preide in zopet bo dobro.
So mati ti zdravi in živi? In oče?

O, hvala, prijatelj! In tebi? Si lačen?
Pa kaj bi te vprašal, saj vidim ti lice;
vse blede je, sivo kakor mrliču.
Sonce in pesem ubijata nas in žice!

Se dolgo potem sta kramljala soseda,
lovila sta sapo skoraj do mraka —
In šele naslednje jutro dognali,
da v noč sta kramljala — mrtvaka.

daj je bil osvobojen večji del Hrvatske in Slovenije in presekanе so bile komunikacije, ki preko Slovenije vodijo v Italijo, kakor tudi prometne zveze, ki iz notranjosti Jugoslavije vodijo k obali. Osvobojena je bila malodane vsa jadranska obala, izvzemši Sušaka, Zadra, Šibenika in Dubrovnika. Eden največjih uspehov je bila osvoboditev Splita. Tako so nastali ugodni pogoji za nagel razvoj mornarice NOVJ. Upostavljena je bila neposredna zveza z zavezniki, ki so se izkrcali v Italiji.

Z razorožitvijo omenjenih divizij ali delov divizij je NOVJ dobila velike količine vojaškega materiala, ki je koristil kot materialna baza za ustanavljanje novih brigad, divizij in korpusov.

Zaradi omenjenih dogodkov je pomen jugoslovanskega bojišča znatno porastel. Nemške pozicije so bile popolnoma omajane. Nemci so bili primorani v Jugoslavijo dovesti nove divizije in podvzeti z njimi mnoge ofenzivne akcije, da bi zasedli jadransko obalo. Hitler je na konferenci 12. septembra višjim voditeljem osebno ukazal, da je treba Balkan »radikalno očistiti«. Vendar so tudi te njegove smernice, kakor mnogi prejšnji podvigi, ostale le pri načrtih.

Fabijan Trgo

OKUPATOR : PREBIVALSTVU

BOLJ kot v katerikoli doseđani vojni se je pokazalo v drugi vojni, da je okupatorju skoraj nemogoče totalno okupirati neko državo in vzpostaviti nad njo svojo oblast, če se ljudstvo s tem ne strinja. Totalna okupacija je nemogoča tudi zaradi odnosa ljudstva in okupacijskih sil. Navajamo nekaj vzporednih podatkov o številni moči okupatorskih čet, prebivalstva in površini raznih okupiranih držav:

— v **FRANCIJI** je bilo na okrog 43 milijonov prebivalcev in 551.000 km² 500.000 mož nemške vojske, ali en okupatorski vojak na 84 prebivalcev in na 1,07 km²;

— v **BELGIJI** je bilo na okrog 8,4 milijona prebivalcev in 30.500 km² okrog 100.000 mož okupacijske vojske, ali en okupatorski vojak na 84 prebivalcev in na 0,31 km²;

— na **DANSKEM** je na okrog 3,8 milijona prebivalcev in 43.000 km² bilo 40.000 mož nemške okupacijske vojske, ali en okupatorski vojak na 95 Danev in na 1,07 km²;

— v **HOLANDIJI** je bilo na okrog 8,7 milijona prebivalcev in 32.500 km² okrog 40.000 mož okupacijske vojske, ali en okupatorski vojak na 217 Holandcev in na 0,8 km²;

— na **NORVEŠKEM** je bilo na okrog 2,9 milijona prebivalcev in 324.500 km² 150.000 mož nemške okupacijske vojske, ali en Nemec na 19 Norvežanov in na 2,16 km², in

— v **JUGOSLAVIJI** je bilo na okrog 16 milijonov prebivalcev in 257.000 km² 600.000 nemških, italijanskih, bolgarskih in madžarskih fašističnih okupacijskih mož, ali en okupatorski vojak na 24 Jugoslovancev in na 0,38 km².

(Iz 9. poglavja knjige »Rat protiv rata«)

Dušan Petrič: Fašistična »humanost« (Črmošnjice 1944)

Kako sem postal kuhar

MED NEMŠKO ofenzivo leta 1943 se je morala naša mokerska kurirska postaja iz Grosuplja umakniti v partizansko vas Zapotok. Naselili smo se v zapuščeni hiši. Od vsega dela nam je največ skrbi zadajalo kuhanje. Samo dva sta bila med nami, ki sta bila večša te »umetniže«. Jože, star oglar iz Loške doline, in Silni iz Iške vasi. Jaz pa sem bil popolnoma neuk. Zato me je močno zaskrbelo, ko smo se odločili, da bo kuhal vsak dan eden.

Prišla je vrsta name. Dežurni me je zbudil, menda okoli štirih zjutraj. Vsak dan so tedaj peli krompirjevi žganci.

Zakuril sem v veliki kmečki peči in porinil vanjo velik lonec, do polovice napolnjen s krompirjem in vodo. Ne vem, če sem kaj solil. Menda sem od razburjenja pozabil. Ko sem precenil, da je treba osoliti,

sem to hitro storil in porinil lonec nazaj v peč. Potem sem stekel k Cecmanovi mami po mleko.

Toda krava še ni bila pomolzena. Sedel sem k peči in se začel pogovarjati z brhko Miciko in Angelco, domačima hčer-kama. Popolnoma sem pozabil, da se ta čas žganci sami kuhajo... Če me ne bi Cecmanova mama presenetila z opominom, naj hitro pogledam v lonec, bi najbrž iz zajtrka postalo kosilo. Zardel sem od zadrege, pograbil mleko in v kuhinji potegnil lonec iz peči...

Joj, prejoj. Moka se ni samo prismočila, ampak že zažgala. Zgoraj je bila kot prst debela črna skorja. Zbal sem se graje tovarišev in hitro napravil načrt, kako bom žgance »popravlil«. Skorjo sem odstranil z žlico, osušeno moko in krompir pa zalil z mrzlo vodo. Potem sem vzel v roke ku-

halnico... Čim bolj sem mešal, slabše je bilo. Iz mešanice niso in niso hoteli postati žganci. Nazadnje sem se navelečal mešanja. Vsakemu sem v skodelo stresel svoj del in ga zalil z vrelim mlekom. S strahom sem čakal, kaj bo...

Prva žrtev je bil Silni. »Žganci« so se mu zataknili v grlu, izbuljil je oči in izpljunil grižljaj. »Hudič, saj to je malta...!« je zavpil in me ježno pogledal. Takoj je zbudil tudi ostale in kmalu je bilo vseh pet skodel pred vrati. Jaz pa sem se sramežljivo stiskal v kotu...

Odšel sem k Cecmanovi mami in se ji potožil. Dala mi je drugo mleko, da sem za silo potolažil tovariše. Lepo sem jo prosil, naj bo tiho in naj nikomur ne pove, kako sem »kuhal« žgance. Žal, besede ni držala in kmalu je za to vedela vsa vas, pa tudi tovariši so zvedeli za mojo nerodnost. Odslej nisem nikoli več kuhal...

Toni Pristov-Gusar

Končno sem rešen

LUNA je svetila v hladno januarsko noč. Leto 1944. Na Matajurju so partizanske straže zrle v dolino, kjer se je svetil svetel zvižugan trak. Soča! V Kobaridu jo je stražil do zob oborožen Nemec in zrl na temno gmoto Matajurja. Po stezi na pobočju Matajurju sta brez besed hodila dva partizana, Matevž in Stojan. V njuni hoji je bila gotovost. Poznala sta stezo, vsak kamen in drevo. Kolikokrat sta tu tekala še kot otroka! Naloga, ki sta jo dobila danes, ni bila težavna: v Idrsko h Kovaču.

Vas je bila temna, sem in tja je zamukala krava, zalajal priklenjen pes, drugih glasov pa kljub prisluškovanju nista zaznala. Kmalu sta bila pri Kovačevih. Dogovorjeni znak in pustili so ju v hišo... Ko sta se najedla in izvedela novice, je gospodar prignal junico iz hleva. Živinče se ni nič protivilo, ko jo je Stojan prijel za povodec in odgnal po stezi.

Nista hodila še pet minut. Najprej sta zaslišala šum in govorjenje, nato vpitje in strele. Sprva se nista znašla, misleč, da so partizani. Toda ko so vžgali po njiju in sta zaslišala »Halt!« jima je bilo jasno. Junica je mukala, Stojan je spustil vrv. Začela se je gonja. Matevž je nosil dve puški. Okrog ušes so sikale krogle. Stojan je bil hitrejši in je izginil. Matevž je zaslišal za seboj topotajoče korake in zasopljeno dihanje. Nato se je spotaknil, nekdo je padel nanj. Tuj vojak se je prej skobacal na noge. Matevž je v luninem svitu zagledal poševne oči. »Mongol,« je pomislil, a hkrati začutil udarce v obraz. Zamajal se je, iz ust in nosu se je pocedila kri. Mongolove roke so ga kot primož stiskale. Za beg ni bilo časa, zakaj ko je padel, je bilo okrog že polno Mongolov. Na velik hrušč se je skupini približal nemški oficir. Brez izpraševanja, le s točo udarcev, je odvel mladega partizana v Kobarid.

Tako se je Matevž znašel v zaporu pod stopnicami bivše karabinerske kasarne. Zjutraj so ga odvelkli v pisarno. Majhen rdečelas lajtnant ga je vzel v precep: »Dein Name?«

»Ne razumem nemško!«

Od oficirjevih psov, ki so sledile, je razumel le »banditen«. Kmalu je prišel tolmač; visok, krepak vojak v črnem dežnem plašču, ki je brezhibno govoril slovenščino. »Od kod si doma?«

»Iz Postojne,« se je hitro znašel.

»Koliko ljudi je v vaši enoti?«

»Ne vem!« Po teh besedah je postal že tako oduren obraz Nemca še okrutnejši. Spet udarci. Ko niso o partizanih nič izvedeli, so poskušali drugače: »V kateri hiši so ti dali junico?«

»Se ne spominjam dobro, je bila noč.«

Prešinila ga je nova misel. Dobro je vedel, da bi na prostem mnogo laže utekel kot v kasarni.

»Bi spoznal, katera hiša je bila, če te odpeljemo v Idrsko?«

To je hotel Matevž. »Verjetno bi.«

Zopet nova vprašanja, na katera ni odgovarjal. Na koncu zaslišanja ga je oficir obsul s ploho nerazumljivih besed, ki so se končale z zelo razumljivo gesto. Svoj de-

Neznani materi

*Ceprav vas ne poznam, vaš padli sin
že dolgo me nevidno z vami veže.
Bilo mi je tako težko za njim,
da morda, mati, niti vam ni teže.*

*Edinec vaš, moj drug iz vojnih dni,
je v vroči bitki, ki je z jeklom žgala,
omahnil obnemogel name.
Ubitega sem vzel na svoje rame;
iz ran mu kri je tekla — Vaša kri —
in po obleki moji je kapljala ...*

*Vem, zdaj vse tiho je pri vas doma.
Ni njega več, ne petja in ne trušča.
In dasi sčasoma bolest popušča,
še včasih vas prevzame žalost tiha.
Ni njega več, le s slike se smehlja
in zraven v kotu — kot brez sna —
nihalo stenske ure niha, niha.*

beli, odurni, z rdečimi kocinami porasli prst je zavihtel okrog vratu.

»Torej vrv! Pri 18 letih me čaka vrv!« je pomislil Matevž.

Avto je naglo prevozil do Idrskega. V vasi so večino ljudi zbornali na sredo vasi, kjer so razglasili, da čaka Matevža obeshenje. Pred tem pa naj bi Matevž pokazal hišo, v kateri je dobil kravo ...

»Ali je ta?«

»Ne, ta ni.« In so šli spet naprej. »Ali je ta?«

»Ta tudi ni.« Tako so hodili od hiše do hiše. Matevž je hotel vso stvar zavleči.

»Morda je tale?« Ogledal si jo je od blizu. »Ne, tudi ta ni, ponoči je vse drugače.« Samo z očmi je iskal prilike, iskal je prostor, kam bi smuknil, kje bi bil bliže gozdu.

Nemcem je bilo dovolj. Spoznali so, da noče pokazati hiše. »Marš!« Pokazali so mu proti središču vasi, kjer so vaščani čakali in se bali zanj. Med njimi so bili tudi njegovi sosedge, znanci, vendar se ni nihče izdal, da ga pozna.

Poskusil je z zvijačo. Hotel je opraviti potrebo. Toda spoznali so njegovo namero. »Nein! Saj ti kmalu sploh ne bo več treba!« se je zadril eden izmed nadutih oficirjev. Na pragu Menčeve hiše pa sta stali Ana in

Slavka, brhki dekleti. Kdo se ne bi ozrl za njima? Ne samo Matevž, tudi Nemci so pogledali navzgor in zastali. Sedaj je čas. Po ljudeh menda ne bodo streljali.

Tik pred njimi je Blevh žagal drva. Skok čez drva, korak, že je bil za oglom. Vendar Nemci niso toliko zaostali, da bi jih lahko prevaral. Začelo je pokati. Ljudje so se v hipu razkropili. Nemci pa v dir za Matevžem.

Matevž je začutil sikanje krogel. Skeleča bolečina.

»Ranjen sem.« Po nekaj skokih je spoznal, da ima obe nogi ranjeni. Kljub grozni bolečini in temi, ki se mu je delala pred očmi, ni bežal brezumno. Na koncu vasi se je obrnil in bežal nazaj v vas. Uspelo je! Nemci so se zaleteli proti gozdu. Hitro se je pognal v prvo hišo. Sezul je čevljev in izlil iz njega kri. Opazil je, da ima desno nogo dvakrat prestreljeno, a levo enkrat. Jakova mati je prišla v izbo gledat, kdo je prišel.

»Ivan!« tako ga je vedno klicala, saj partizanskega imena ni poznala. »Brž naprej, zunaj jih ni, bodo pa gotovo takoj nazaj!«

Matevž je pograbil čevlje in bos bežal proti Idriji. Komaj je pritekel iz vasi, so ga že zapazili. Zopet so začeli streljati. Nemški poročnik je opazil nekega kolesar-

Misel nate

*Skoz okno tvoje sobe mesec sije,
na šipah rože se bleste ledene
in sence mečejo na sinje stene.*

*Kaj je s teboj,
da tvoja žalost vse do mene lije?*

*Čas se ne zgane in kot črv rije
v srcé nocoj.*

*O vem, o vem:
ljubiti je boleš,
trpeti v dvoje muke hrepenenje...*

A se ne boj!

*Ko vrnem k tebi se s krvavih cest,
v ljubečo dlan se bo odprla pest
in s tabo bom odšel na pot življenja.*

(1944)

ja; brez besed ga je odrinil, pograbil kolo in se zapodil po kolovozu. Videl je Matevža, a na nekaj ni računal. Vmes je tekla Idrijca. Dohitel ga je, oba sta bila vzporedno, Matevž na eni, oficir na drugi strani. Uvidel je, da ga ne bo zlahka ujel. Treščil je kolo ob tla in skočil v Idrijco. Ni bila globoka, zlahka jo je prebrodil. Istočasno je rafal za rafalom rezal ozračje. Matevž je spet začutil skelečo bolečino.

»Sedaj še rama. Po meni je.« Temnilo se mu je pred očmi. »Še do bečja, grmovja ob sotočju Idrijce in Soče. Samo še do bečja, do bečja!« Komaj je prišel do visokega grmičja. Izginil je. Zaril se je v košat grm. Obnemogel je. Onesvestil se je... Zbudili so ga koraki, prav blizu so bili, zopet so se oddaljevali. »Počakati — počivati — spati vsaj do noči.«

Nezavest, spanje, bedenje — vse se je menjavalo. Počasi se je zmračilo.

»Sedaj bom lahko prišel do naših.« Toda pot do Matajurja je dolga in strma. Samo stran od Soče, preko ceste! Poskusil je vstati. Ni šlo, noge so mu odpovedovale. Morda se bom lahko plazil...

*

V temni, oblačni noči se je vlekel po poti nekakšen kup — človek je bil, ranjenec, lezel je po vseh štirih, ne, po treh,

leva roka je bila nerabna. Kako dolga je bila pot, kako grozno daleč od ceste! Kolikokrat je prehodil to kratko pot prej kot v pol ure. Polovico noči, več kot pet ur se je pohabljenlo človeško bitje po kolenih in s komolcem mučilo... »Se čez cesto in v hrib.« Počasi, počasi je šlo. Nekoliko si je odpočil. Zaslišal je ropotanje motorja. »Nemci!« Nad seboj je videl šop svetlobe. »Žaromet — našli me bodo.« Še pol ceste, komaj dva metra, vzpodbujal se je, a kolena so bila razbolela. Niso ubogala. Privlekel se je na rob. In tisti trenutek, ko je vojaški avto z močnimi žarometi razsvetlil vso širino ceste, je padla gmota težkega telesa v obcestni jarek...

»Nikjer ga ni! Se je v zemljo vdrl? To bo plačal, ko ga dobimo!« je godrnjal rdečelasec na avtomobilu.

Počasi, počasi je Matevž lezel po hribu. Grmovje, skale, drevje, vse to je križalo njegovo pot.

Temna senca je vstala pred njim. Senik! Razveselil se ga je, a se je komaj priplazil do njega. Kako se je zaril v seno, ni vedel...

Toplo mu je bilo, doma ob ognjišču se je grel, prasketala so polena. Nenadoma je vse izginilo. Sonce, toplo sonce ga je grelo. Žejen je bil. Se vode! Pil je vodo, zopet vino, zopet usmrnjeno mlakužo, lokal je, a vseeno je bil žejen. Zopet se je grel. Govoril je, mnogo govoril, govoril s tistimi, ki jih ni bilo več. Zopet je pil...

Tri dni je Matevž ležal v seniku v blodnjah, brez hrane, brez obvez. Blodil je in fantaziral o vodi in toploti.

Četrty dan je prišel toliko k sebi, da je prilezel iz senika.

Sonce je sijalo, tokrat zares. »Le kako bi koga priklil?«

»Hot-bistahar!« Začulo se je škripanje voza, žvižganje voznika, začutil je duh po gnoju...

»Hej, hitro pridite sem.« Na oddaljeni njiivi je zagledal Uršiča, starega znanca. »Pridi sem!«

Uršič je gledal na vse strani, končno opazil Matevža, hitro zvrnil gnoj na njivo in stekel k njemu. »Saj so te že dobili.«

»Ne! Vode, vode...« Matevž se je zopet zgrudil, ker je bil to zanj prevelik napor. Na tleh je ležal in tiho zastokal: »Končno sem rešen...«

ORGANIZACIJA ZVEZE BORCEV

Premalo izkoriščene možnosti?

Pri pouku zgodovine v naših šolah je pomemben kot vzgojni činitelj — narodnoosvobodilna vojna. Že od prvega razreda osnovne šole dalje spoznavajo učenci glavne izseke iz tega obdobja, razumljivo — bolj iz čustvene strani in primerno stopnji njihovega dojemanja. Bolj sistematičen pouk zgodovine NOB pa se prične v 4. razredu gimnazije oziroma v zadnjem letu osemletke, pogloblja pa se v 8. razredu gimnazije oziroma v srednjih strokovnih šolah. Glede poučevanja zgodovine NOB v šolah je bilo izrečene že precej kritike, češ da je pouk shematiziran, formalen, suhoparen, brez vpliva na čustvo in brez poudarjanja vzgojnih momentov, ki bi mladini privzgajali moralne vrednote NOB. Ker smo do te snovi najbolj občutljivi — smo do nje tudi najbolj kritični. O teh vprašanjih bi veljalo enkrat v posebni razpravi temeljiteje spregovoriti. A ne s splošnimi ugotovitvami, temveč na temelju ugotovljenega stanja pri pouku zgodovine NOB v različnih šolah. — V tem sestavku se omejujem le na naslednje: kako in koliko predavatelji zgodovine NOB za čim boljše spoznavanje te snovi uporabljajo tudi Muzej NO. Verjetno so podobni primeri, kot jih bom navedla, tudi povsod tam, kjer imajo svoje Muzeje ali oddelke NOB ter druge znamenite kraje iz NOB.

STALNA razstava v Muzeju Snarodne osvoboditve (NO) v Ljubljani je bila odprta 26. aprila 1955, kot plod dolgoletnega zbiranja in urejanja arhivskega, knjižnega, fotografskega in ostalega dokumentarnega gradiva, sprva sodelavcev Znanstvenega inštituta (od 12. januarja 1944) in kasneje Muzeja NO (od 10. februarja 1948 dalje). Rezultat vseh prizadevanj (k tem moramo šteti tudi ogromno finančno pomoč GO ZB NOV Slovenije, oblastnih organov in kolektivov!), da se pripravi stalna razstava, ki naj verodostojno priča o tedanjem življenju, snovanju in ustvarjanju naših borcev, je vsekakor lep. Muzej poznajo danes ne le v Sloveniji in državi, temveč so ponesli glas o njem tudi številni tujci, ki so ga v teh letih obiskali ter mu priznali estetsko, impresivno in sistematično ureditev. Res ima Muzej še nekaj pomanikljivosti, katere pa opazi največ dober poznavalec NOB. Toda z odprtjem razstave se le-ta še vedno izpopolnjuje. Vendar lahko danes vsakdo, ki si dokaj pozorno ogleduje prostore, dobi vsaj splošen pojem o razvoju narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji, zasluži velike napore, odpovedi in junaštva, ki jih je terjal ta boj. Še več! Mnogi obiskovalci zapuščajo Muzej prevzeti in navdušeni, kar pričajo tudi besede, ki jih izpovedujejo v knjigi vtisov. Ker razstavnici prostori niso prenatrpani z dokumenti, tem-

več je vse urejeno po kronološkem zaporedju in so razstavljeni številni muzejski predmeti, makete in fotografije, ki gledalcu mnogo laže ustvarjajo predstavo o NOB in ga tudi bolj pritegnejo — je vse to primerno za dopolnitev k šolskemu pouku. Za vse stopnje šol, seveda za vsako s svojega stališča.

In kako šole cenijo takšno vrednost Muzeja, kako ga uporabljajo za svoje izobraževalno in vzgojno delo? Naj govore številke, koliko obiskov so organizirala šolska vodstva! V letu 1955 (od 26. aprila do 31. decembra, 8 mesecev) 6032 mladine, v letu 1956 (vse leto) 8519 mladine in v letu 1957

(od 1. januarja do 31. junija, 6 mesecev) 5072 mladine. V primerjavi z ostalimi obiskovalci pride na šolsko mladino 31 %. Če upoštevamo, da so obiski šolske mladine lahko le v šolskem času in zato štirje meseci odpadejo, ugotovimo, da je obisk v vseh letih precej enakomeren.

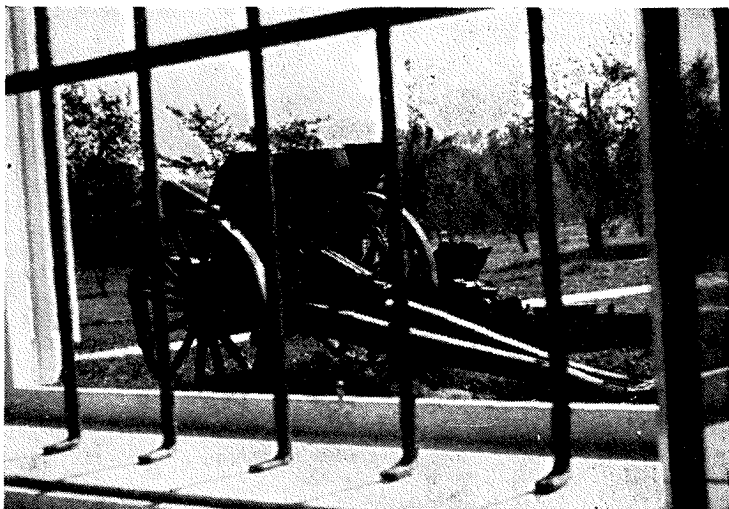
Razdelitev tega skupnega števila na obiskovalce posameznih vrst šol pa je naslednja:

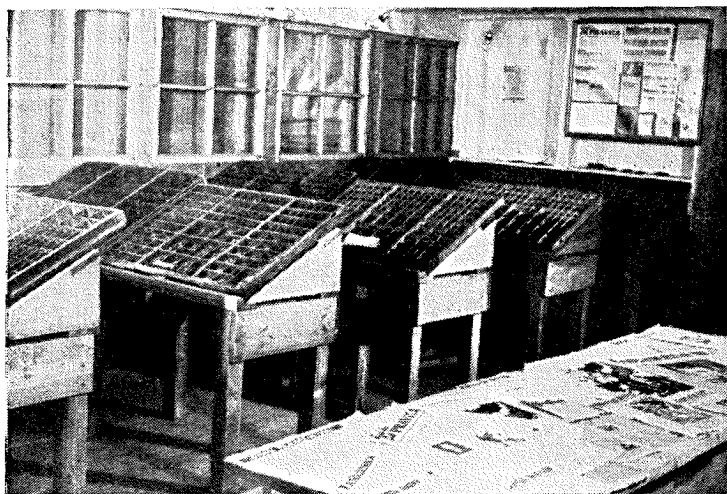
Leto 1955: Osnovne šole 2365, nižje gimnazije 1164, vajeniške in industrijske šole 1127, srednje strokovne šole 977, višje gimnazije 344, Univerza in Višja pedagoška šola (zgodovinarji) 55.

Leto 1956: osnovne šole 2504, nižje gimnazije 1792, vajeniške in industrijske šole 1175, srednje strokovne šole 1120, višje gimnazije 1653, učiteljišče 75, Univerza (metalurgi in arheologi) 70.

Leto 1957: osnovne šole 3239, nižje gimnazije 683, vajeniške in industrijske šole 345, srednje strokovne šole 194, višje gimnazije 532, učiteljišče 53, Univerza (arheologi) 16.

Največ obiskov odpade na osnovne šole, saj je v teh največ učencev. Število obiskovalcev iz nižjih gimnazij pa je v primerjavi z osnovnimi šo-

lami nizko, ker število šolo-obveznih otrok v teh šolah ni toliko manjše. Če pa upoštevamo, da bi prav gimnazijski razredi lahko najuspešneje dopolnjevali pouk NOB z obiskom Muzeja, je številka za nižje in višje razrede gimnazij prenizka. Zlasti pa je pogrešati večje število obiskov iz 4. in 8. razredov gimnazij. Število obiskov srednjih, strokovnih in vajeniških šol je zlasti v letu 1955 še precej zadovoljivo. Podatki o letošnjem letu pa kažejo, da so obiski iz vseh šol, razen osnovnih, precej padli, saj je skoraj tri četrte obiskov osnovnošolskih otrok. Zanimanje šol, ki vzgajajo bodoče učitelje in profesorje zgodovine, za Muzej NO pa je premajhno, saj bi najprej le-ti morali ne samo videti Muzej, temveč ga tudi dobro poznati, da bi ga kasneje, ko bodo poučevali zgodovino NOB, znali ceniti in uporabljati.

Če bi podrobneje navajala podatke iz knjige obiskovalcev, bi bilo videti, da so vajeniške šole, a tudi nižje gimnazije in osnovne šole prihajale v Muzej v številčno močnih skupinah, po 70, 80, a tudi po 200 do 400. Zgodilo pa se je, da so naenkrat prišli učenci iz vse šole, ali pa po več razredov hkrati. Ugotovljeno pa je tudi, da so nekatere šole že večkrat obiskale Muzej, da pa nekatere ljubljanske šole zaman iščemo med obiskoval-

ci. Največkrat zasledimo Ekonomsko srednjo šolo v Ljubljani, Tehnično srednjo šolo, bežigrasjo gimnazijo, osnovno šolo in gimnazijo iz Sentvida, Zg. in Sp. Šiške, Klasično gimnazijo, od izvenljubljskih šol pa osnovno šolo iz Stražišča pri Kranju, gimnazijo iz Novega mesta, Maribora in druge. Kdaj so šolski obiski najpogostejši? Predvsem ob državnih praznikih in drugih pomembnejših obletnicah iz NOB. To je sicer razumljivo, vendar tak obisk zaradi navala drugih obisko-

valcev ni najbolj koristen, saj je otežkočeno pazljivo ogledovanje, prav tako pa tudi razlaga. Tako je lani obiskalo Muzej 21. decembra v enem dopoldnevu — poleg ostalih obiskovalcev — 420 dijakov iz šestih šol, 22. decembra pa kar 645 dijakov iz devetih šol.

Najbolj pa obiskujejo Muzej šolske skupine ob koncu šolskega leta, v času izletov, in to predvsem iz šol izven Ljubljane. Ti podatki so sicer razumljivi, vendar pa nam kažejo, da taki obiski še niso smotni. Bili so tudi primeri, ko so prosvetni delavci pripeljali učence ali dijakke samo do Muzeja, potem pa jih prepustili muzejskemu vodniku. Morda niso bili razpoloženi za učno uro in so si tako mimo grede napravili pouka prost dan... Od takega obiska učenci nimajo veliko. Kajti učenci morajo priti v Muzej pripravljeni in morajo tudi vedeti, zakaj in s kakšnim namenom obiščejo Muzej. Skupina pa ne sme biti večja od 30, še boljše pa so manjše. Samo tako je moč doseči, da bodo učenci pozorno spremljali razlago, da se bodo sami zanimali za posamezne podrobnosti, da bodo spraševali in tako aktivno sodelovali ter dopolnjevali znanje o NOB. To so sicer stara in še vedno uporabna pedagoška načela, vendar se v praksi

Precej bodo

Spomeniška komisija Zveze borcev NOV okraja Maribor je letos začela urejati podatke o spomenikih iz NOV. V okraju je 74 spomenikov, 110 spominskih plošč in 53 večjih grobišč. Semkaj niso všteti spomeniški objekti v občini Ravne na Koroškem, ker odbor ZB ni poslal podatkov.

Čeprav je število spomenikov v okraju precej veliko, je na žalost treba ugotoviti, da mnogi med njimi niso primerni. Vrsta jih je še nedokončanih, nekaj jih ni zavarovanih, drugi nimajo urejene okolice. Marsikje so napisi v slabi slovenščini, pomanjkljivi ali netočni. Tako so v Zgornji Kungoti postavili spomenik, vanj pa vklesali napis z zelo zgrešeno vsebino. Okrajna komisija je sklenila, da mora biti spomenik obrušen in vklesan nov napis. V Slovenski Bistrici imajo sredi mesta lep spomenik, toda brez napisa. V Dravogradu na pokopališču stoji spomenik koroškim borcem. Med zadnjo vojno so ga Nemci podrli. Sedaj sicer spet stoji, je pa še vedno poškodovan tako, kot je bil. Pokopališče bo opuščeno in nastaja vprašanje, kam s spomenikom in posmrtnimi ostanki padlih borcev. Po

še ne uveljavljajo. Kako lahko obisk slabo učinkuje, če učenci nanj niso pripravljeni, nam kaže sicer nekoliko grob primer neke učiteljice izven Ljubljane. Učence je namreč pripeljala v Muzej samo zato, ker zaradi dežja niso mogli v živalski vrt. Seveda so bili učenci pri obisku raztreseni, nezainteresirani in razočarani: veselili so se medvedov, opic, leva...

Nekateri profesorji pa prihajajo z učenci iz 4. in 8. razredov v Muzej potem, ko so končali obravnavati poglavje NOB. Nekateri kar v Muzeju obnovijo snov, drugi pa razpravljajo v šoli o vsem, kar so videli v Muzeju. Pretiravali bi, če bi trdili, da obiski brez vsake priprave nič ne koristijo. Tudi brez nje dijaki z zanimanjem opazujejo, zlasti, če je skupina majhna in če so že sami brali partizansko literaturo ali slišali o partizanskih doživljajih v domačem krogu. Oglede Muzeja jih tudi navduši, kar pričajo besede v knjigi vtisov, ki v njej naštevajo, kaj jim je najbolj ugajalo (navadno: orožje, mačete), ali v zanosu navdušenja napišejo: »Vsa čast NOB«, »Živel Tito«, »Tukaj mi je všeč«, »Hvaležna sem junakom«, itd. Mnogi prihajajo kasneje v Muzej še sami ali s starši. Vse to je pohvale vred-

no, vendar s stališča pedagoškega dela to ni dovolj! Stremeti moramo, da Muzej NO še bolj uporabljamo v vzgojne namene, oziroma, da s pomočjo Muzeja NO približamo mladini NOB še bolj, da bi in bo razumela njegovo bistvo — ljudsko revolucijo, spoznala gibalne sile tega boja, da bi se iz vsega tega boja učila za svoje življenje in ga tudi spoštovala. Gre torej tudi za po-

glabljanje državljanske, patriotske in moralne vzgoje. In če je bil Muzej NO ustanovljen za to, da »...iz zbrnega gradiva izoblikuje za široke množice stalno razstavo, prikazujoč dogodke in ideal narodnoosvobodilne borbe...« (drugi člen, točka 5 Uredbe!), zakaj ne bi vse to naše šole — vzgojne ustanove za mladino — največ in čim bolj izkoriščale? Zakaj ne bi del pouka NOB prenesli v te prostore, kjer vsaka stena, vsak predmet izpričuje to, kar želi pedagog mladini razložiti in česar jo hoče naučiti, pa kljub prizadevanju ostaja mnogo-krat blede, daljno?

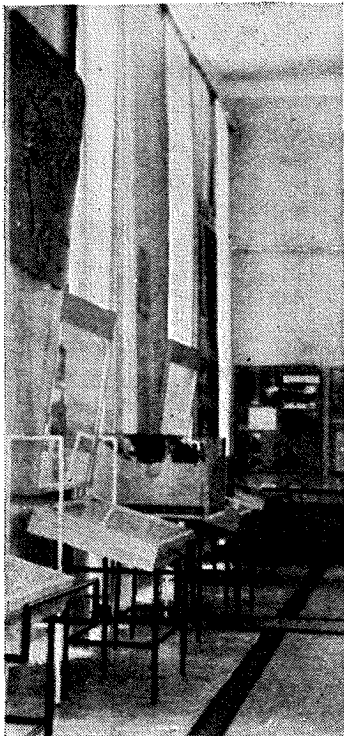
V veliki meri pa je to odvisno od pedagoškega kadra samega. Če bodo tako razumeli pomen Muzeja NO, če bodo stremeli za tem, da uresničijo smotre, ki jih pouk zgodovine NOB ima, potem bodo sami čutili potrebo, da se na obisk Muzeja dobro pripravijo. Ni hče ne more biti učencem v Muzeju boljši vodnik kot pedagog sam, ki pozna svojo mladino, ki ve, česa jo hoče naučiti in kaj morajo predvsem vedeti.

Pedagoški center v Ljubljani je že začel usmerjati svoje delo na to pot. Tako pedago-

morali popraviti!

prvem predlogu bi jih pokopali v grobnico padlih v NOV, ki je sredi trga. Po drugem predlogu bi vse koroške borce pokopali pri Malgajevem spomeniku. Pri Škratku v Pamečah je nekdo razbil ploščo, ker piše na njej, da je padel Tretjakov po zaslugi domačih izdajalcev. Zakaj in kdo je napravil to, je menda vsakomur jasno. Zveza borcev je sklenila napraviti ploščo iz granita z enakim napisom, ki je nihče ne bo mogel razbiti.

Občinske spomeniške komisije imajo pogosto napačna stališča v zvezi s prekopom padlih borcev. Grobovi so raztreseni po nedostopnih krajih in v goščavah, oni pa čakajo, kdaj bodo imeli večja sredstva, da bodo obenem s prekopom postavili lepe in veličastne spomenike, namesto, da bi izvršili prekope takoj, spomenike pa postavili kasneje. Čas teče, mnogi grobovi so že izginili in mnogo ljudi, ki so zanje vedeli, je pomrlo. Drugod pa stojijo lepi spomeniki, grobovi pod njimi pa so zapuščeni, kot na primer v Pamečah. V Dobrovcih pa raste trava na grobovih tik zraven šole.

ški delavci, ki imajo svoje tečaje v Ljubljani, tudi obiščejo Muzej in ga proučijo s pedagoške strani. Zaenkrat še bolj redkim primerom obiskov učiteljev iz Rač, Ribnice, Kočevja, osnovne šole Bežigrad in Sp. Šiška, bi morali slediti še drugi. Pri takem načinu dela se bo vedno bolj kazala potreba po skupnem načrtnem delu šolskih vodstev, Pedagoškega centra in uprave Muzeja NO. Tovariši iz Muzeja se že pripravljajo na to, da bi vsako šolsko skupino zadržali, preden bi odšla v razstavne prostore, v posebni dvorani, kjer bi v kratkem predavanju opozorili na posebnosti, ali pa da bi obiskovalcem prikazovali tudi nekaj »diafilmov« iz različnih obdobij in dejavnosti iz NOB (Muzej nekaj takih filmov že ima). S tem bi ravno ljubljanske šole lahko imele nekatere učne ure iz zgodovine NOB v Muzeju. Tako bi lahko po enem predelanim poglavju — n. pr. začetek oborožene vstaje — pregledali samo tiste razstavne prostore, ki ponazarjajo doga-

janja iz te dobe. Pri naslednjem poglavju pa bi spet pregledali samo tiste prostore, ki prikazujejo to dobo. V zagrebškem Muzeju sem videla di-jake, ki sami prihajajo v Muzej z nalogo, ki so jo dobili v šoli: pregledati razstavno gradivo iz določenega poglavja in iz tega pripraviti predavanje za seminarsko uro.

Sicer pa — delo samo bo narekovalo nove oblike za pouk NOB. To pa bo nedvomno korak naprej v vsebinskem izpopolnjevanju pouka, saj v tem primeru ne gre za vprašanja finančnih sredstev, ki v mnogih primerih ovirajo, da bi se hitreje približevali ciljem, ki jih je zastavila šolska reforma. *Alenka Nedog*

Vsakomur po njegovem delu!

Zvezni izvršni svet že dalj časa razpravlja o predlogu Zakona o pokojninskem zavarovanju delavcev, uslužbencev in njihovih družin. Novembra je o njem razpravljala Zvezna ljudska skupščina. Predlog naj bi stopil v veljavo kot zakon 1. januarja leta 1958. Osnovne značilnosti predloga so:

- nov način določanja pokojninske osnove;
- uvažanje novih pogojev za pridobitev nepolne osebne pokojnine za zavarovance, ki imajo manj kot 30 let (moški) in manj kot 25 let (ženske) delovne dobe;
- stimuliranje zavarovancev, ki so izpolnili pogoje za polno pokojnino, pa še delajo.

Poleg tega predlog zakona vsebuje tudi nova določila za udeležence narodnoosvobodilne vojne ter drugih revolucionarnih in protifašističnih vojn in gibanj.

PREDLOG zakona o pokojninskem zavarovanju delavcev, uslužbencev in njihovih družin, ki je o njem razpravljala Zvezna ljudska skupščina, vsebuje nekaj pomembnih ugodnosti za udeležence narodnoosvobodilne vojne, borce zavezniških armad in pripadnike protifašističnih gibanj. Znano je, da so te kategorije zavarovancev posebno prva vojna leta živele in delale v zelo težkih, zdravju škodljivih in življenju nevarnih pogojih. Posledica je njihovo slabo zdravstveno stanje. Popolnoma pravilno je, da se jim njihova udeležba v vojni prizna tudi v pokojninskem zavarovanju.

Zavarovanci, ki so se udeležili narodnoosvobodilne vojne, pridobijo pravico do pokojnine z nižjo starostno mejo. Nepolna pokojnina se jim poveča sorazmerno s trajanjem udeležbe v NOV. Zavarovanci, ki so vstopili v NOV oziroma začeli aktivno delati pred 9. septembrom 1943 in tisti, ki so se udeležili španske državljanske vojne, pridobijo pravico do pokojnine s petdesetim letom starosti, ženske pa s štiridesetimi. Morajo pa imeti najmanj 15 let delovne dobe. Pripada jim najmanj X. pokojninski razred. Nepolna pokojnina se poveča borem od leta 1941 za 100 %, borem od 1942 za 80 %, borem od 1943 za 60 %, borem od 1944 za 30 % in borem od 1945 za 10 %. Vojnim ujetnikom bivše jugoslovanske armade, ki so bili ujeti po 6. aprilu leta 1941, kasneje pa so bili v ujetniških taboriščih, se poveča nepolna pokojnina za 30 %, če so aktivno in organizirano sodelovali z NOB.

Vsem tem zavarovancem, ki so pridobili pravico do pokojnine po posebnih pogojih, pa še vedno delajo s skrajšanim ali polnim delovnim časom, se ne izplačuje polovica pokojnine, dokler ne pridobe pravice do polne pokojnine po splošnih pogojih. Do povečanja pokoj-

nine nad 100 % lahko pride samo tedaj, če zavarovanec prekorači polno delovno dobo, torej 35 let za moške in 30 let za ženske. Skrajšan delovni čas se prizna v delovno dobo zavarovancem, ki so delovni, vojaški vojni in mirnodobski invalidi, če invalidska komisija odloči, da to odgovarja njihovi delovni sposobnosti.

V delovno dobo se računa zavarovancem tudi čas, ki so ga pred 6. aprilom 1941 prebili v ilegalnem revolucionarnem delu doma ali v tujini. V tem primeru se postavlja kot pogoj, da se zavarovanec ni ukvarjal z nobenim drugim delom ali pa se zaradi svojega delovanja ni mogel zaposliti. Prav tako se računa v delovno dobo čas, ki ga je zavarovanec pred tem datumom prebil v zaporu, internaciji, konfinaciji ali v taboriščih zaradi revolucionarnega dela. Nadalje čas, ki ga je prebil izven delovnega odnosa, če je bil odpuščen zaradi pripadnosti ali dela v revolucionarnem gibanju, poškodb, zadobljenih pri tem delu, ran, bolezni in poškodb, ki jih je pripadnik dobil ali pretrpel zaradi odvzema prostosti, aretacij, mučenja v zaporih ali preganjanja. Ves ta čas priznava v delovno dobo komisija pri republiškem Zavodu za socialno zavarovanje.

V delovno dobo se pred 6. aprilom 1941 računa tudi čas, ko je zavarovanec staval ali če je bil zaradi udeležbe v stavki skupno z drugimi delavci ali uslužbenci odpušen najdalj šest mesecev.

Udeležencem narodnoosvobodilne vojne in španske državljanske vojne se prizna čas, ki so ga preživeli kot aktivni udeleženci v teh dveh vojnah, dvojno. Čas, prebit v zaporih, internacijah in taboriščih se prizna zavarovancem dvojno le v tem primeru, če so tam sodelovali z gibanjem in če so potem, ko so prišli na prostost, s svojimi de-

lom nadaljevali ter se znova vključili v gibanje. Dvojno se prizna ves čas tudi zavarovancem, ki so po 6. aprilu 1941 pa vse do 15. maja 1945 bili pripadniki zavezniških armad, če se je vrnil v državo, preden stopi ta zakon v veljavo. Če se vrne kasneje, se mu doba šteje samo efektivno. V delovno dobo se šteje zavarovancu tudi čas izven delovnega razmerja med 6. aprilom 1941 in 15. majem 1945, če je izgubil zaposlitev zaradi ukinitve ustanov, preganjanja, zaradi narodnostne mrznje itd. Tudi čas, ki ga je zavarovavec prebil v taboriščih ali ječah v inozemstvu po 1. januarju leta 1946 se šteje v delovno dobo, če je bil zavarovavec zadržan proti svoji volji ali zaradi bolezni.

Jugoslovanskim državljanom se računa v delovno dobo čas, ko so služili v vojski, bili v ujetništvu ali internaciji v vojnah od 1912. do 1920. leta, toda samo v tem primeru, če so bili prej v delovnem odnosu. V nasprotnem primeru se jim šteje v delovno dobo, če imajo najmanj 15 let službe.

Zavarovancem — vojaškim vojnim, vojaškim mirnodobskim in delovnim invalidom, ki so slepi, se računa v delovno dobo čas, ki so ga prebili na medicinski in poklicni

rehabilitaciji, kamor so jih poslali pristojni organi oziroma organizacije. Tej kategoriji zavarovancev, ki so zaposleni s polnim delovnim časom, se 9 mesecev efektivne zaposlitve računa kot eno leto, starostna meja pa se vsaka štiri leta zmanjša za eno leto.

Za člane družin padlih v španski državljanski in narodnoosvobodilni vojni ali žrtev fašističnega nasilja, ki so bili pred tem v delovnem odnosu, se predvideva pridobitev pravice na rodbinsko pokojnino brez obzira na dolžino delovne dobe padlega. Pokojnina se bo v tem primeru odredila od polne osebne pokojnine padlega.

Po predlogu novega zakona so določeni tudi pogoji za priznanje pokojnine vdovam z otroki, mlajših od 45 let. Določeni so tudi pogoji za naknadno priznanje pokojnine vdovam, ki so v času smrti nosilca zavarovanja bile starejše od 40 let.

Povečan je tudi odstotek, ki služi za določanje rodbinskih pokojnin, posebno za otroke brez staršev ali za take primere, kjer preostali roditelj nima pravice do pokojnine. V predlogu zakona je jasno izraženo načelo, naj tisti, ki je več dal skupnosti, od nje tudi več sprejme.

vstopom v železarno tako rekoč niso imeli poklicev, hkrati z rastjo tega malega kombinata pa so se povzpeli do strokovnosti, ki je v kakršnihkoli drugih socialnih prilikah ne bi mogli doseči.

Vzemimo primer Franca Klančnika. Ta partizan Pohorske brigade, z očmi, v katerih se utrinjajo iskre razbeljenega železa iz martinovke, je bil spočetka, leta 1945, ko se je v tovarni komaj zaposlil, tretji pomočnik topilca, dokler se v enem letu ali dveh ni prebil do drugega in prvega pomočnika topilca. »Skraja.« je rekel, »zaslužek ni bil prida. Zdaj je seveda drugače. Prvi pomočnik sem in moji dohodki so se povečali. S plačo in premijami za večji delovni učinek zaslužim toliko, da lahko preživljam svojo družino.« Nato je na vprašanje, kakšno stanovanje ima, in če je le-to primerno, odvrnil: »Do stanovanja sem prišel s trdim delom izven tovarne. Pomagal sem namreč graditi nekemu tovarnišu hišo, ta pa mi je namesto plačila odstopil enodružinsko stanovanje.«

Ali drugi primer: Avgust Razgoršek. Do leta 1952 je bil politični delavec, aktivist. V tovarno je prišel brez kakršnekoli strokovnosti. Uprava železarne mu je nato omogočila prakso v železarni na Jesenicah, kjer se je usposobil za topilca in se je nato v ravnanski železarni po vrnitvi z Jesenic zaposlil kot prvi pomočnik topilca pri električni peči. Ko pa so aprila 1953 na Ravnah spustili v pogon visokofrekvenčne električne peči, je napredoval do topilca in ga je uprava železarne vrh tega poslala na Švedsko, v Smedjebacken, na tromesečno prakso. Tam si je pridobil obilo izkušenj zlasti s področja organizacije dela v ožjem smislu te besede, namreč glede priprave materiala, šaržev in podobno. Začasno pa je moral zaradi težkega prehlada zapustiti mesto topilca in se zaposliti v tarifni komisiji. »Vendar komaj čakam,« je rekel, »da se bom vrnil k prejšnjemu delu. Saj veste, tam se bolje zaslužim, in konec koncev — to je moja strokovnost, to je delo, ki me veseli!«

Ravne: s sončne in senčne plati

ŽELEZARNA na Ravnah, metalurški kombinat, tovarna plemenitih jekel, je po osvoboditvi desetkrat povečala svojo proizvodnjo. Hkrati z njo je rasel in raste kraj, ki je bil pred minulo vojno komaj nekaj večji od katerekoli vasi na Koroškem. Zdaj Ravne premorejo novo gimnazijo, ki jo obiskuje 700 dijakov, industrijsko šolo z 240 učenci, sodobno študijsko knjižnico, daleč naokrog sloveč Tehnični muzej, veliko ambulanto ter lepo urejeno stanovanjsko naselje na Čečevju z okrog 400 družinskimi in 400 samskimi stanovanji. Vse to, boljše življenjske prilike, boljši gmetni in kulturni pogoji, so nedvomno morali vplivati na človeka-proizvajalca, na koroški življenj, ki ne samo, da se mu ni treba več klanjati tujemu mojstru in pomenčeni trški gospodi, temveč si sam kroji svojo usodo in se oplaja s pridobitvami novega časa.

*

Tako je zrasel tudi koroški človek-borec in proizvajalec. Pustil je zemljo nekje v koroških hribih, pustil svoj po-

prejšnji poklic, bodisi da je bil delavec brez kakršnekoli strokovnosti, bodisi da je bil zidar, ali podobno, in je počasi napredoval od čistilca ingotov do topilca pri martinovki. Železna volja ga je gnala naprej, s partizansko odločnostjo se je poglobil v svoj novi poklic, vztrajal je in se spopolnjeval. Z marljivim delom in naravno pridobljeno ročnostjo se je uveljavil, čeprav se mora zaradi pomanjkljivega znanja mnogo bolj zagristi v delo kot njegov mlajši tovariš, ki je bil lani ali predlani dokončal industrijsko šolo. V borbi za strokovnost in napredek pa so mnogi tudi omagali, drugi spet so po osvoboditvi doživeli silen vzpon, povzpeli so se tja do vodij oddelkov, nato pa, ko je morala prevladati strokovnost, ko so prišli v tovarno ljudje s kvalifikacijami, so zdrknili navzdol. Eni so takšen padec težko preboleli ali so se zagrenili, drugi spet so se z železno voljo zagnali za znanjem in so s tečaji nadomestili, kar so drugi pridobili z rednimi šolami. Na Ravnah v železarni je več bivših borcev in aktivistov, ki pred

Pogled na spomenik in grobišče 33 padlih borcev I. Pohorškega bataljona, XIV. divizije in borcev domačinov, ki so ga 13. oktobra letos odkrili v vasi Završe pri Mislinji

Seveda vsi primeri niso taki! Nekaj je tudi takšnih, ki človeka zbole, razžalostijo. Ne da bi razpravljali o vzrokih — saj ti so večidel znani, toda dejstvo je, da so se nekateri, k sreči redki bivši borci, zapustili, izolirali od sedanjega političnega in javnega življenja, se zapili in zagrenili. Omagali so v borbi s sedanjo, zanje se je revolucija končala s koncem borbe proti okupatorju. Omagali so — in pogostokrat tudi ni nikogar, ki bi se z njimi pogovoril in jim pomagal, da bi šli na pravo pot. Kdo bi jim lahko pomagal? Razumljivo: prav tisti, ki so bili v času borbe z njimi. Toda — na Ravnah je takole: do nedavnega organizacije Zveze borcev tako rekoč ni bilo... Da, to je organizacija bivših borcev, ki naj bi svoje člane dobro poznala, ki naj bi jih mobilizirala za politično delo, hkrati pa v okviru svojih specifičnih nalog svojim članom tudi pomagala. In za mnoge take, ki so trenutno omagali in zaostali za sedanjim časom, ki jih je nujni ekonomski zakon potisnil v ozadje, še ni prepozno. Ne, še ni! In tudi ne ne sme biti! Le spregovoriti je treba z nji-

mi, jih bodriti in če je potrebno, tudi pomagati. Saj imamo primere mnogih, nad katerimi so že zmajali z glavami, da je bila odrešitev iz njihovega skoraj brezizgledne-

ga položaja primerna zaposlitev, vključitev v politično delo ali šola. Prav le-te so se nekateri, kljub letom in pomanjkljivi izobrazbi, trdno oklenili, se odločno lotili študija. Dobili so perspektivo. Res je, da je tak začetek sprva težaven, toda mnogi so ga prebrodili, zadoščenje pa so imeli predvsem oni sami in naša družba kot celota še zlasti. Pri vsem tem pa gre poudariti še enkrat: vključevanje bivših borcev v družbeno-politično življenje je nujno. Saj bo moč tako mnogo lažje urejati razna socialna vprašanja bivših borcev pred oblastnimi organi, če bodo problemi prikazani s politične strani. In končno — kdo naj opravlja delo v političnih organizacijah, če ne predvsem tisti, ki so pomagali ustvarjati te organizacije, tisti, ki jim je socialistična graditev pri srcu? Seveda, če vse te stvari ne bodo na pravem mestu, je zaman govoriti, recimo: reakcionarji so se vrinili v razne organizacije in zdaj nam ti ukažejo...

*

Železarna v Ravnah ima svoj plan, načrt proizvodnje, ki mora neprestano teči. Proizvod-

KOPICA NEREŠENIH PROBLEMŌV

Občina Ravne na Koroškem ima nekaj nad 12.000 prebivalcev. Od teh je 580 članov Zveze borcev. Precej državljanov, ki imajo vse pogoje, da bi se včlanili, je še vedno izven organizacije. Nanjo se spomnijo, kadar kaj potrebujejo.

Tako stanje je posledica neaktivnosti prejšnjih odborov. Nekateri znaki kažejo, da se je položaj začel izboljševati. Letos so celotno področje občine razdelili na štiri dele, ki ima vsak svoj krajevni odbor ZB. Prvič so praznovali Dan vstaje in Dan borca. Dosedaj so postavili 14 spominskih plošč oziroma spomenikov.

Otrok padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja je v občini 98. Večinoma so to dijaki gimnazije ali industrijske šole, le 8 jih je pastirjev pri kmetih. To so večinoma 16—17 let stari fantje s pomanjkljivo šolsko izobrazbo. Skušali jih bodo zaposliti v Železarni in jih polagoma z raznimi tečajji usposobiti vsaj za polkvalificirane delavce. Letos je 66 otrok taborilo v Kaštelih ob morju. Skrbniki jih marsikdaj niso radi pustili... V gimnaziji so ti otroci pokazali dober ali zadosten uspeh. ZB je nekaterim preskrbela inštruktorje.

Pisanje kronike in Ravnah slabo napreduje. Sicer je že pred leti poklicni zgodovinar napisal osnovo za nadaljnje delo. S tem, razumljivo, še ni opravil vsega. Veliko snovi se je v teh letih izgubilo. Premalo je množičnega sodelovanja, premalo skrbi za to, da bi se zanamcem ohranila naša zgodovina. Najbolj vester posameznik ne more sam napisati vsega!

M. P.

nja nikakor ne sme trpeti. Zato so pri stroju vsi enaki: bivši borec, ki je partizanal na Pohorju ali kje drugje in je zdaj topilec, ter mladi absolvent industrijske šole, ki je prav tako topilec. Kakršnakoli razlikovanja bi bila pri delu krivična.

Tovarna se razširja in napreduje. Trg potrebuje kvaliteten jekel. Zato proizvodnja ne more upoštevati socialnih problemov pa bodisi, da so nastali med vojno ali po njej. Resnično: tovarna ni in ne more biti socialna ustanova. Socialne probleme rešujejo drugi organi. Kdo pa naj rešuje potem socialne probleme, ki so morda nastali v zadnjih letih, bivših borcev? Tistih, ki so zaradi različnih razlogov zaostali s svojimi kvalifikacijami, tistih, ki jih je naš nujni ekonomski zakon potisnil nekoliko v stran? Načinov je več! Predvsem pa — zlasti bivši borci morajo biti sami dovzetni za dobronamerno kritiko, razumeti morajo pomoč, pa naj bo le-ta sprva samo razgovor ali nasvet. Ne samo posamezniki, temveč tudi organizacija ZB lahko pri tem odločno pomaga vsem tistim, ki so zaostali. Kdor pa seveda takšno pomoč odklanja, bo nujno zaostal v boju proti socialni in gospodarski zaostalosti naše domovine, katerega osnova so ekonomski zakoni, nujni za vsako državo, za našo, ki ni razvita, pa še posebej.

Nande Žužek

Spomenik Jugoslovanom v Mauthausnu

Jugoslovani, ki so jih Hitlerjevi zločinci pobili ali umorili z lakoto v taborišču Mauthausen, bodo dobili dostojen spomenik. V ta namen je Odbor za obeleževanje in ureditev zgodovinskih mest narodnoosvobodilne vojne pri Centralnem odboru Zveze borcev NOV Jugoslavije že pred časom razpisal natečaj za likovno ureditev spomenika. Žirija je pred kratkim pregledala vse poslano predloge in soglasno odločila, da je najboljši osnutek delo mladega kiparja **Nandor-**

ja Glida iz Beograda. Njegove skulpture so enostavne, toda dinamične in ponazarjajo vso tragiko dogodkov v taborišču. Glidov relief bo izdelan iz litnega železa, prevlečenega z molibdenom, in bo stal na levem vogalu sarkofaga.

»Že dolgo sem nosil v sebi zamisel,« pripoveduje Nandor Glid. Vse, kar je sam doživel, je prenesel na svoje delo. Zato je dosegel uspeh... Skoraj vsa umetnikova družina je našla smrt med vojno. Oče je bil ubit v nekem taborišču blizu Hanovra, mati v Oswiecimu. Le najstarejša sestra se je nekako rešila. Sam je bil kot osemnajstletni mladenič interniran v taborišču blizu Szegecina. Moral je čistiti ruševine, pokopavati mrljice. Po prihodu Rdeče armade je vstopil v Subotici v Osmo vojvodinsko brigado NOVJ. Pri prehodu naših enot čez Dravo pri Osi-

jeku je bil ujet. Ustaši so ga odvedli v taborišče v Kustošiji pri Zagrebu, ga mučili in maltretirali. Januarja 1945 so ga s skupino 30 drugih naših borcev pri Pisarovini zamenjali za ujete Nemce. Spet je prišel v Osmo brigado. Čez nekaj časa je bil težko ranjen in znova ujet v borbi pri Bolmanu. Nosil je nemško uniformo in so ga smatrali za Nemca. Nazadnje so odkrili, da je partizan in znova se je znašel za žicami v Kustošiji. Sedem dni mu nihče ni previl rane na nogi in le čudno naključje je bilo, da ni dobil gangrene. Tu je ostal do osvoboditve.

Po demobilizaciji se je vpisal v šolo. Končal je umetniško akademijo v Beogradu. Doslej je že dvakrat dobil prvo nagrado na natečajih. Prijavil se je tudi na natečaj za izdelavo spomenika v Oswiecimu.

Zakaj so takšni...?

Ceprav je psihologija dokaj mlada veda, jo še premalo uporabljamo v vsakdanjem življenju! »Kako je mogoče?« — se sprašujemo, ko izvem, da je ta človek danes zapit, zagrenjen, oddaljen od vsega naprednega, morda celo škodljiv, še pred leti pa je bil dober aktivist, prej pa sposoben borec, oficir in predan revolucionar... Vsaka vojna ima svoje posledice. Le-te občutijo tudi aktivni udeleženci vojne. V našem primeru ljudje, ki so aktivno sodelovali v in z NOB. Priznajmo: padlih borcev nismo pozabili. Postavljamo jim spomenike, urejamo njihove grobove in grobišča. To so zaslužili, to je dolžnost nas preživelih. Toda — ali smo vedno in vselej podobna dejanja pokazali tudi do tistih preživelih borcev, ki so iz različnih razlogov postali živčni, razrvani, bolehní, otopeli, čudaki, zagrenjeni, polni raznih sumničenj, kompleksov in imajo razne socialne probleme? Smo in nismo. Zakaj največkrat vse te specifične lastnosti nekaterih bivših borcev opazimo, ko je že prepozno in ko ugotovimo, da se je človek zaradi določenih nepravilnosti v današnjem življenju izločil sam iz družbe, za katero se je boril. Zgodi se, da človeka zlomijo objektivne nujnosti v razvoju družbe. Zgodi se, da nekoga ne užalijo niti najhujše krivice, ker se zna proti njim boriti, drugega pa neznazna kritika, čeprav dobronamerna, uniči. Da, nekdo je močan, drugi slabi. Toda vsem je treba pomagati, jih vsaj skušati vrniti na pravo pot. Ni za to odveč vprašanje: smo vsem takim dovolj tovariško pomagali. smo bili do njih odkriti in dovolj človeški? Seveda. če smo delali razlike in od njih preveč zahtevali, premalo pa jim nudili in pomagali, no, potem — roko na srce. A roko na srce tudi tisti, ki so našo pomoč zavrnil in hote zapravili svoje zaupanje! Toda dejstva so tu, primeri tudi!

Med vojno je bila vsa družina zavedna, partizanska, okolica pa sovražna. Sin znani partizanski borec, zli duh okupatorskega železniškega transporta. V dobi obveznih oddaj njegov oče ni oddal 300 kilogramov krompirja. Zato je bil razlaščen. Danes živi na posestvu kot najemnik. Vse bi bilo v redu — zagrešil je in zato so ga kaznovali. Toda... Nedaleč stran živi vdova likvidiranega člana Hitler-

jeve stranke, sovražnika Slovencev še iz bivše Avstrije, plebiscitnih časov, predvojnega kulturbundovca, gestapovskega pomagača. Po vojni se je družina komaj vrnila iz inozemstva, kamor je pobegnila pred NOV. Pred leti so dobili posestvo vrnjeno. Poznaajo advokate, znajo, kdo ve kako...? Nekdo drug je plačal 600.000 dinarjev in tako odkupil svojo zaplenjeno hišo. Kot obrtniku mu to ni bilo

težavno...! Sin kmeta pa, ki mu je bilo posestvo zaplenjeno, bivši partizan, je sedaj tovarniški delavec. Krivica ga peče, mrtev je za politično življenje. Posebno še zato, ker se mu nekdanji sovražniki posmehujejo...

*

Rodil se je v krajih ob severni meji, študiral v Ljubljani. Enainštiridesetega leta je odšel k partizanom. Zaradi nečloveških naporov je živčno obolel, postal čudaški. Žena se

je pred dobrim letom ločila od njega. Sodišče je iz razumljivih razlogov prisodilo otroka njej. To ga je dokončno zlomilo. Zasovražil je ves svet in se umaknil v gozdove. Zdaj živi kot puščavnik visoko v gorah, tri ure od najbližjega človeškega bivališča. Tam si je postavil med drevesi preprosto streho iz lubja in desk, brez stranskih sten. Poleg ima privezano kozo, po tleh raztresen krompir, mast, moko. Spi na kupu stelje, bradat in raztrgan. Tako je preživel že lansko zimo na Pohorju. Med ljudi pride samo enkrat na mesec — po pokojnino in hrano. Noče govoriti z ljudmi, razen z redkimi vojnimi tovariši. Tamkajšnja organizacija Zveze borcev mu namerava postaviti kolibo, ker se iz gozda noče umakniti. Ali se ne da napraviti res nič več...?

*

Revolucija ga je dvignila. Iz na pol pismenega delavca je postal partizanski oficir. Po vojni je upravljal zapor, kjer so bili zaprti sovražniki, hit-

lerjevci. Potem je delal v državni upravi. Počasi so z razvojem naše družbe odpadle mnoge državne kontrolne funkcije; ni bilo več potrebno toliko ljudi. Pogosto je menjal službe, se selil iz kraja v kraj in začel piti. Sedaj je v službi podrejen človeku, ki je bil nekdanj pri njem zaprt. Razumljivo! Oni drugi je strokovnjak, odslužil je svojo kazen zaradi sodelovanja z okupatorjem in se zaposlil. Odlikoval se je pri delu, se trudil, morda tudi komu preveč prilizoval, dokazoval, da je bil zaprt po krivici, se učil in izpopolnjeval. Kot strokovnjak je postal koristen član naše družbe, mnogo bolj kot nekdanji partizanski oficir. Vprašanje je, če je bivši sovražnik toliko lojalen, da se ne maščuje nad svojim preganjalcem? Posebno še, ker mu dostikrat ta sam da povod...

*

Nekdo je bil sicer partizan, toda mlad in neizkušen. Zagrešil je hudo politično napako in bil zato iz političnega življenja izločen. Sedaj je spet delavec, kot je bil pred vojno. Toda vdal se je pijači, ne lju-

Nedvomno smo v polpretekli dobi dosegli velikanske uspehe v socialistični graditvi. Tega ne more nihče zanikati. Velika večina bivših borcev se je znašla tudi v pogojih mirnega razvoja in je ostala udarni odred našega napredka. Kako bomo pomagali tistim, ki so zaostali, odpadli? Dvanajst let je minilo, pri posamezniku smo marsikaj zamudili in marsikdo je tudi sam kriv. Kako torej pomagati bivšim soborcem, ki so postali zavora napredku? Morda bomo to dosegli s politično-vzgojnim delom, z izobraževanjem in s toplimi, partizanskimi odnosi...? Načinov je več, možnosti so tudi, le delati je treba in se boriti za vsakega posameznika.

Mile Pavlin

bi se mu delati, povrh je še bolehen. Živi le za svojo preteklost. Vseposvds vidi samo sovražnike, ki jih je treba uničiti in onemogočiti. V bistvu je še vedno partizan in komunist. Rešitev vidi v ponovni vzpostavitvi administrativnega socializma, v politiki trde roke... Kot sam pravi, se v politično življenje ne bo vključil, ker v njem sodeluje tudi neki bivši sovražnik. Res je, da je bil ta bivši sovražnik ob koncu vojne star osemnajst let, res je, da je bil v sovražno vojsko mobiliziran, toda po vojni je marljivo delal, vključil se je v proizvodnjo, postal je strokovnjak. Takrat je bivši partizan hodil na podeželje, organiziral odkupe in obvezne oddaje ter zagrešil napako, o kateri je bilo že govora. Vprašanje pa je, ali je bivši sovražnik delal iz zavesti ali zato, ker je bil za svoje delo dobro plačan...? Kdo bo pojasnil bivšemu partizanu, da naša družba odpusti napako tudi njemu kot tudi nekdanjemu sovražniku, če oba z delom dokažeta, da sta postala drugačna. In da ima bivši partizan večje možnosti in večje dolžnosti kot oni drugi?

KRATKE NOVICE

● **GROSUPLJE** — Tudi letos so svečano proslavili svoj občinski praznik — 29. oktober. Ta dan pred 16 leti je bila ustanovljena Grosupeljska četa. V Spodnji Slivnici so odkrili spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja in odprli gospodarsko razstavo. Bilo je več kulturnih prireditev, slavnostna seja občinskega ljudskega odbora in komemoracija na grosupeljskem pokopališču.

● **BEOGRAD** — Ljudski odbor Beograda je sklenil postaviti spomenik tvorcu Oktobrske revolucije — Leninu. Spomenik bo stal v Novem Beogradu. Dosedanji Dedinjski bulvar bodo preimenovali v Bulvar Oktobrske revolucije. Magistrala, ki veže Beograd in Zemun, pa je dobila ime Bulvar Vladimira Iljiča Lenina.

● **LJUBLJANA** — Zveza borcev terena Rožna dolina je meseca oktobra priredila izlet za svoje člane. Obiskali so Turjak, Kočevje, Bazo 20 in 21, Stare žage, Podcerkev, Dolenjske Toplice in Zuzemberk. Kapetan Jože Kožar, doma s Turjaka, ki se je med vojno boril v teh krajih, je pripovedoval o bojih in zmagah naših enot. Na partizanskih grobiščih v Starih žagah in Podturnu so položili na grobove padlih borcev cvetje, pevski zbor Zveze borcev terena Rožna dolina pa je zapel nekaj pesmi. Taki izleti so vsekakor primerni za spoznavanje članov ZB s kraji, znanimi iz NOV. Poleg tega prispevajo k utrditvi tovarštva med bivšimi borci.

● **KRAGUJEVAC** — Dva predstavnika češkoslovskega odbora za mir in prijateljstvo iz vasi Lidice, ki so jo Nemci porušili, sta bila prisotna na oktobrskih svečanostih v Kragujevcu. Oba predstavnika sta vrnila s tem obisk delegacije ZB, ki je bila v Lidicah. Dne 21. oktobra 1941 so namreč Nemci na Šumarih blizu Kragujevca postrelili 7000 Kragujevčanov.

● **ZAGREB** — Slavna XIII. proletarska brigada je novembra praznovala 15-letnico svoje ustanovitve. Proslava je bila v vasi Sveta Jana in v Zagrebu. Pred tem je brigadna dramska skupina obiskovala vasi po Zuzemberku in Pokuplju ter prirejala mitinge. Preživeli borci, okoli 400 po številu,

so sklenili izdati brigadni zbornik. XIII. proletarska brigada se je leta 1942 in 1943 bojevala po Dolenjskem, Zuzemberku in v bližnji okolici Zagreba. Med oktobrsko ofenzivo leta 1943 je odšla proti Beogradu. Nato je sodelovala v bojih za osvoboditev našega glavnega mesta, pri proboju Sremske fronte in vkorakala v Zagreb. V njenih vrstah se je zlasti prva leta bojevalo tudi mnogo Slovencev iz Zagreba, Bele krajine in iz obmejnih krajev Stajerske.

● **LJUBLJANA** — Predsednik sveta za šolstvo LRS Milko Goršič je podelil sedmim najboljšim prosvetnim delavcem v Sloveniji v preteklem šolskem letu Zagarjeve nagrade.

● **BURMA** — Vojna bolnišnica v Mingaladonu ima poseben oddelek za poklicno rehabilitacijo invalidov. V tem oddelku, kjer dela izvedenec OZN za proteze in ortopedske pripomočke, bodo uredili tudi posebno delavnico, v kateri se bodo invalidi učili izdelovati iz bambusa in sladkornega trsa razne pletene izdelke.

● **NEW YORK** — Pomožna ženska organizacija bivših borcev ZDA iz II. svetovne vojne (AMBET) je poslala centru za rehabilitacijo v Solou v Indoneziji zdravila in sanitetni material v vrednosti 7500 dolarjev. To je že drugo darilo te ženske organizacije centru v Solou.

● **KOČEVJE** — Organizacija Zveze borcev iz Kočevja je postavila v gozdu Martalos spomenik štirim prosvetnim delavcem, ki jih je okupator v času roške ofenzive ustrelil 31. julija 1942. leta na tem mestu.

● **ČAČAK** — Okrajni odbor Zveze borcev in Zveza ženskih društev sta zbrala nad 250 strani podatkov o delu žensk v pripravah za vstajo in o njihovi udeležbi v narodnoosvobodilni vojni. Zbrali so tudi nad 100 slik aktivnih bork za svobodo. Podatke in slike bodo objavili v knjigi »Ženske Srbije v narodnoosvobodilni vojni«.

● **VINICA** — Občina Vinica v Beli krajini praznuje vsako leto svoj občinski praznik 21. oktobra kot spomin na boje leta 1943, ko so Nemci in ustaši hoteli za vsako ceno prekoračiti Kolpo. Letos so ob tej priliki — 27. oktobra sicer — odprli novo gimnazijsko poslopje. Prejšnji večer so zakurili na hribu nad Vinico kres, priredili baklado, v prosvetni dvorani pa je bila proslava s pestrin in vestno pripravljenim sporedom.

● **DRAVLJE** — Na Dan mrtvih je Zveza borcev terena Dravljje odkrila spomenik 142 padlim borcem in talcem s tega področja. Veliko število žrtev kaže razgibanost Dravelj in okolice med NOV, pa tudi na hudo nasilje sovražnikov in okupatorjev raznih vrst in barv. Dravljje so bile pomembna prehodna točka med Ljubljano in Dolomiti, vključene med dve žici. Spomenik

stoji na pokopališču in ima obliko obeliska s posvetilom, ki ga je napisal književnik France Bevk. Odkritja se je udeležilo nad 1500 prebivalcev iz Dravelj in okoliških vasi. Vod JLA je izstrelil tri salve, pevski zbor DPD Svobode iz Zgornje Šiške pa je zapel nekaj žalostink.

● **ZAGREB** — Ljudski odbor v Zagrebu je na slavnostni seji ob 40-letnici Oktobrske revolucije sklenil, da bodo glavni trg na Trešnjevki, kjer je bilo pred vojno središče revolucionarnega delavskega gibanja, preimenovali v Trg revolucije, na njem pa postavili spomenik vodji oktobrske revolucije Vladimiru Iljiču Leninu.

● **NOVA GORICA** — Na Tolminskem sta se številnim spominskim ploščam pridružili še dve novi zadnje dni oktobra. Odkrili so ju v Dolenji Tribuši in v Stopniku na Tolminskem v spomin padlim borcem.

● **KRAGUJEVAC** — Na Šumarih pri Kragujevcu, kjer so Nemci postrelili 7000 Kragujevčanov, bodo uredili spominski park. Mladina je opravila pripravljalna dela za zgraditev avtomobilske ceste, ki bo povezovala vseh 33 mest, kjer so Nemci po skupinah izvršili enega največjih zločinov v drugi svetovni vojni. Del ceste so že dogradili in posadili dve tretjini bodočega parka z drevjem. Odbor za postavitev spomenika v Kragujevcu je razpisal natečaj za dokončno likovno ureditev.

Pevski zbor ZB terena Rožna dolina poje na pokopališču v Starih žagah

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Skrivač

Meseca decembra 1944 je odšel bataljon XII. SNOB nabavljati v Vinico pri Šmarjeti pri Novem mestu hrano za partizanske bolnišnice. Ko je Matko, ki je bil bolj nagnjen k belim kakor k partizanom, začutil, da se vasi bližajo partizani, je sklenil skriti se pred njimi. Čeprav je imel že nad petdeset let, je kaj lahkotno skočil na podstrešje nad svinjaki.

Intendant bataljona se je s svojimi borci kaj kmalu oglasil tudi pri Matkovi hiši. Videč, da imajo v svinjaku več svinj, je za eno dal potrdilo. Da se ne bi svinja upirala in da bi hitreje opravili svoj posel, je intendant kar s pištolo »zaklal« svinjo. Seveda je bilo streljanja in v svinjaku, nad katerim je bil skrit kmet Matko, je kar odmevalo... Ko so partizani odšli, je Matko ves prestrašen zapustil svoje skrivališče.

Drugi dan je njegov sosed Miha Avsec, simpatizer in sodelavec partizanov, pobaral Matka, kako je bilo včeraj. Matko mu je takole odgovoril:

»Kaj hočeš! Svinja je odšla. Toda to ni važno! Važno je, da sem ostal živ in zdrav. Zakaj misliš sem, da streljajo vame, pa so le v svinjo!«

J. L.

Nekaj kratkih

V nekem poročilu Soške brigade, v katerem so kritizirali nekatere tovariše, ker so premalo pazili na porabo streliva, je bilo med drugim napisano tudi naslednje: »...kot primer prevelike potrošnje municije bomo navedli naš III. bataljon, ki je pri napadu na sovražno patrolo izstrelil 620 metkov, s končnim uspehom — osvobodil je eno kravo, in še ta je sama pobegnila...«

Štab neke divizije je poslal štabu brigade sporočilo, da naj takoj vrnejo vse okrožnice, ker so se med tem časom nekatere stvari, omenjene v okrožnici, že spremenile. Štab brigade pa je takole sporočil štabu divizije: »Žal vam ne moremo ustreči, kajti okrožnice smo že pokadili...«

Mile je bil »neranljiv«, pa se je zato čestokrat po nepo-

trebnem izpostavljaval sovražnim krogam. Mnogo borb je tako doživel pa nikoli ni bil ranjen. Nekoč ponoči pa ga je krogla le laže oplazila. In kako se je »izgovoril« Mile? »Seveda, tema je bila, krogla pa se je izgubila! Podnevi me gotovo ne bi našla!«

Posredovanje

Dva minerca-partizana sta vložila pod tračnico mino in se medtem, ko sta čakala na vlak, umaknila precej v stran. Mina je bila namreč na električni vžig. Še pred vlakom pa je pristopila po progi sovražna patrolja. Za čudo, čeprav je bila mina zakamufilirana, so jo sovražniki odkrili. In ker je bila razpisana nagrada za tistega, ki najde mino, so se sovražniki začeli med seboj pripraviti, kdo je mino odkril. Celo tako daleč so šli, da so začeli drug drugemu groziti z orožjem.

Oba minerca partizana sta vse to opazovala od daleč. Pa pravi eden: »Še potolkli se bodo. Takoj moram posredovati!« In je sprožil — na progi pa je odjeknila silna eksplozija...

»Založba Borec« pripravlja novosti

V ZADNJEM času je moč opaziti pri »Založbi Borec« (Glavni odbor Zveze borcev NOV v Ljubljani) živahno delavnost. Pravkar je namreč izdala vrsto voščilnic, namenjenih za državne praznike in tudi za privatna voščila ob rojstnih dnevih ter podobno. Voščilnice so oblikovane podobno kakor vabila na razne predstave, obsegajo štiri strani, na prvi je odtisnjena grafika, v notranjščini pa je prostor za tekst. Papir je prvovrsten, tako da so tiskani odtisi grafik brezhibni. Zaenkrat je založba izdala osemnajst različnih voščil z izborom grafike B. Jakca, D. Klemenčiča, I. Šubica, F. Miheliča in F. Slane. Motivi grafik so različni, največ je krajinskih, nekaj pa tudi s partizansko tematiko. Vse podobe so opremljene z naslovom predmeta in imenom avtorja. Misel, ki je pri tej izdaji vodila založbo, je lepa in vsega uvaževanja vredna. Najprej bomo na tak način zadostili našemu trgu, kateremu tovrstni predmeti občutno primanjkujejo. Danes se je naš družabni nivo že toliko izboljševal, da smo nujno navezani na kulturno občevarje doma in v tujini. Drugo, kar je tudi važno, pa je nevsiljiva in izdatna propaganda naše likovne umetnosti, ki se je zadnje čase zatekala v nekaj »inkognito« in ki je postala več ali manj nedostopna širši publiki. Izbor grafik je širok, tako da bodo naročniki lahko izbirali po svojem okusu. — Ščasoma bo založba naročila pri posameznih slikarjih tudi grafike z motivi naših mest in večjih krajev — morda celo serije in če

bosta odziv ter delo uspešna, se bo stvar realizirala tudi v državnem merilu.

Poleg voščilnic bo založba izdala tudi album, ki bo vseboval deset grafik in ravno toliko barvnih ponatisov olj posameznih umetnikov. Tudi za ta album bo izbor strogo kvaliteten in po snovi čimbolj raznolik. Format bo večji, glede tiska in papirja pa veljajo ista merila kot za voščilnice. Album bo šel v promet kot celota, možno pa bo kupovati tudi posamezne liste, ki naj s pripadajočimi okviri služijo kot okras našim stanovanjem, delovnim prostorom itd. Tudi z izdajo albuma bo založba odpravila občutno praznoto na tem poprišču. Originalne podobe so zaenkrat predrage in zato so si mnogi pomagali na ta način, da so obešali na stene ničvredne barvne reprodukcije sumljive umetnostne provenience in kvalitete. Dober izbor podob iz naše sodobne in pretekle likovne zakladnice bo stvar občutno izboljšal. In ko že govorimo o reprodukcijah, naj povemo še, da namerava izdati založba tudi najnovejši portret maršala Tita, tako da bomo tudi v tem primeru dobili neoporečni in dostojni maršalov lik.

Toliko za sedaj o načrtih »Založbe Borec«. Če bo program izpeljan tako kakor je treba, bo založba prešla k periodičnemu izdajanju reprodukcij naše likovne umetnosti, poleg tega pa bo — če bodo to pokazale potrebe in čas sam — razširila svoje delovanje tudi na druga območja.

Dr. S. Mikuž

Trgovsko podjetje

PETROL

Ljubljana, Cankarjeva 5/III

Tekoči račun pri Narodni banki v Ljubljani
št. 601-T-358. Poštni predal št. 16

Telegram: PETROL LJUBLJANA

Telefoni: komercialni oddelek 21-230,
tehnični oddelek 20-840,
uvozni oddelek 21-389, računovodstvo 23-493,
direktor 20-841, bencinski servis Ljubljana,
Prešernova cesta, telefon št. 21-843

Nudimo pogonska goriva, maziva in pline
ter ostale proizvode domače proizvodnje
in iz uvoza. Naše blago dobite v vseh
večjih gospodarskih središčih Slovenije.
Obračajte se zaradi pravilnega
in racionalnega mazanja vaših strojev
na Petrol, Ljubljana — tehnična služba,
telefon 21-230. Glede nakupa vseh vrst
naftnih derivatov iz uvoza pa na naš uvozni
oddelek telefon št. 21-389.

Voščilnice za Novo leto in ostale praznike

naročajte pri »Založbi BOREC«,

Ljubljana, Erjavčeva cesta 18, telefon 22-736

Voščilnica s kuverto stane 35 dinarjev

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NOV SLOVENIJE

LETNIK IX

1957

IZDAJA GLAVNI ODBOR ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE • ZALOŽBA »BOREC«, DIREKTOR: MILAN ŠKERLAVAJ-PETRAČ • UREJA UREDNIŠKI ODBOR: JANEZ VIPOTNIK, TONE FAJFAR, MILAN ŠKERLAVAJ-PETRAČ, JOŽE ŠTOK-KOROTAN, JOŽE BERTONCELJ-MARJAN IN BOJAN AJDIČ • ODGOVORNI UREDNIK: BOJAN AJDIČ • KLIŠEJI, TISK IN VEZAVA: TISKARNA ČZP »LJUDSKA PRAVICA« V LJUBLJANI

KAZALO

Stran	Stran	Stran
UVODNIKI		
Treba je najiti ustrežnejšo za-	Pismo iz Judenburga	Pred hišo pa so vekali otroci
ščito otrok padlih borcev . . .	»To je moj sin!«	Marija Svajnecr)
Ob začetku triletnih dopisne	Inženirci osvobodilnega pod-	Tri tisoč kilometrov — po morju
ekonomske srednje šole za	zemlja (Rudi Ganziti-Grad) .	in kopnem (Franjo Lunder)
bivše borce (Franc Pokovec-	Iz zapiskov minersko-sabotažne	Naše orožje je praznovalo (Jože
Poki)	čete (Marjan Klatzer)	Lužar)
49	Zgodovinske besede	246
Komunistična partija Slovenije	»... Bil je velik človek . . .«	Kurir Marjan iz TV-11 (Slave)
— pobudnica za ustanovitev	441	246
Osvobodilne fronte sloven-	TIGR (Albert Rejec)	1. maj v bolnišnici »Mici« v
skega naroda	463	Davči (Franc Potočnik)
145	Ponarejeni dokumenti so mno-	»Tako odkopljuje orožje!«
Nekdaj v borbi za nacionalno	gim rešili življenje (Ančka	(Vinko Knol)
in socialno svobodo — danes	Kariž-Darja)	263
za izgradnjo socializma . . .	472	Po prizoriščih borb — skozi pre-
193	Kako je nastala naša zastava	teklost in sedanjost (Alenka
Iz dni, ko se je začelo	Jugoslovansko bojišče ob zlo-	Nedog)
257	mu Italije (Fabijan Trgo) . .	260
Bivšim borcem vso skrb — a ne	512	Glavni štab v okupiranem Beo-
privilegijev!	Okupator: prebivalstvu . . .	gradu
313	514	281
Dopisna ekonomska šola za	ČRTICE — NOVELE —	
bivše borce je upravičila svoj	REPORTAŽE — SPOMINI —	
obstoje (Franc Pokovec-Poki)	POTOPISI	
377	Jaz in moji tovariši (Stane	Hlebček kruha (Božo Levec)
Nekaj misli ob štiridesetletnici	Keržič)	297
Oktobrske revolucije (Ivan	21	Partizanska bolnišnica pod Ve-
Regent)	26	likim vrhom (France Pod-
433	28	studenšek-Rok)
Se pomnite, tovariši? (Janez	Tatvina (Fedor Bevc)	293
Vipotnik)	Brat in sestra (Alojz Ravbar)	299
481	Otok in črni vratar . . (Fedor	Kako sem doživljal roško ofen-
DOKUMENTI		
Svobodaši — jedro Molniške	Bevc)	zivo (Franc Dobovšek-Zdeno)
čete (Miha Berčič)	55	Med roško ofenzivo (Radko
17	Postojanka na Vrtovškovini	Polič)
Kako sem sestavljal partizan-	(Jože Stok-Korotan)	306
ski alfabecnik (Hinko Vilfan)	64	329
Od klobukov do titovk (Franc	Kadar obiščem Rute . . (Aleš	Ob 15-letnici Tomšičeve brigade
Konobelj-Slovenko)	Stanovnik)	Sovjetski borci tudi v Sloveniji
61	67	(Bojan Ajdič)
Grozovit »spomenik« IL sve-	Prvo srečanje (Jože Jakomin)	334
tovalne vojne (Milan Filipčič)	70	339
69	Moritev na Frankolovem (An-	Srečanje z gorenjskimi parti-
Partizani osvobodilnega pod-	ton Jovan)	zani (Bine Avsec)
zemlja (Stane Cimperman)	70	346
118,	Najmlajši komandant (Mirko	Slovenska beseda (Gojko Mo-
171	Fajdiga)	strokol)
Pred 20 leti na Čebinah (Ivan	71	349
Potrč)	Uporniki s Karavank (Ivo Po-	V bunkerju (Franc Alič)
149	renta)	351
Zaupni dokumenti (Ivo Pir-	Ura je odbila polnoč (Ivan Jan)	Na straži (Božo Levec)
kovič)	80	352
Zračni napadi na železniško	Stankov zadnji boj (Tone Sve-	Oče in sin (Janez Svajnecr) . .
omrežje v Sloveniji (Danilo	tina)	353
Delkin)	83,	V Češnjah je njegov grob
182	123	(Polonca Sencur-Vida)
Kdaj je bila ustanovljena Osvo-	Prejeli so zaslužen kaznen	356
bodilna fronta? (France	(Tone Ikočič-Dorko)	358
Bregar)	86	V spomin na Toneta Tomšiča .
185	104	378
Votline, v katerih je bival Tito	Nenavadna rešitev	»Pomladila sem se med vami«
208	126	(Kristina Dečar)
Viniška republika 1919. leta	Kako je padel skojevcec Raček	382
(Janez Vitkovič)	(Peter Sprajc)	Obisk pri mrtvih partizanih
216	130	(Crtomir Šinkovec)
Kamera v borbi (Stane Viršek)	Ponosni smo nate, mati! (Draga	383
228	Rome)	Hajka (Vasja Ocvirk)
Julijski dnevi na Jelovici (Ivan	Spomin, ki žge (Bojan Ajdič)	387
Bertoncelj-Johan)	131	Upor mornarjev v Boki Kotor-
265	151	ski leta 1918 (Fabijan Trgo) .
7. julij — Dan vstaje srbskega	Odlikovala ga je skromnost	391
naroda	(Vinko Mihelič)	V Pulju 1918. leta (Fabijan
266	153	Trgo)
13. julij — Dan vstaje črnogor-	Slava heroju — Moši Pijadu	Partizanski praznik (Boris Za-
skega naroda	155	gorc — J. V.)
267	155	401
27. julij — Dan vstaje ljudstva	Ljubezen in strast za dokumen-	Prve svobodne volitve v Smar-
Bosne in Hercegovine	tacijo (Fabijan Trgo)	jeti (Janez Lužar)
269	157	411
Zgodovinska seja 4. julija 1941.	Nepozabni dnevi (France Bevk)	Pomenek o komisarjih (Matevž
leta	158	Hace)
27. julij — Dan vstaje hrvat-	Drobni spomini na Mošo Pijada	413
skega naroda	Vso noč je gorela luč (Franc	417
282	Trkman)	Usodno srečanje (Rado Meglič)
Trinajst nas je odšlo na Krim	Črt (France Bevk)	Od Kolpe do Sneznika so pa-
(Jože Jakomin-Crni)	»Smrt sama ni težka« (Fedor	dali strelji (Franc Kelvišar-
285	Bevc)	Ris)
Redki in dragoceni fotografiji	178	418
11. oktober — Dan vstaje maked-	Megla in belogardisti (Ciril	Sestanek s Titom (dr. Marjan
onskega naroda	Ster)	Brecelj)
293	179	432
Od 16. julija do 4. novembra	»Na junaško srce, dragi to-	Kozarček konjaka
1942: velika italijanska ofen-	variši!«	439
ziva (dr. Metod Mikuž)	206	Ostal je pri starem
302	207	439
Pojasnilo k »Neznanemu zlo-	Tito in golobi (Vladimir Nazor)	Zgodovina na znamki
činu« (Nada Božič-Alenka) .	Drobci iz NOB v Postojni v luči	440
304	turizma (Bojan Ajdič)	Skozi novembrski mraz
Pismena zahvala (Henrik	213	Nič ni tako skrito . . (Tine
Reiter)	221	Kristan)
Pojasnila	Kamniti klicaj	Pognali smo jih v beg (Maks
344	232	Ivanuša-Vencelj)
Prvi upor v Gorjancih (Ivo Pir-	Triglav (France Cvenkelj) .	457
kovič)	234	Beg (Ivan Jan)
357	234	458
	Prva izkušnja (Marian Pri-	Partizanska proslava Velikega
	jatelj)	oktobra (Andrej Pagon-
	235	Ogarev)
		459
		Okijev dnevnik (Mile Pavlin)
		462
		Najmlajši borci za svobodo
		(Marija Kovačič)
		464

Stran	
43	palic brez lastnikov (Peter Romanič)
469	Prva partizanska koračnica (Milutin Čolič)
484	Za razvoj vojne znanosti
492	Tisoč let svobode (Drago Kralj)
494	Goce Delčev — legendarni makedonski revolucionar (V. A.)
498	Prva partizanska taborišča v Beli krajini (Peter Romanič)
504	Drobeč iz dvanajstih zvezkov (Ivo Pirkovič)
507	Pasji pir (Lojze Zupanc)
509	Ko sem našel sliko (Dušan Mevlja)
511	Jetnika (Valentin Cundrič)
515	Kako sem postal kuhar (Tone Pristov-Gusar)
516	Končno sem rešen (Tone Prijatelj)

KULTURNI OBZORNIK

11	O delu Zavoda za spomeniško varstvo
16	Prvi izbor partizanske likovne umetnosti (Nande Zužek)
34	Nove knjige
404	33, 122, 170, 212, 310, 348, K »Odpnemu pismu« (France Vrečar)
34	Kaj hranijo muzeji narodne osvoboditve?
249	36, 90, 187, Lipa v Loparih — spomenik
40	Napiši na spomenikih NOB 44, Ali imamo res že zadosti partizanskih filmov? (Tone Fajfar)
52	Drevo na samem (Ciril Zlobec)
76	O kritiki in zameri (Franci Strle)
88	Vzpodbudne nagrade
92	»Naj napiše naša narodna zgodovina«
108	Preko smrti stopamo v svobodo (France Vurnik)
114	Obširna je tematika za filmske delavce (Ciril Šter)
116	Zbornik narodnih herojev Jugoslavije
116	Nekaj misli ob napisih na spomenikih padlim borcem (France Šušteršič)
133	Mladincem, skojčevcem in mladinskim aktivistom
133	Naši umetniki — partizani v Parizu (Nande Zužek)
164	Razgovor — namesto recenzije
168	Kamen na kamen (Nande Zužek)
169	Padli borci vsega sveta naj bi dobili spomenik?
192	Poslovilna pisma talcev (Nande Zužek)
224	Potrebne so publikacije (Nande Zužek)
248	Pesem svetlega in vročega jadra (Viktor Smolej)
276	Likovna problematika spomenikov narodnoosvobodilnega boja (dr. Stane Mikuž)
315	Pomembno srečanje naših muzealcev s tujimi (Jože Krall)
324	Bivši kurirji zbirajo gradivo za »Zbornik«
342	»Selitev« in »partizanska kolona« (dr. Stane Mikuž)
381	Vse okoli »Edinega izhoda«
388	(Bojan Ajdič)
403	Do konca v zavzetosti (dr. Bogomir Magajna)
409	Pregled razvoja NOB v Sloveniji (Francek Saje)
405	Za zgodovinsko objektivnost! (Francek Saje)
406	Novi napev
435	Fantazija, stvarnost in logika (Ivan Jan)
455	Zgodovina II. svetovne vojne (Franc Skrl)
470	

483	Besede na spomeniku
495	Borba za Evropo (France Bregar)
528	»Založba Borec« pripravlja novosti (dr. Stane Mikuž)

PESMI

4	Otroške oči (Ciril Zlobec)
7	Oči (Aco Šopov)
22	Zimska (Nada Carevska)
22	Padlim v slavo (Oto Vrhunc — Blaž Ostrovrhar)
30	Zrtveni spev (Miha Klinar)
30	Pesem šimna sirotnika (Cene Vipotnik)
69	Objeli temni gaji so junake (Oto Vrhunc — Blaž Ostrovrhar)
72	Noč v taborišču (Cene Vipotnik)
75	Pogreb (Cene Vipotnik)
114	Nemcem (Karel Destovnik-Kajuh)
115	Preko smrti stopamo v svobodo (Karel Destovnik-Kajuh)
115	Poglejte nas (Karel Destovnik-Kajuh)
115	Talcem (K. Destovnik-Kajuh)
115	Zaplenjeno pismo s fronte (Karel Destovnik-Kajuh)
115	Hoteli so (K. Destovnik-Kajuh)
115	Ta pekel nam izsušil je oči (Karel Destovnik-Kajuh)
153	Beli tovarišici (Miha Klinar)
180	Jutro v baraki 4 (Manko Golar)
180	V mreži mesečine (M. Klinar)
212	Črni trak (Ada Škerl)
218	Prvomajska zdravica (Miha Klinar)
223	Pesem talcev (K. Destovnik-Kajuh)
230	Nad požgano vasjo (Valentin Cundrič)
237	Lastovice (Valentin Cundrič)
238	Partizanski motiv (M. Klinar)
238	Vsakodnevna pastorala (Valentin Cundrič)
248	Vsakdanja (Miha Klinar)
314	Petindvajset jih je bilo
328	(Manko Golar)
344	Ledene rože (C. Sinkovec)
350	Počasi celijo se rane (Črtomir Sinkovec)
373	Mauthausen (France Filipič)
380	Breda (Miha Klinar)
433	Opoldne v ječi (V. Cundrič)
434	Internacionala
437	Dan mrtvih (Dušan Mevlja)
444	List iz dnevnika (Miha Klinar)
445	Pesem mladih Tomšičevcev (Črtomir Sinkovec)
448	Minuta tišine (Bogomil Fatur)
448	Dachauski pogreb (F. Bevc)
465	Otrokom, žrtvam fašizma (Valentin Cundrič)
481	Gazimo, gazimo
493	(Matej Bor)
514	Dve pesmi iz nemških marginalij (Bert Brecht)
517	Srečanje (Manko Golar)
518	Neznani materi (Peter Levec)
518	Misel nate (Miha Klinar)

RAZGLLED PO SVETU

2	V Sinajski puščavi (Milan Filipič)
488	Naš razgled po svetu (Janko Jeri) 8, 56, 110, 162, 204, 270, 330, 394, 446,
58	Kitajska »Sutjeska«
78	Družijo nas isti cilji (inž. Sonja Lapajne)
111	Poljska Zveza borcev na novi poti (Janez Vipotnik)
125	Vezi se utrjujejo
163	Stroški sueške pustolovščine
165	Iz italijanske beležnice (Janko Jeri)

272	V boju skovano in zapečateno prijateljstvo (R. Bradaškja)
332	Dvojna grožnja (Janko Jeri)
397	Pravo, pravcato bojišče
398	(Niko Isajević)
400	»Tu glas svobodne Alžirije«
415	Tisti, ki prinaša svetlobo (Janko Jeri)
415	Spopadi v Fjordih (S. K.)
420	Ljudje iz podvodne čete (V. K.)
447	Sloviti vojskovodja med nami
449	Vezi prijateljstva in solidarnosti (Dušan Mijatović)
451	Pot po prijateljski Poljski (Jože Bertonec-Marjan)
486	Ponovni stiki med ZB in ANPI (Boris Mužič)
488	Nalašč ali slučajno?
489	Resnica v oči bode!
490	Invalidi v novi Kitajski
491	Pomembno zborovanje v Berlinu
497	Nenavaden spomenik

PO DOMOVINI — IZ ORGANIZACIJ ZB

40	Prvenstvena dolžnost — urejanje grobišč
427	Kratke novice 43, 94, 138, 191, 331, 374, 431, 479,
93	Skromno priznanje za trud
98	Pred III. kongresom ZB NOV Slovenije
135	Potrebnost je še večja vnema zgodovinskih komisij (Andrej Pagon-Ogarev)
137	544 novih članov v občini Metlika (Regina Fir)
140	Preizkušnja zaupanja (Nande Zužek)
188	Trud je obrodil sadove
189	Dodatna finančna pomoč za otroke padlih
189	Takšni odloki niso potrebni! (Nande Zužek)
193	Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije
198	Resolucija
203	Delegacija ZBOWID v Sloveniji (Bojan Ajdič)
250	Nadomestili so jim starše (Franjo Potokar)
250	Razvili so prapor Zveze borcev (Mile Pavlin)
263	Se bolj utrditi zvezo z ljudstvom (Mitja Ribičič-Ciril)
265	Pismo k Dnevu borca
308	Ob žici okupirane Ljubljane
313	Za ohranitev miru
318	Zveza borcev in I. slovenski festival telesne kulture (Mitja Ribičič-Ciril)
328	Muzeji NOB in organizacija ZB (Miro Luštek)
333	Garibaldinci so obiskali partizanske kraje
359	Bogastvo bogatega
363	(Nande Zužek)
363	V korak s časom (Bojan Ajdič)
363	Komisija za šolanje bivših borcev
364	Spomini na žrtve ne bodo obledeli
365	Ce je komisija delavna, vztrajna (Bojan Ajdič)
365	Srečni med borci
366	Grobišče padlih na Predmeji (Bojan Ajdič)
367	Zakasnela novica (A. Knific)
367	Dostojna počastitev Dneva borca
370	in Dneva vstaje (Nande Zužek)
370	Brezkribnost pod vedrim nebom (Nande Zužek)
370	Platnene strehe ob morju (Nande Zužek)
371	Mladost pod soncem (Bojan Ajdič)

Stran	
Kolektiv med kolektivi (Bojan Ajdič)	372
Visoka šola jeseniških železarjev (Nande Žužek)	423
Delegaciji ZB NOV Jugoslavije sta odšli v SZ in na Poljsko	423
Otroci naj se čimprej zaposlijo	425
Spomeniki svobode na Jelovici (Mile Pavlin)	426
Pravica do invalidnine na podlagi več osnov	427
Tudi v Skofiji Loka topografska ekipa (Stane Pečar)	428
Zužemberk bo dobil veličasten spomenik	457
Kriteriji so ostali nespremenjeni	475
Spomenik na Pohorju?	475
«Stuarta» pred muzejem	475
Razstava nedokumentiranih fotografij (Mile Pavlin)	476
Vsi pogoji za razvoj (Mile Pavlin)	477
Grob sredi njive (N. Žužek)	478
Premalo izkoriščene možnosti? (Alenka Nedog)	519
Precej bodo morali popraviti! (Mile Pavlin)	520
Vsakomur po njegovem delu! Ravne: s sončne in senčne strani (Nande Žužek)	522
Kopica nerešenih problemov (Mile Pavlin)	523
Spomenik Jugoslovanom v Mauthausnu	524
Zakaj so takšni? (Mile Pavlin)	525

NEKROLOGI

Rastislav Delpin-Zmago	6
Mavricij Borc	6
Moša Pijade — umrl	97
Viktor Varšek-Vare	286
Katarina Bregant-Viktorija	338
Franciška Ščurk-Dunja	407

TEHNIKA IN VOJAŠKA VEDA

Mar je pehoti odklenkalo? (Milorad Jankovič)	45
Kako so osvajali srednjeveške gradove?	47
Ogrevanje zgradb z reaktivnimi letali	48
Fregata, ki usmerja letala	48
Helikopter za 40 potnikov	48
Kako je nastala strelska vrsta? (S. K.)	255
Novi radar za pomorsko plovbo	256
Atomska energija v letalstvu	256
Letala — vojni veterani	256
Zaščita letal pred ledom	256
Radioaktivni avtopstop	256

RAZNO

Neznani zločin	5, 154
Vsebinska pod fotografijo 20, 77, 147, 277, 456	121
Še ne veste?	27, 73, 296, 345, 498
Karadžordjeva livarna topov v Beogradu	33
Izrečeno in zapisano 34, 89, 134, 362, 424, 479	186
Neznani dokument	51
Dopolnitev predpisov za vojaške vojne invalide (Franc Strle-Nino)	54
Dopolnilo	93
Ob 8. marcu: Razbremenitev žensk — pogoj za njihovo uspešno uveljavljanje v družbi	108
Delavski sveti pred kongresom (Roman Albreht)	209
»Borec« poizveduje	227, 303
Od kod beseda »partizan«?	285
Poizvedba	312

Razpis nagradnega natečaja	312
Edinstven kongres (M. Svab)	322
Pojasnilo (Jože Živic)	408
Pod zastavo revolucije	463
Titove besede — bivšim borce	491
Popravek	500
Kdaj in kje?	506

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Alarm pri čevljarju (Jože Štok)	33
Rafal	96
Pozabljenost	96
»Paničar« (France Sušteršič)	96
Komandantova suknja (Jože Štok)	96
Nogavice, ki plijejo vodo (Stane Keržič)	96
Nočni obisk (Jože Gričar-Metod)	253
Damjanove zvijače	254
Andrej pod kravo (S. Keržič)	254
Kurentovanje z volom (Jože Štok)	376
Propagandistova skromnost (Stane Keržič)	376
Eno noč v svinjaku (S. Keržič)	376
Pikre puščice (Jože Štok)	376
»Zlebl al' lijak (Branko Pavlovič)	480
»Ljubljanska srajca« pri partizanih (Tone Pristov-Gusar)	480
»Podkovano« stegno (Tone Pristov-Gusar)	480
Skrivač (Jože Lužar)	528
Nekaj kratkih	528
Posredovanje	528

PORTRETI IN KARIKATURE

Adenauer dr. Konrad 271, Albin 287, Ambrožič Mirko 430, Angeli dr. G. B. 486, Averoff 488;	
Bakarič dr. Vladimir 282, Balbone Luisa 272, Bene Ivan 217, Bertonec Jože-Marjan 454, Borec Mavricij 6, Borštner Jože 366, Božič Lado 141, Božičeva 142, Bradakška Rastko 343, Bratož Hinko-Oki 463, Brejce Tomo-Pavle 258, 259, Broz Josip-Tito 159, 206, 284, 321, 322, 395, 396, 439, 441, 447, Bulganin Nikolaj 331, Burger Maks 342;	
Campaigne Curtiss 188, Cedemal 396, Cuznar Stane-Jure 343, Cyran-kiewicz Jozef 58;	
Črničev Matija-Miha 342, Ču En Lai 56;	
Danilović Uglješa 451, Degeyter Pierre 435, Delpin Rastislav-Zmago 6, Destovnik Karel-Kajuh 114, Draganec 287, Drnovšek Jože 361, Džuro 287;	
Eisenhower Dwight 8;	
Filiponi Alfred 273;	
Goce Delčev 494, Gomulka Wladislav 58, 394;	
Hafner Vinko 262, Ho Si Minh 395, 400, Hruščev Nikita 331;	
Inare Gustav 435;	
Jakomin Jože-Crni 285, 337, 338, 373, Janežič Adolf 361, Jelen Lado 14, Jelen 418, Johnson 330;	
Karamanlis 488, Kardelj Edvard 147, 156, 202, 395, 441, 488, Kardelj Pepca 147, 488, Kenda Lojze 143, Keržič Stane 13, 14, 15, Kidrič Boris 151, Klatzer Marjan 419, Kluz Franjo 243, Kogej Peter 385, Koracin Jože 287, Kovpak Sidor 334, 450, Kraigher Boris 321, Kragelj Mirč 509, Krmelj Maks-Matija 259, Kržišnik Franc-Ris 418, Kukavica Anton 362;	
Lenin Vladimir Iljič 216, 436, Leskošek Franc-Luka 147, 202, Likar	

Andrej 385, Lloyd Selwyn 330, 395, Lokar Mirko 373, Luznik Stane 143;	
Mac Millan 57, Maček Ivan-Matija 196, 321, 334, 447, Maras Guiseppe 272, Marentič Janez 147, Markon Mirko-Zan 287, Marinko Miha 145, 147, 202, Marolt 287, Martinc Drago 342, Matko 418, Mevlja Dušan 509, Mihelič France 77, Milenković Dragi 301, Moch 330, Mohar Vladimir-Cene 343;	
Nehru 8, Nino 287, Noble 330;	
Ocvirk Vasja 387;	
Pelko Lojze 287, Perko Vencelj 147, Pijade Moša 97, 155, 156, 158, 159, 160, 441, Pirš Jože-Luka 299, Premrl Janko-Vojko 295, Prezelj Janko-Stane 430, Protich 330, Pucar Djuro-Stari 301;	
Rado 419, Rajko — pionir iz Tomšičeve 130, Ranković Aleksander 188, 284, 301, 375, 441, Ravbar Stane 342, Ravnikar 430, Ravnikar dr. Boža-Nataša 504, Redelongo Marjan 143, Ribičič Mitja-Ciril 321, Rozmanova 427;	
Semič Stane-Daki 261, 443, Sever Danilo 142, Skok Ludvika 143, Smuk Matija-Mate 342, Stadler Franc-Pepe 486, Stassen 330, Stojnič Velimir 301, Strle 342;	
Ščurk Franciška-Dunja 407, Simc Pavle-Pajo 509, Skufec Betka 360, Sturm Tone 272, 273, Sušteršič Tone-Tine 258;	
Togliatti Palmiro 9, Tomšič Tone 442, Tone 509;	
Učakar Marjan 343;	
Varšek Viktor-Vare 286, Vengust Anton 361, Veseljak Tine 509, Vidmar Tone-Luka 261, Vipotnik Janez 373, Vipotnik Cene 76, Vranešič Jože 360, Vrančič Drago-Fedja 428, Vratnar Tone-Antonosko 64, Vrhnec Oto-Blaž Ostrovhar 87, Vrtovšek Ivana-Mamica 64, Vrtovšek Lojze 66;	
Zorin 330, Zorinski 451;	
Zagar Stane 147, Žukov Georgij Konstantinovič 447, Žukovec Jože-Vladimir 342, 343.	

SLIKE NA OVITKIH

1. Dore Klemenčič-Maj: Motiv iz vasi Zakriž nad Cerknim; 2. Dore Klemenčič-Maj: Hiša v vasi Jesenica; 3. Dore Klemenčič-Maj: Pošta bukev nad vasjo Zadlas-Zibče in Partizanska tiskarna IX. korpusa; 4. Dore Klemenčič-Maj: Hiša v Čepovanu; 5-6. Božidar Jakac: Partizanska bolnišnica Leseni kamen; 7. Dore Klemenčič-Maj: Hiša Mihe Novaka v Tacnu; 8-9. Dore Klemenčič-Maj: Po vojni obnovljena Solčava; 10. Dore Klemenčič-Maj: Pogled na Zužemberk; 11. Dore Klemenčič-Maj: Draga pri Begunjah in 12. Dore Klemenčič-Maj: Bolnišnica »Franja«.

SODELUJOČI ILUSTRATORJI

Amaličeti Marjan, Bussotti Renzo, Cavicchioni Vittorio, Ciuha Jože, Gerlovič Alenka, Hrovatin Karlo, Jakac Božidar, Klemenčič Dore-Maj, Kun Andrejevič-Djordje, Lakovič Vladimir, Li Hua, Mihelič France, Petrič Dušan, Pilon Veno, Seljak Ivan-Copič, Slana France, Smeh Vlado in Subic Ive.

FOTOGRAFIJE

V letošnjih številkah objavljene fotografije iz NOB so večinoma iz arhiva fototeke Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.